

OOSTVLAAMSCHE

Z A N T E N

Algemeen Tweemaandelijks Tijdschrift
voor Volkskunde

Orgaan van de Koninklijke Bond van
de Oostvlaamse Volkskundigen en van
de Dienst voor Volkskundige Opzoeking

3^e Jaargang
nr. 4-5 - 1965
september - oktober

DRIJK. V/H AD. HOSTE N. V.

UITGAVEN VAN DE BOND

Verkrijgbaar op het sekretariaat, Oscar de Gruyterstraat 36, Gent en op de bibliotheek : Kraanlei 41, Gent.

1. **Oostvlaamsche Zanten**, nog voorradig tot zolang de voorraad strekt : 15^e, 19^e jg., 21^e tot en met 31^e jg., 33^e tot en met 39^e jg. tegen 100 F per jaargang; jg. 1 (1926) en jg. 32 (1957) zijn gedeeltelijk in fotokopie beschikbaar tegen 100 F per jaargang alleen voor afnemers van ten minste 10 jaargangen; van de andere jgg. nog enkele losse nummers tegen 30 F per nummer.
2. **Jaarboek 1945 (jg. 20) van de Bond der Oostvlaamsche Folkloristen**. Prijs : 150 F (leden 100 F).
3. **Inhoudstafel op Oostvlaamsche Zanten (Jg. I-Jg. XXV)**, door F. VAN ES. Prijs : 50 F (leden 30 F). **Idem II (Jg. XXVI-Jg. XXXV)**, door F. VAN ES. Prijs : 40 F (leden 25 F).
4. **Geïllustreerd Feestnummer (lustrumnr.)**. Prijs : 25 F (leden 15 F).
5. **Survivances du Passé**, door A. MARINUS (8 p.). Prijs : 12 F (leden 8 F).
6. **Kinderspelen en Liedjes uit het Land van Dendermonde**, door Mw L. BATAILLE-HIEL. Prijs : 80 F (leden 50 F).
7. **Zur Entwicklungsgeschichte des Bauernhauses mit durchgezapften Ankerbalken**, door J. SHELTERS (10 p.). Prijs : 15 F (leden 10 F).
8. **Register op Gabr. Celis : Volkskundige Kalender voor het Vlaamsche Land**, door Prof. F. M. OLBRECHTS. Prijs : 20 F (leden 12 F).
9. **Bijdrage tot de volkskunde van Moerzeke**, door J. LAUREYS (50 p.). Prijs : 50 F (leden 32 F).
10. **2^e Lustrumnummer 1930-1935**. Prijs : 40 F (leden 24 F).
11. **Dit is die Excellente Kronyke van de Brahmisten**, (over het Teerlingspel), door Emile ANDELHOF. Prijs : 25 F (leden 15 F).
12. **De Groei en de Bloei van de Arteveldefiguur in de Vlaamsche Volksziel**, door Advokaat Jos. VERMEULEN. Prijs : 80 F (leden 50 F).
13. **Waasch Sagenboek**, door F. VAN ES. Prijs : 100 F (leden 60 F).
14. **Het Curieus en Vermakelijk Namenboek**, door Em. ANDELHOF. Prijs : 25 F (leden 15 F).
15. **Folklore en Onderwijs**, door L. HOSTE. Prijs : 12 F (leden 8 F).
16. **August Hendrickx, Vlaams Toneelschrijver herdacht met Bloemlezing uit zijn werken**, door Fr. DE COSTER. Prijs : 25 F (leden 15 F).
17. **Pastoor Constant Duvillers, Folklorist en folkloristische Figuur**, door F. VAN ES. Prijs : 25 F (leden 15 F).
18. **De Wetterse Reuzen**, door Lic. M. DAEM. Prijs : 25 F (leden 15 F).
19. **Sagen uit Noord-Oostvlaanderen**, door Dr. G. DE MEYER. Prijs : 25 F (leden 15 F).
20. **Een Teerlingspel in Gent**, door Lod. LIEVEVROUW-COOPMAN. Prijs : 25 F (leden 15 F).
21. **Spelen mijner Jeugd**, door L. LIEVEVROUW. Prijs : 60 F (leden 35 F).
22. **De Levende Folklore van het Gewest Balegem**, door M. BROECKHOVE. Prijs : 65 F (leden 40 F).
23. **Weerkundige Volkskalender voor het Vlaamse Land**, door M. BROECKHOVE. Prijs : 230 F (leden 140 F).
24. **Doods-, Begrafenis- en Rouwgebruiken in het Arrondissement Dendermonde**, door J. PIETERS. Prijs : 90 F (leden 55 F).
25. **Het Volksleven te Wieze. 1900-1950**, door J. VAN HAVER. Prijs : 100 F (leden 60 F).
26. **De Gentse Bakkers. Bijdrage tot de Studie der Middeleeuwse Ambachten en Neringen**, door Marcel DAEM. Prijs : 35 F (leden 20 F).
27. **Het Hospies der Kinderen Alijn of Alynsgodshuis te Gent**, door E. LUYCKX-FONCKE (met talrijke ill.). Prijs : 40 F (leden 25 F).
28. **De Rivaliteit tussen Aalst en Dendermonde**, door H. VAN HESE. Prijs : 125 F (leden 80 F).
29. **Leerknepen in de kunstambachten te Gent tijdens de 14^e en 15^e eeuw**, door Marcel DAEM. Prijs : 35 F (leden 22 F).
30. **De folklore van de Hop in Vlaams-België, vroeger en nu**, door Cl. VANHOUCKE. Prijs : 160 F (leden 100 F).

Elk bedrag vooraf storten op postrekening nr. 969.46, Bond Oostvl. Volkskundigen, Gent. UITVERKOCHT zijn op dit ogenblik : **Herdenkingsalbum Alf. De Cock — Het Stroodekkersbedrijf** door Cl. Trefois — **Lodewijk De Vriese, Biobibliographische studie — De Plattegrondsvormen van z.g. « Frankische » Boerderijtypen en hun geografische Verspreiding in ons Land**, door Cl. Trefois — **De Draak van het Belfort van Gent in de Folklore**, door Cl. Trefois — **De Tinnepotgieterij te Gent**, door J. Boes — **Galerij van Gentse Typen**, door E. Andelhof — **De Magie van het Poppenspel**, door F. Van Es en anderen — **Devotie tot de Heilige Donatus**, door M. Broeckhove — **Sint-Kristoffel. Legenden. Verering. Verspreiding**, door R. van der Linden.

Lidmaatschap Bond Oostvl. Volkskundigen. Jaarlijkse bijdrage gewoon lid : 100 F; familiekaart : 50 F per gezinslid; buitenland : 125 F; beschermend lid 250 F; steunend lid 500 F. **Abonnement op Oostvlaamsche Zanten** : voor niet-leden (bibl., instellingen, verenigingen, enz.) : 150 F per jaargang. P.R. 969.46 Bond Oostvl. Volkskundigen, Gent.

OOSTVLAAMSCHE ZANTEN**ALGEMEEN TWEEMAANDELIJKS TIJDSCHRIFT VOOR VOLKSKUNDE****ORGAAN VAN DE KONINKLIJKE BOND DER OOSTVLAAMSE****VOLKSKUNDIGEN & DIENST VOOR VOLKSKUNDIGE OPZOEKINGEN**

Redaktie : Lic. Renaat van der Linden, Godveerdegemstraat, 15, Zottegem.

Redaktieleden : Julien Boes, Lic. Marcel Daem, Dr. René Haeseryn.

Ruil & Recensiedienst : Dr. Haeseryn, Bibliotheek, Kraanlei 41, Gent.

Sekretariaat van de Bond : Maurits Broeckhove, Osc. de Gruyterstr., 36, Gent.

Alle stortingen op postrekening : 969.46, Bond Oostvl. Volkskundigen, Gent.

INHOUD

F. VERSTRAETEN : De Reuzen van Gavere	150
Dr. M. DERUELLE : Sibbe- en Naamtekens	157
Br. CHRYSOGOON H. ROOBAERT : Muziekopvoeding & Volkskunde.	165
R. VAN DER LINDEN : Volkskunde & Aktualiteit. Moderne Magie & Hekserij	170
Dr. P. DE KEYSER : Kroniek van de studie van het volksverhaal	191
Zoeken en Zanten	
Grembergen. — Vroeger en Nu. Tentoonstelling. R.v.d.L.	200
Oudenaarde. — D'Oude Aerd Trou. Tentoonstelling. R.v.d.L.	200
Lochristi. — Reuzen Reinaert & Hermeline. M. Daem	201
Knesselare. — De Rederijerskamer St.-Elooi, jubileert. M. Daem	202
Leupegem. — Rederijerskamer St.-Amandus, jubileert. R.v.d.L.	202
Drogen. — Lopers voor duivenspelers. R.v.d.L.	203
St.-Amandsberg. — Het Campo Santo tijdens de oorlogsjaren. R. De Backer.	203
Mendonck & Zeveneken. — Spotgezegden. R. De Backer	203
Heurne. — Nieuwe Reus Stekvleuje. R.v.d.L.	203
Destelbergen. — Een boze geest en de smautte. C. Destroyer	199
Bondsnieuws	
De Gentse Feestweek 1965 in ons museum, met expositie van « 't Spelleke van de Muide ». I.H.	204
Nevele. Dr. Volksvertegenwoordiger Jan Wannyn burgemeester. A. Janssens	205
Ingenieur Paul Lindemans 75 jaar. R.v.d.L.	205
Mechelen. Pierre de Wispelaere won het Landjuweel van het Poppen- spel R.v.d.L.	205
Gent. Koninklijk Verbond der Aannemers van Schrijn- en Timmerwerken bestaat 150 jaar. R.v.d.L.	206
In Memoriam de h. Marcel De Saffel. A.V.	190
Boekbespreking	
Jaarboeken van K.B. Kommissie voor Volkskunde. M. Broeckhove.	207
Theo Reintges. Ursprung und Wesen der spätmittelalterlichen Schützen- gilden. M. Daem.	208
Salcia Landmann. Joodse Humor. P. de Keyser.	210
DIENST VOOR VOLKSKUNDIGE OPZOEKINGEN	
M. BROECKHOVE : In 't Pakje Biezen. Een XVII ^e -eeuws huis te Gent	212

Oostvlaamse Zanten wordt uitgegeven met steun van v.z.w. Noordstarfonds.

De Reuzen van Gavere

(vervolg van nummer 3)

Opnieuw kregen wij een feest zoals het jaar ervoor, dat eveneens met een grote volksloop werd beloond. De lustige Tonussen vielen biezonder in de smaak en zorgden voor de plezierige noot. Dit jaar had ook de huldiging plaats van een der trouwe medewerkers, nl. Jérôme De Smet, voor zijn vijftienving jaar trouwe dienst bij de achtbare familie notaris Verstraeten.

Tijdens het vijfde levensjaar van de reuzenstoet begonnen de eerste financiële moeilijkheden. De heer Van Quaille trachtte een oplossing te vinden en stichtte een comité van ereburgers. Deze verbonden zich het eerste jaar honderd frank en de daaropvolgende jaren minstens vijftig frank te storten om het folklorefeest op de Paardekouter jaarlijks te laten uitgroeien. Talrijke vooraanstaanden van Gavere en omliggende gemeenten verleenden hun medewerking.

In Merelbeke traden reuzen in het huwelijk en te dier gelegenheid werd een akkoord gemaakt dat Tonus en Tonia met de lustige Tonussen naar het huwelijk zouden gaan op voorwaarde dat Merelbeke een bezoek zou brengen aan Gavere, daar men besloten had Tonus te noemen tot minister der folklore. Op 12 juni 1951 vertrokken verscheidene inwoners uit Gavere en het voltallig bestuur met de reuzen en hun gevolg naar Merelbeke. Een grote tocht werd gemaakt door de voornaamste straten van de gemeente en eindigde aan een mooi versierd theater, waar het huwelijk voltrokken werd. Heel de dag hadden de mannen van de Peerdekouter een groot sukses met hun reuzen.

VI. Tonus, Minister van Folklore.

Op 26 juni 1952 was dan de grote dag aangebroken. Een grote volksmenigte was onder een brandende zon opgekomen voor de vijfde opeenvolgende maal reus Tonus en zijn gade hun jaarlijkse uitstap te zien doen op de wijk Peerdekouter. Talrijke mooie praalwagens, groepen en reclamewagens vormden een stoet, die vele grote gemeenten zou doen watertanden, tot groot genoegen van de jnricters. De Merelbeekse reuzen bleven hun belofte getrouw en waren opgekomen om als getuigen op te treden bij de benoeming van reus Tonus tot minister der folklore. Na de aanstelling van reus Tonus tot minister werd door de reuzen van Merelbeke een dans uitgevoerd. De groep gekostumeerden die de Merelbeekse reuzen vergezelde, gaf dansen ten beste.

In 1953 deden de reuzen Tonus en Tonia omringd door de zeven kleine « Lustige Tonussen » hun zesde omgang, onder een werkelijke reuzenbelangstelling, een mensenzee. De stoet werd geopend door de Koninklijke Ruitersmaatschappij van Asper en naast de « Ware Gilles van Aalst » met hun muzikanten stapte ook de fanfare St.-Cecilia van Gavere op, verder verscheidene bonte groepen en een grote reklamestoet. Na de schouwing van de stoet sprak de heer wijkburgemeester Louis Van Quaille andermaal de duizendkoppige menigte toe.

« Het is nu zes jaar geleden », zo begon de heer Van Quaille, « dat Tonus werd ingehuldigd, en telkenjare zag het feest een groter sukses, maar Tonus en Tonia beloven voor de toekomst nog meer, na het bezoek van de reuzen Aelbrecht & Isabella van Gent nu « De Ware Gilles van Aalst ».

Met de Gilles in de stoet werd het een ware appelsienenregen waardoor zij dan ook op een prinselijke manier ontvangen werden en door de heer Erbuier in de bloemen gezet. De kleine wijk Paardekouter, om het in reuzentaal te zeggen, moest reuzenwerk hebben geleverd, want de organisatie was andermaal perfect.

VII. Een Koningin.

Zoals ieder jaar begonnen eveneens in 1954 de feestelijkheden op de Paardekouter met talrijke vergaderingen, gehouden door het voltallig reuzenkomitee. Bij deze vergaderingen voelde men aan welke zware taak het was voor de inrichters en het reuzenkomitee om telkenjare een nieuwigheid te bedenken voor hun feest, om de noeste arbeid en zware kosten van zovele jaren niet te zien vergaan. Doch ook dit jaar werd een oplossing gevonden: de kroning van een koningin. De eer als eerste koningin verkozen te worden zou te beurt vallen aan één der deelnemers van de stoet, een lot zou de naam van de koningin en haar gevolg bekend maken. Zo zou er in de toekomst elk jaar een nieuwe koningin gekroond worden. Deze innovatie werd door de organisatoren voorop gezet als aanmoediging om de volgende jaren nog meer deelnemers te bewegen aan hun stoet deel te nemen en zo hun plannen steeds groter te kunnen uitbreiden, opdat deze feestelijkheden iets enigszins zouden worden in de Scheldestreek.

Na de ommeegang der reuzen verdrong zich een grote menigte rond de kiosk om toch niets te missen van het grootse feest daar dit jaar een koningin zou gekroond worden.

Na de toespraak van de burgemeester, die terug een brok geschiedenis ten beste gaf, ging men over tot de loterij. Er heerste een ongekende spanning onder de deelnemers. Als eerste kreeg men juffrouw Mady Herpe. Ze werd onmiddellijk volgens haar nieuwe waardigheid gekleed door Lydie Van Hecke, waarna ze gekroond werd door de wijkburgemeester Louis Van Quaille. Ze kreeg een fototoestel als geschenk en werd ook in de bloemen gezet. De hofdames werden Fernanda De Moor en Brigitte Deckmijn, beide bedacht met een lekkere doos bonbons. De twee pages waren Noëlla De Pauw en Arlette Van de Vijver. Hiermede was de plechtigheid op de kiosk geëindigd en trok de stoet, bestaande uit een groot aantal ruiters, reclamewagens, kleurrijke folkloristische groepen, de muziekmaatschappij St.-Cecilia en het voltallig schepenkollege en bestuur naar de brouwerij waar de stoet ontbonden werd en de reuzen nog een laatste dans uitvoerden. « Hiermede is terug een bladzijde gevuld in de geschiedenis van de Paardekouter » zei Edgard De Smet. « De folklore houdt immers de volksziel gezond, zij laat ons toe onze eigen volkse gebruiken te beleven en in ere te houden ». Hij deed ook een oproep het feest op een volkse wijze verder te vieren.

VIII. Reuzenkonvent te Wetteren.

Pas was 1955 begonnen of men ontving een schrijven van Wetteren om met de reuzen deel te nemen aan het reuzenkonvent welke plaats had op 27 maart en dit ter gelegenheid van de aankomst van de ronde van Vlaanderen. Na bespreking op de vergadering werd de uitnodiging aanvaard. Niettegenstaande het koude weder trok men erop uit. Om 15 uur stipt zette de stoet zich in beweging. Niet minder dan achtennegentig reuzen stelden er prijs op deze plechtigheid bij te wonen! Tal van muzikale groepen deden elkeen flink opstappen en brachten stemming onder het volk. Na een tocht van twee kilometer werd halt gehouden en begaven alle deelnemende reuzen zich langs de aangeduide weg naar de Markt, zonder evenwel de Markt te betreden.

Na een zeer korte inleiding door een heraut en de meisjesgroep met reuzen van de gemeente Wetteren, riep de heraut alle reuzen op :

« Ruimt weg, maakt plaats!
De Reuzen zijn daar
Ruimt weg, maakt plaats
Het Reuzenpaar! »

Op dit ogenblik kwamen alle reuzen uit de verschillende straten de Markt opgestapt en begaven zich naar het verhoogd marktgedeelte alwaar het deelnemingsnummer, op de grond geschilderd, de plaats aanwees van de reus en/of groep. Terzelfdertijd zongen de meisjes van Wetteren een « Welkom » toe aan alle reuzen, waarna onmiddellijk de muziekkorpsen invielen met het bekende reuzenliedje : « Al die daar zeit de Reus die kom... »

Wanneer alle reuzen op hun plaats stonden, nodigde de heraut hen uit tot dansen :

« Leve — leve — leve !
Onze grote Reuzegom!
Gij blijft bij ons in ere
Ter kermis keert gij were
En dansen nu, op fluit en trom! »

De meisjesgroep met de gemeentereuzen van Wetteren zetten zang en dans in met de vijf strofen van het algemeen bekende reuzenliedje : iedereen zong het liedje mee terwijl alle reuzen wiegend heen en weer bewogen en bij het steeds terugkerende refrein ter plaatse rond te draaien.

Na een laatste wekroep van de heraut :

« Wij juichen, wij joelen,
Wij dansen U na !
Wij klingen, wij zingen,
Met kroost en met gâ !
Wij groeien, wij bloeien,
Op Wetterse grond !
Leve, leve, leve :
Wettren vrij en groot !

Hoort gij den reuzenkreet weerschallen :
Wettren vrij en groot !
Met reuzenmacht door allen !
Uit eedle volkskracht, volksheil groot :
Dus blijve Wettren VRIJ EN GROOT !

zetten de muziekgroepen onmiddellijk in met lichte marsen.

Wat men tijdens de prijsuitreiking te horen kreeg was buiten alle verwachtingen. De prijs voor de mooiste reus werd toegekend aan reus Tonus van Gavere. Wat een verrassing ! Reus Tonus de mooiste reus ! Er was natuurlijk feest onder het bestuur. Twee afgevaardigden werden op het stadhuis ontvangen waar een heil-drink geschonken werd. Een mooi bord in Delft werd als geschenk

aangeboden met het aandenken van reus Goliath en zijn reuzin van Wetteren. Dit bord werd uitgehangen in het reuzenlokaal bij mevr. Van Hecke. Reus Tonus had zijn eerste prijs behaald wat een aanmoediging was nog meer uitstappen op touw te zetten. Zo werd o.a. nog een bezoek gebracht aan Deinze en Geraardsbergen.

IX. Een Reuzenkind « Nele ».

Ondertussen mogen wij natuurlijk de Paardekouter niet vergeten. Op zondag 28 juni 1955 had het achtste reuzenfeest plaats op de Paardekouter. Een grote menigte was samengestroomd op de kleine wijk waar weldra Tonus en Tonia hun uitstap zouden doen. Een snikhete zon was de beloning voor de noeste arbeid van de organisatoren. Omstreeks drie uur was het een heen en weer geloop aan het café Jules waar de stoet gevormd werd. De muziekmaatschappijen van Gavere en Eke waren reeds opgekomen. Er was een drukte van belang met de kleine rakkers om hun gepaste kostuum te vinden. Stilaan begon de stoet vorm te krijgen. De ruiters vooraan, gevolgd door reklamewagens, de muziekmaatschappij van Gavere, en folkloristische groep, en zo ging het verder.

Om te besluiten kreeg men de nieuw geboren « Nele » gevolgd door haar ouders Tonus en Tonia. Dit was de lang verwachte gebeurtenis op de Paardekouter. Eindelijk was Tonus vader geworden. De kleine Nele werd natuurlijk met de nodige ceremonie in het bevolkingsregister ingeschreven. Meter en peter, mevrouw Janette Erbuier en de heer André Bernard waren oprecht fier op de jonge spruit. De nieuwe koningin werd eveneens dit jaar uitgeloot onder de deelnemers en gekroond door de wijkburgemeester.

Het daaropvolgende jaar werden geen noemenswaardige vernieuwingen aangebracht, doch 1957 zou alle voorgaande feesten moeten overschaduwen want dan werd het tienjarig bestaan gevierd.

Op 27 oktober 1956 waren de reuzen te gast te Antwerpen voor de grote St.-Niklaasstoet georganiseerd door de grootwarenhuizen. Een paar weken later kwam Oosterzele aan de beurt.

Als voorbereiding voor het verjaringsfeest werd met een oude koets naar Oudenaarde gereden waar de bierfeesten op dat ogenblik veel belangstelling hadden. Na het antieke stuk wat opgesmukt te hebben, vertrokken de koene mannen in piekfijne kledij gestoken naar Oudenaarde. Een groot uithangbord achteraan het rijtuig verkondigde : Grote reuzen- en bierfeesten te Gavere. Heel de heenweg Gavere-Oudenaarde over Asper en Zingem en de terugweg over Nederzwalp hadden ze veel bekijks en mocht deze publiciteit als geslaagd beschouwd worden.

Op 30 juni 1957 werden de reuzen klaargemaakt voor hun tiende ommegang. De belangstelling was echter minder groot dan de vorige jaren niettegenstaande het groot programma. Misschien hadden de mensen schrik van de grote hitte. Talrijke reclamewagens namen deel aan de stoet. De muziekmaatschappij van Gavere en Eke waren terug van de partij. De « Barnums » van St.-Amandsberg bijgenaamd « De Clowns » alsook de veloclub « Het Wondere Gezelschap » met allerlei vreemde fietsen brachten de nodige stemming onder het volk. Alles was tot in de puntjes verzorgd en liep vlot van stapel. Na de stoet werd het bierfeest

OP ZONDAG 30 JUNI 1957, TE 17 UUR
richt het feestcomité «Paardekouter» ter gelegenheid van zijn
10-jarig bestaan zijn

VERMAARDE

REUZENOMGANG

in, met als bijzondere attractie

Bierfeest & Ballonwedstrijd

en zal tevens de bevolking vergasten met de prachtige groep «De Barnums» en de Humoristische Veloclub «Het Wonderlijk Gezelschap». Daarbij komen nog de aangename verrassingen vanwege de Reclamewagens en de bijzondere medewerking van de Koninklijke Ruitersmaatschappij van Asper, de plaatselijke Fanfare St.-Cecilia en de Muziekmaatschappij van Eke, alsook onze guitige Ezel, de voetbalclub «Racing Gavere» en als slot de reuzen Tonus en Tonia met hun komisch gezelschap «De Lustige Tonussen» en «De Paarden van de Paardekouter». Daar tussenin nog verscheidene andere verrassingen.

Een bijzondere oproep wordt gedaan tot de jeugd voor een talrijke deelname aan de stoet

Gedurende het feest TREKKING der TOMBOLA, met prachtige prijzen. Dus allen in blok naar dit enig feest van de streek op de Paardekouter te Gavere.

NAMENS DE INRICHTERS :

Wwe Jules Van Hecke - Maurice Erbuer - Georges Vanderbeken.
en COMITÉ :

Louis Van Quaille - Marcel Erbuer - Jozef Vander Sickel
Edgard De Smet.

geopend en werd een mooie ballonwedstrijd gehouden .Overal was plezier en muziek en eenieder ging in de late uurtjes voldaan huiswaarts.

Zie hiernaast de toenmalige uitnodiging.

Gedurende hetzelfde jaar op 8 september, namen de Reuzen Tonus en Tonia deel aan de Nationale Reuzenoptocht te Elsene.

X. Het Einde.

1958 werd een triestig jaar voor de inrichters. Financiële moeilijkheden stapelde zich op. Steeds moest er meer en meer betaald worden om een stoet bij elkaar te krijgen. Zelfs de kinderen die vroeger kwamen vragen of ze mochten meegaan in de stoet waren nu niet meer tevreden met een stuk chokolade. Het gevolg was het einde van de reuzenommegang. Er werden nog twee uitstappen gedaan. De eerste naar het Heizelstadion te Brussel op 31 augustus 1958 waar meer dan 100 reuzen deelnamen aan de Expo-Reuzenoptocht. Het weer was heel slecht. De hele dag had het geregend en de reuzeventen zagen triestig naar elkaar op. Er waren zelfs reuzen die hun hoofd lieten hangen. Er was veel schade. De tweede uitstap was naar Nevele, op 25 mei 1958 tijdens de Pinksteromganging van de Nevelse Reuzen Wanten en Johanna. Hier was het waarlijk mooi weer en de stoet waaraan ook de Reuzen v/Assenede en Gent deelnamen, beduidde een sukses.

Het is nu acht jaar geleden dat de reuzen in Gavere rondsprongen. Doch wed. Van Hecke liet niet na ze ieder jaar tijdens de nakermis ten toon te stellen. « Zolang ik leef » zei wed. Van Hecke, « zullen ze ieder jaar buiten komen. Ik heb dit jaar voor Tonus en Tonia een nieuw kleed gemaakt. Misschien zullen ze volgend jaar terug op stap gaan ». Men zou de steun van het gemeentebestuur moeten krijgen om deze brok folklore in ere te houden. Kon de gemeente Gavere een gedeelte der kosten dragen, dan zou ook de reclamestoet kunnen afgeschaft worden, die in feite een noodzakelijk kwaad was. Van de zijde der inwoners van Gavere was er tot hiertoe geen belangstelling, maar laten wij hopen dat Gavere het nut zal inzien de reuzenstoet van de Paardekouter te laten herleven en de droom van wed. Van Hecke werkelijkheid te laten worden.

Wij hopen van harte dat de reuzenfeesten van de Paardekouter dit jaar terug in het brandpunt der belangstelling treden.

Félicien VERSTRAETEN.

Sibbe- en Naamtekens

Proeve van Klassificatie en Verklaring.

De sibbe-, naam-, meestertekens en huismerken hebben bij de volkskundigen reeds zo veel belangstelling en discussie verwekt, dat het ogenblik misschien gekomen is om te pogen klaarheid te brengen in dit veel omstreden onderwerp.

Om dit te bereiken is het echter nodig zich te ontdoen van die soort van magische atmosfeer dewelke deze tekens omgeven en van de hypnotische invloed, die zij op sommige verbeeldingen uitoefenen, om zo zakelijk mogelijk te blijven en het hoofd koel te houden. Men zal zo dadelijk begrijpen op welke wijze de problemen, die ze stellen, benaderd dienen te worden.

Merken we in de eerste plaats op, dat het aantal verzamelde voorbeelden zeer talrijk en heterogeen is, gezien het overvloedig gebruik ervan vanaf het einde der 15e tot de 19e eeuw.

Hun oorsprong is echter ver van duidelijk.

Waarschijnlijk vonden zij hun eerste verspreid gebruik in de ambachten vanaf het einde der 13e eeuw: meestertekens op metalen voorwerpen (koperdrijvers, tingieters en goudsmiden) en op gebeitelde natuursteen (door steenhouwers individueel geleverd werk gemerkt voor loonbetaling) waardoor maker en oorsprong werden aangeduid, alsook handelsmerken en zelfs als handtekeningen van grafische kunstenaars.

In de 16e eeuw schijnt het gebruik buitengewoon toe te nemen (op allerlei documenten, tapijten, enz.) zodat we zelfs kunnen spreken van een soort van mode, wellicht in verband met de zucht naar geheimdoenerij, die de periode omstreeks de godsdienstoorlogen kenmerkt en die zich uit in geheime genootschappen, geheimschrift, gedichten met sleutel, enz. De veelvuldige plunderingen en heffingen door voorbijtrekkende legers maakten het noodzakelijk dat het roerend bezit herkenbaar was ook voor eventuele recuperatie.

Deze gewoonte breidt zich zodanig uit, dat op menig document (1) tussen de handtekening in, het eigen merk dient aangebracht (**mijns selfs gesette merck — tmerck van** — en datum), hetgeen toch volledig overbodig was (2). Dat ze dikwijls als handtekening voorkomen, vooral voor ongeletterden, zal als normaal aangezien worden zodra we hun samenstelling kennen. Verder zijn ze overvloedig te noteren in kerken, op grafstenen en herdenkingsop-schriften.

Op het platteland worden ze als eigendomsmerk door de boerengeslachten gevoerd (3). Alle werktuigen werden van het merk

(1) Dr. E. Verstracte. Vlaamse Sibbetekens in de Geuzentijd. — Hamer 1-1-43, blz. 26.

(2) Dr. E. Verstracte. Huismerken en Sibbetekens in Vlaanderen. Uitgev. De Burcht, Brussel 1943, blz. 20. — (4) blz. 26.

(3) Dr. H. Kits Nieuwenkamp. Het Raadsel der Huismerken. Amsterdam 1955, blz. 9.

voorzien door middel van inslaan, insnijden of inbranden. Ook werden de oren van het vee aldus gemerkt, evenals de zwemvliezen der eenden, ganzen en zwanen, bij wie ze ook werden gegrift in het bovenste deel van de snavel. Bij de grote huisdieren geschiedde het merken veelal door scheren, terwijl ze op de wol der schapen werden geverfd. Eenvoudiger was het inkerven in bomen, het borduren op dekens (bv. paardedekens) en op andere stoffen. Verder werden ze regelmatig gebruikt door onze tapijtwevers (rechts aan de zijrand, onderaan) en door vissers, niet alleen op het vaartuig, maar ook op de verpakte gerookte vis (4).

Bij het uitbreiden der boekdrukkunst, hielden veel drukkers er ook een eigen merk op na, terwijl de ijzeren ankers op de 16e eeuwse gevels waarschijnlijk ook verband hadden met het naamteken van de eigenaar.

Wat de bakkers betreft, zien we dat, bv. te Roeselaere (Cuere van den Brode 1570), het aanbrengen van het merk verplicht was, waarschijnlijk om de oorsprong van tarwebrood met onvoldoende gewicht te kunnen opsporen. « **Dat van nu voortanne neghene backere deser stede hemlieden en verwoordere eenich teeruwen brood te backene dan ... hebbende ooc teeckene ofte merc van den baquere** » (4). Merken we terloops op dat de bakkersmerktekens ook bij ons, tot zeer onlangs nog, tot dat doel moesten gebruikt worden.

Hier volgen enkele voorbeelden:

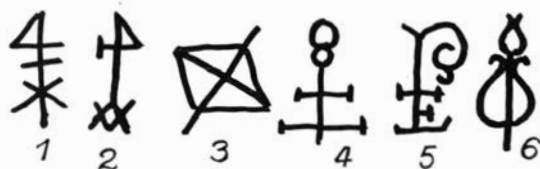

FIG. 1.

1. Teken van kunstschilder Frans Pourbus (de Oudere) 1545.
2. Teken van Brugse Goudsmid Daniel de Soete, 16e E.
3. Metsertekens uit Gent — einde 16e E.
4. Merk van Tapijtwever Nikolaas van den Hove, Brussel 1575.
5. Merk van drukker Pierre Levet — einde 16e E.
6. Muuranker — Gent 16e E.

De meeste auteurs, die de studie dezer naamtekens hebben ondernomen, beperken zich helaas tot het aangeven van talrijke voorbeelden, zo mogelijk met aanduiding van de naam van de gebruiker, zonder zich aan enige verklaring te wagen.

Om echter klaar te zien in het uitgebreid materiaal, is het nodig over te gaan tot een bepaalde **classificatie**.

1. **Monogrammen**: Zij vormen waarschijnlijk de oudste merktekens: de initialen of zelfs de hele naam wordt in gecombineerde

(4) Bijv. te Spakenburg, Nederland. J. Koelewijn en M. Segal. « Eigen Volk » 1930. Vissersmerken, blz. 339.

lettertekens samengebracht, die als herkenningsteken of handtekening gebruikt wordt.

FIG. 2.

Als meest bekende voorbeelden hebben we: 1. Christusmonogram X P (Grieks voor ChR). 2. Jezus. 3. Albrecht Dürer. 4. Karolus nl. Karel de Grote. 5. Maria. In de laatste twee voorbeelden komt de volledige naam te voorschijn (zie de R van Maria).

2. **Heraldiek:** Hier verschijnen vereenvoudigde tekeningen van voorwerpen, gewoonlijk werktuigen, die verband houden met het bedrijf (landbouwer, visser, brouwer) of de stiel (juwelier, kleermaker, soldaat, bouwmeester, steenhouwer). Zelden worden ze enkelvoudig gebruikt, gewoonlijk dubbel of in combinatie.

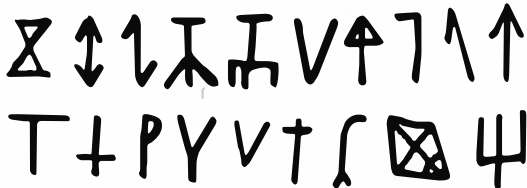

FIG. 3.

Zo hebben we hier: zandloper, harpoen, weerhaak, twee raken, schaar, beitel, hark, vlegel, pijl, kruk, zwaard, sabel, gaffel, passer, hamer, soldeerbout, steen, brouwershark.

Wanneer nu deze voorwerpen verdubbeld en zelfs met elkaar gecombineerd zijn, dan krijgen we merken die een zeker (niet geheimzinnig) effect bereiken, en eenvoudig het ambacht aanduiden en dus niets magisch hebben, alhoewel ze prikkelend op de fantasie kunnen werken en willekeurige hypothesen doen oprijzen.

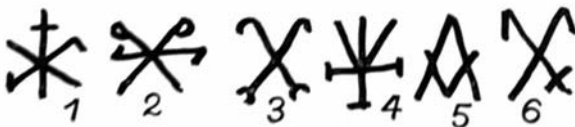

FIG. 4.

Hier krijgen we achtereenvolgens: 1. Het merk van een Gents goudsmid (1412) voorstellende een hamertje, een vijl en een soldeerbout (5). 2. Daarna twee harken en twee sabels, dus land-

(5) Dr. E. Verstraete. Huismerken enz., blz. 26.

bouwer-soldaat (Ronse 1566) (6). 3. Twee soldeerbouten (W. Bostijn, juwelier 1316). 4. Een raak en twee krukken (Jan de Keyser, Zele 1595). 5. Twee passers van de bouwmeester (Paul Groenwald. 6. Twee vlegels met zwaard (geslacht Bleeker, Groningen).

Deze merken hebben reeds een zekere allure, ja zelfs een decoratief karakter en blijven zeer duidelijk.

3. **Symboliek.** Alhoewel de tekens der heraldiek ook enigszins als symbolen kunnen aangezien worden, bedoelen we in deze klasse: voorstellingen wier betekenis niet zo voor de hand ligt en die ontstaan zijn door overdracht, bijbedoeling of traditie. Hun oorsprong is niet altijd zo doorschijnend.

FIG. 5.

Achtereenvolgens krijgen we hier: de mens, 2. het gaffelkruis of zondaarskruis, waaraan de twee misdadigers nevens Christus werden gehangen, 3. het ankerkruis = geloof en hoop, 4. het hartkruis = liefde, 5. de zonnewende en 6. de centaur, symbool voor de maand november.

Men kan vaststellen dat deze tekens door individuen of families, ofwel rechtstreeks overgenomen worden waardoor de oorspronkelijke betekenis vervaagt of ook gecombineerd worden met de heraldiek en/of het monogram, waardoor ze niet aan duidelijkheid winnen.

4. **Naamtekens.** Zij gaan rechtstreeks en duidelijk terug op combinaties van letters, die hun klassieke vorm bijna behouden hebben en dus, na onderzoek, geen probleem vormen. Soms komen ze dicht bij het monogram, vermits ze uit dezelfde elementen bestaan, alhoewel de lettertekens niet altijd zo voor de hand liggen.

FIG. 6.

Hier krijgen we het teken van Steffan van Kyn en Kwyntus Hansted, twee meestertekens uit de steenhouwersgilde 1480 (7). XYL voor xylografie, houtgravure, het teken van Jan Theunis Harthoorn (1674) (8) en het teken van tapijtwever Philips van der

(6) A. Vlaanderen. Teekens en Symbolen. Akrend Amsterdam 1946. blz. 77 en 83.

(7) Id. Id. blz. 96.

(8) Dr. P. Meertens. Het raadsel der Huismerken. Strengholt Amsterdam 1955. blz. 34.

Camme (Valenciennes 1576) (9), waar men, met wat goede wil, de verschillende lettertekens kan uithalen, als volgt.

FIG. 7.

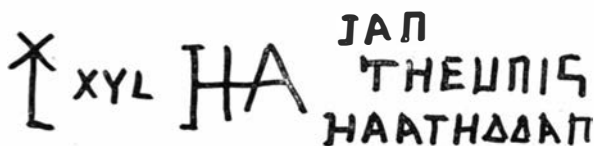

FIG. 8.

Het feit dat eenzelfde teken voor twee verschillende letters gebruikt wordt nl. A en R moet niet als een principieel bezwaar aangezien worden, daar het een gevolg is van de gewenste vereenvoudiging voor het ingriffen of inkappen.

5. De zg. runetekens. Hierover zegt A. Van Vlaanderen (10) « Dat sommige huismerken inderdaad aan runen schijnen ontleend, bewijst wel de volkomen (?) gelijkheid in vorm, doch dat wil nog niet zeggen, dat er ook zinverwantschap bestaat ».

Terwijl Dr. H.J. Kits Nieuwenkamp opmerkt (11): « Doordat vele van deze merktekens doen denken aan de oud-Germaanse runen, zijn er verschillende onderzoekers, die gepoogd hebben te bewijzen dat ze uit genoemde runen ontstaan zijn ... doch uiteindelijk blijven hun theoriën op meer dan één punt aanvechtbaar ».

Vergeten we inderdaad niet dat de runen algemeen aangezien worden als aanpassingen van het Romeins alfabet aan de technische voorstelling met takjes en dgl.

Hier volgen enkele voorbeelden (12) die duidelijk deze verwantschap aantonen.

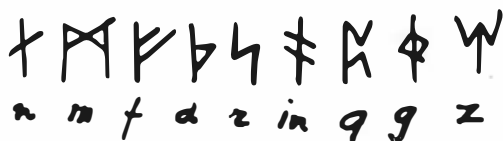

FIG. 9.

Door het feit nu, dat in de middeleeuwen vele werktuigen, stenen en dgl. moesten gemerkt worden door branden, ingriffen, beitelen, werden de tekens tot rechte lijnen herleid en uiterst vereenvoudigd,

(9) M. Söbel. Wandteppiche. I. Teil. Die Niederlande. Band I. blz. 21.

(10) A. Van Vlaanderen. Teekens en symbolen, blz. 97.

(11) Dr. H.J. Kits Nieuwenkamp. Het Raadsel der Huismerken, blz. 10.

(12) Uit de Codex Runicus. Kon. Bibl. van België. Brussel.

ook door lieden, die hun oorspronkelijke samenstelling niet hadden gesnapt of vergeten. Hierdoor ondergingen ze dus een vervorming tot een verticalisme, die ze inderdaad doet gelijken op de Germaanse runen. Wanneer nu èn de Germanen en de middeleeuwers dezelfde lettertekens herleiden tot haakjes en stokjes, is het duidelijk, dat ze elkaar fataal moeten ontmoeten en tekens voortbrengen die schijnen van dezelfde familie te zijn, alhoewel slechts uiterlijk verwant. Het is dus een geval van: **zelfde oorzaken hebben dezelfde gevolgen. Meer niet.**

Inderdaad is het gemakkelijk te bewijzen, dat vele van de middeleeuwse tekens niets anders zijn dan monogrammen, die zelfs de hele naam bevatten in één tekening en dus in eng verband staan met de naamtekens vermeld onder nr. 4, alhoewel de stijl anders is.

Het is duidelijk dat alle onvolmaakte (weglaten der klinkers), vervormde, door het gebruik verbasterde of aangevulde merken problemen stellen, die moeilijk op te lossen zijn en men zich moet beperken tot onaanvechtbare voorbeelden. Het eerste, alhoewel geen naamteken, is kostbaar wat de gebruikte werkwijze betreft, die ook door Frans Pourbus, de oudere (1545) aangewend werd (13).

FIG. 10.

Het derde teken staat natuurlijk in verband met het Maria monogram. Terloops dient opgemerkt dat de bovendriehoek in de eerste twee voorbeelden helemaal niets schijnt te maken te hebben noch met het cijfer 4, noch met het Christusmonogram (fig. 2).

Hier volgen nog enkele voorbeelden met ontcijfering (14).

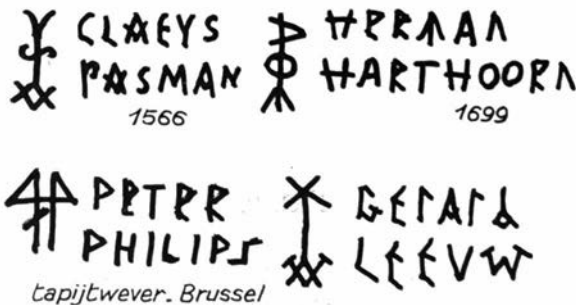

FIG. 11.

(13) Dr. P. Verstraete enz. blz. 16 en 24.

(14) id. id. blz. 25, 27, 41.

H. Göbel. Wandteppiche. I. Teil. Die Niederlande. Bijvoegsel blz. 4

Claeys Pasman 1566
 Herman Harthoorn 1699.
 Peter Philips
 tapijtwever (Brussel)
 Gerard Leeuw.

FIG. 12.

Willem de Pannemaker
 1535-78 - tapijtwever.
 Daniel de Soete.
 Frans Gobels (Brussel)
 1540-1590.
 Martin Walkows.

Eenmaal dat de methode der ontcijfering duidelijk is, wordt deze een waar genoegen. En het besluit? Wij hebben hier te doen met enigszins ingewikkelde naamtekens, waarvan de stijl verwarrend kan inslaan.

6. Originele naamtekens.

Opmerkelijk is wel, dat vanaf de 16e E. sommige naamtekens een bepaalde originaliteit vertonen, en ofwel helemaal afwijken van de typen tot nu toe aangehaald, ofwel, zoals in het eerste voorbeeld, eenvoudig een bekend symbool overnemen (pentagram).

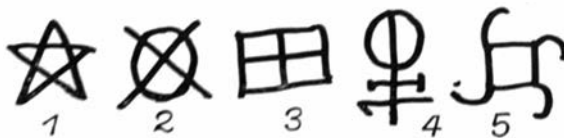

FIG. 13.

Zo krijgen we de merken van 1. Jan de Moortele (1595) en Niklaas Braeckmans (1653), 2. Frederick de Reus (1626), 3. Jacob Zaelman (1595), 4. Jan van Eeghem (1572) en 5. Cornelis van Halmale (Brugs goudsmid).

Hier ook kan men, met een beetje goede wil, alle letters van de naam terugvinden in deze monogrammen, die op het eerste gezicht tamelijk geheimzinnig schijnen.

7. **Muurankers.** Het is wel merkwaardig dat, in de 16e eeuw op de huisgevels muurankers verschijnen die vol fantasie en decoratieve zwier blijken gesmeed te zijn. Waarschijnlijk zijn zij ook monogrammen in verband met de toen heersende mode. Zij verdwijnen volledig vanaf de 1e helft der 17e eeuw en zijn moeilijk te ontcijferen omdat de naam van de eerste eigenaar niet bekend is en de overdadige haken en krullen de zaak niet vereenvoudigen.

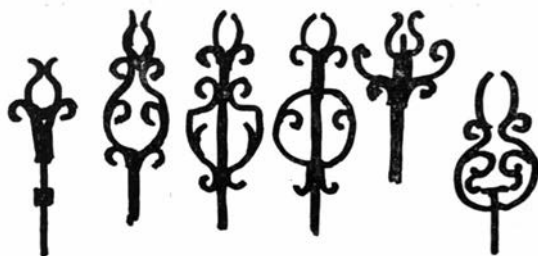

FIG. 14.

8. **Hedendaagse tekens.** De hierboven ontwikkelde methode van ontcijferen en verklaren kan een interessant resultaat geven wanneer overgegaan wordt tot het samenstellen van naamtekens voor hedendaagse amateurs, die naar de oude recepten wensen hun eigen sibbe tekens te bezitten.

Hier volgen enkele proeven.

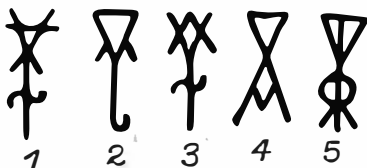

FIG. 15.

1. Haeseryn, 2. Duverger, 3. H. Nuytens, 4. Marcel Deruelle,
5. De Poorter.

Wij laten het ontcijferen over aan de « verstandige » lezer.

Dr. Marcel DERUELLE.

Muziekopvoeding en Volkskunde

Het doel van dit artikel is de lezers van *Oostvlaamsche Zanten* een werk voor te stellen dat hun volle aandacht als volkskundigen verdient. Het gaat om de *Handleiding der Muziekopvoeding*, geschreven door oud-minister Dr. A. VERBIST en Mevr. Dr. L. GELBER. Het is een publikatie die tot de traditionele leerboeken voor het onderwijs behoort en zes boekdelen omvat :

- Inleidend Deel is bestemd voor de Kleuterschool (120 nummers).
- Deel I omvat 3 boekdelen, één voor elke graad van het Lager Onderwijs: 1e graad (142 n^{rs}), 2e graad (130 n^{rs}), 3e graad (100 n^{rs}).
- Deel II is bestemd voor de scholen op het niveau van het Lager Middelbaar (100 n^{rs}).
- Deel III is bestemd voor het Hoger Middelbaar (126 n^{rs}).

Het gaat er bij de samenstellers van de *Handleiding* niet om een verzameling schoolliedjes op de markt te brengen, naast de vele reeds bestaande liedboekjes. Wel willen zij aan de leerkrachten uit alle takken van het onderwijs materiaal ter beschikking stellen dat volledig is aangepast aan de doeleinden waarom het vak Muziekopleiding terecht op zijn plaats is in het leerprogramma van elke school.

Om twee redenen vragen wij de belangstelling van de volkskundigen voor dit werk : ten eerste om het materiaal dat in de verschillende boekdelen is verwerkt en ten tweede vooral om sommige ideeën die aan de samenstelling van deze verzameling ten grondslag liggen en die de volkskundigen interesseren.

HET MATERIAAL DAT IN DE HANDLEIDING VERWERKT IS.

Het materiaal is enerzijds gezant uit het beste dat tot nog toe verscheen op gebied van het folkloristisch Vlaams kinderlied en het Vlaams-eigenaardige volkslied. Men moet maar de bronnenlijst op p. 10 van D1. I, 1^e graad, nalezen om vast te stellen dat geput is bij allen die maar naam hebben als liederenverzamelaars De Coussemaker, Lootens en Feys, Fl. Van Duyse, Bols, De Cock en Teirlinck, R. Ghesquiere, Th. Peeters, Pastor Nuyts, A. De Cort, L. Lambrechts tot L. Hiel, C. Laurysen e.a.

Anderzijds worden ook volkomen nieuwe optekeningen gebracht van nog levende kinderliedjes, die nergens werden gepubliceerd. Nieuw materiaal wordt vooral gebracht in het Inleidend Deel en in de in-herdruk-zijnde nieuwe uitgaven. Daardoor hebben de auteurs reeds iets prijsgegeven van de enorm rijke verzameling kinderliederen die zijzelf en hun leerlingen uit de kindermond hebben opgetekend en waarvan zij bandopnamen hebben gemaakt. Daar de *Handleiding* door de auteurs niet als bron wordt opgevat, geven zij natuurlijk niet het wetenschappelijke apparaat. Dit hopen zij te kunnen brengen indien ze ooit de gelegenheid

krijgen tot een wetenschappelijke uitgave. Overigens kan iedereen die iet of wat vertrouwd is met het Vlaamse kinderlied, zich ervan overtuigen met welke nauwgezetheid, met welke liefde voor het kind, de eenvoudige deuntjes waaraan de meeste volkskundigen tot nu toe achteloos zijn voorbijgegaan, hier zijn opgetekend.

Wij willen de volkskundigen hier attent maken op het belang en de mogelijkheid tot het verzamelen van kinderliederen. Het kinderlied is voor de volkskunde van even groot belang als bijv. het kinderspel, de sagen en vertelsels, de keramiek, enz.. Het zou een zeer boeiende studie zijn na te gaan welke de kenmerken van het Vlaamse kinderlied zijn en waardoor het zich onderscheidt van bijv. het Duitse, het Franse of het Engelse. Verder hoe het kinderlied zich verhoudt tot het lied der volwassenen. Hier ligt voor de volkskundigen en de musicologen een rijk arbeidsveld braak waarop (nog) maar zeer weinig werd gewerkt.

De mogelijkheid tot het verzamelen van kinderliederen bestaat nog steeds! Het is niet juist dat onze kinderen niet meer zingen. Wel geven we toe dat ze niet meer zoveel zingen dan in vroeger dagen. Dit stelt men trouwens ook vast bij de volwassenen. Wij geloven echter niet, en onze ondervinding staft het, dat ze minder muzikaal zouden zijn. Er zijn een aantal redenen te geven waarom de kinderen nu minder zingen dan vroeger. Het speelveld dat vroeger hun domein was, de straat, wordt hun nu door het drukke verkeer ontzegd (cfr. *Lievevrouw*). Daarenboven worden door de veralgemening de vroegere speeluren drastisch ingekort. Daarbij worden nog de weinige uren vrije tijd zeer dikwijls voor de T.V. doorgebracht. De jongens zijn voor het inzamelen van materiaal op muzikaal gebied praktisch verloren. Alleen nog de kleine mannen hebben spelen die door zang worden begeleid. De meisjes staan er tot nog toe veel beter voor. Zij kennen nog een hele reeks spelen die door zang worden begeleid of zelfs spelen die door de zang worden georganiseerd.

ENKELE IDEEËN DIE AAN DE SAMENSTELLING VAN DE HANDLEIDING TEN GRONDSLAG LIGGEN.

Eerste idee: Vertrekken van het streekeigen kinderlied

Daarom is de *Handleiding* helemaal gebouwd op liederen uit de volkskunde van het hele Vlaamse land, waaruit ieder volgens zijn streek kan putten.

Bij elke pedagogische arbeid is het vertrekpunt van wezenlijk belang. De kinderen komen immers niet op school als onbeschreven bladen: op allerlei gebied hebben ze reeds heelwat opgestoken, goed verwerkt, half verteerd of soms slecht opgevat. In elk geval er is reeds heel wat aanwezig. Daarvan gaat de pedagoog uit om erop voort te bouwen.

Neem als voorbeeld de moedertaal. Wij treden volledig het oordeel van Prof. Dr. F. Baur bij, waar hij in *NIEUWE BANEN IN HET ONDERWIJS*, II p. 85, zegt: « Ik blijf bij mijn oordeel: het dialect, dat de kinderen van de jeugd af bezitten, kan met zijn woordenschat, z'n vormleer, z'n eigen zinsmelodie en spreukrijk-

dom in de dienst worden gesteld van de hele kinderlijke taalopleiding. Alles wijst er op dat, zodoende, het inzicht in het hele mechanisme van de moedertaal — in haar hogere, gestileerde gedaante van algemeen beschaafd — bij de kinderen volkomener en dieper kan worden, wanneer bij het aanleren hiervan, als een bestendig aanwezige tegenhanger, de door hen grondig en vlot beheerste streektaal geregeld ter vergelijking wordt opgeroepen. Men begrijpe mij dus goed: géén dialect wordt in de school aangeleerd. Maar de aanvankelijke taalstudie gaat uit van het dialect, knoopt er bij aan; en naargelang de taalgroei vordert, wordt allerlei uit het eigen dialect der leerlingen aangegrepen ter verklaring van allerlei uit het leven der kultuurtaal in haar vocalisme, haar woordenschat, haar vormleer, haar spreekwoordelijke rijkdommen, haar beeldspraak, volkshumor, enz. ».

Al de redenen die gelden voor aanpassing aan het kinderlijk taaleigen in verband met moedertaal, pleiten even sterk voor aanpassing aan de kinderlijke muzikaliteit waar het gaat om de ontwikkeling van de muzikale taal. De muziekopvoeding zal aanknopen bij wat het kind uit zijn thuis en zijn omgeving meebrengt.

De muziekpedagogische bedrijvigheid steunt op muzikale de volkskunde. Met nadruk eisen de auteurs van de Handleiding dat bij het onderricht het lied moet worden aangewend in die vorm waarin het ter plaatse wordt gezongen.

Moet het folkloristisch karakter van het leermateriaal nog verdedigd worden? Zo ja, dan zouden we op wat volgt de aandacht willen vestigen:

Door zijn taai voortbestaan en zijn overleven van de tijdwisseling heeft de volkskundige traditie bewezen een kultuurgoed te zijn, dat tot het wezen van de volksgeest behoort. Het feit, niet te worden uitgestoten, maar als een echt sociaal erfgoed boven individu en generaties heen, het leven te hebben bewaard, getuigt van een innerlijke levensvatbaarheid van het volkskundig geestesbezit en van zijn stevige verwevenheid met de natuur van een bepaald volk.

Daardoor juist krijgt de volkskunde zulk een voorname pedagogische waarde. Het behoort immers tot de opgave der opvoeding de aankomende generatie deelachtig te maken aan het kultuurbezit van het volk; nu bezit de folklore het kenmerk in zeer hoge mate volkseigendom te zijn; daardoor is zij dan aangewezen om als een leergoed bij uitnemendheid dienst te doen.

Niet slechts als pedagogisch doel, maar ook als didactisch middel is de folklore op te vatten. Ziehier waarom: door zijn uitgesproken volkskarakter is het volkskundig leermateriaal zo gemakkelijk assimileerbaar en beantwoordt het ten volle aan de eis van aangepastheid. Doch er is nog meer: dit folkloristisch leergoed is niet slechts aangepast en gemakkelijk aan te werven, het zet bovendien in de geest van het kind een activiteit aan de gang en het waarborgt voor die bepaalde discipline een vaardigheid waardoor het opnemen van niet-folkloristisch materiaal wordt mogelijk gemaakt.

Zo is dan de folklore als pedagogisch doel en als didactisch middel ten volle verantwoord.

Tweede idee : Groei naar muzikale volwassenheid.

Ook op de geleidelijke stijging in de moeilijkheidsgraad van de liederen, niet in elk deel afzonderlijk maar in de opeenvolgende boekdelen, moet worden gewezen. Elk deel van de Handleiding biedt inderdaad een psychisch genormd beeld van wat op de leeftijd, waarvoor het deel bestemd is, beweegt en groeit in de muzikale verbeelding van het kind. Hierbij hebben de auteurs zich laten leiden door de kinderpsychologie in 't algemeen en de door-henzelf-ontdekte wetten aangaande de groei van de kinderlijke muzikaliteit. De inschakeling van het materiaal in deze of gene graad geschiedt derhalve noch toevallig, noch willekeurig, maar naar de eisen van de ontwikkelingspsychologie en is, daarop steunend, didactisch gegrond.

Belangrijk van dit standpunt uit is ook het onderscheid dat gemaakt wordt tussen tijdelijk en blijvend bezit. **Tijdelijk bezit** noemen de auteurs die liederen die op een bepaald ogenblik in de kinderlijke evolutie komen, volledig beantwoordend aan de behoeften van die periode, maar die in de loop van de ontwikkeling daarna verdwijnen, omdat de behoeften waaruit ze ontstonden verdwenen zijn. Lieder van **blijvend bezit** komen op een bepaald ogenblik in de kinderlijke evolutie, maar blijven door de kinderen gezongen worden omdat de behoeften waaruit ze ontstonden blijvend zijn. Deze liederen groeien en krijgen nieuwe uitzichten naarmate de kinderlijke mentaliteit evolueert. Overschouwt men de inhoud van de opeenvolgende delen van de Handleiding dan merkt men dat met het stijgen in de graden het aantal liederen van blijvend bezit steeds ruimer wordt. Daaruit blijkt dat het kind geleidelijk ingroeit in het muzikale patrimonium, opstijgend van het specifiek kinderlijke bezit over het bezit gemeenschappelijk aan kinderen en volwassenen naar het specifiek volwassen bezit.

Vanaf de 3e graad zijn de leerlingen voldoende muzikaal rijp om de volledige schatkamer van de volkskunde te openen. Hier welkelt het van juwelen die de kinderen muzikaal aankunnen en ze worden hun dan ook geboden. Maar daarnaast zijn er nog zeer vele die de leerlingen moeten onthouden omdat ze niet tot de geesteswereld van het kind behoren noch naar gedachtelijke inhoud, noch naar de gevoelens daarmee verbonden, noch naar hun taalvorm.

Vanaf Deel II, voor het lager secundair onderwijs, treedt benevens de muzikale folklore voor het eerst het Vlaams volkseigen lied naar voren. Dit is het lied door een begenadigd kunstenaar gecomponeerd, helemaal doordrongen van de zangwijze en de geestesgesteldheid van het Vlaamse volk. Hier verschijnen voor het eerst namen van componisten.

In Deel III, voor het hoger secundair onderwijs, wordt de kring van de Vlaamse folklore doorbroken. De leerlingen kunnen be-

grijpend intreden in de universele taal die de muziek is. Melodieën, gezangen en koren uit verschillende landen en taalkringen worden hier aangeboden. Doordrenkt van hun eigen muzikale uitdrukingswijze zullen de leerlingen met vrucht en waardering kunnen kennis maken met composities uit den vreemde. Zij zijn Vlaamse wereldburgers geworden op muzikaal gebied.

Derde idee : Gebruik van spelliederen

Naast een zeer groot aantal kalenderliederen, dierkreten, straat- en marktropen, zijn ook zeer veel spelliederen opgenomen. Het kind zingt onder het spel en speelt al zingende. Van de spelliederen wordt telkens het speltype vermeld (bijv. vingerspel, aftelrijmpje, koorddansen, rondspel,..) en tevens de regels van het spel. De auteurs zijn terecht van mening dat bij het aanleren van die liederen de leerkrachten de ideeën en werkwijzen voor het aanleren moeten putten uit de speelwijze. Het zingen van spelliederen moet dan ook, zeker in de lagere graden, met de uitvoering van het spel gepaard gaan. In hogere graden mag zich een toenemende vrijheid in de thematische interpretatie van het materiaal doen gelden. Dit maakt in hogere graden het zingen van spelliederen mogelijk, zonder toepassing van het spelgebruik. Deze melodieën kunnen bijvoorbeeld muzikale doeleinden hebben, die geen verband houden met de oorspronkelijke spelregels. In Deel II en III valt het spel helemaal buiten het raam van de zangles, zodat daar ook de spelbeschrijvingen helemaal zullen wegvalen.

De volkskundigen zullen het waarderen dat hier vanuit een onverwachte hoek een helpende hand wordt toegestoken voor het in stand houden van onze aloude kinderspelen.

Dit moge voïstaan om het baanbrekend werk van Prof. Dr. A. VERBIST en Mevr. Dr. L. GELBER aan de lezers van *Oostvlaamsche Zanten* voor te stellen. Nog veel meer zou over de *Handleiding* kunnen worden gezegd zowel op pedagogisch als op didactisch gebied. Moge dit werk in de pedagogische wereld en vooral bij de leerkrachten nog meer begrip en waardering vinden dan nu reeds het geval is. Niet alleen daar maar ook bij de volkskundigen die hier kunnen zien hoe getracht wordt het muzikaal patrimonium van een volk dat eens als het muzikaalste ter wereld bekend stond, te bewaren en levend te houden. De volkskundigen kunnen er tevens een aanmoediging in vinden om hun werk onverdroten voort te zetten : hun opsporingen blijven niet meer alleen in boeken en tijdschriften opgestapeld maar openen perspectieven van grote pedagogische betekenis.

Br. CHRYSOGOON H. ROOBAERT (1)

(1) : Directeur, Normalschool der Broeders van Liefde, Zwijnaarde.

VOLKSKUNDE & AKTUALITEIT

Moderne Magie & Hekserij

Naar aanleiding van de belangrijke uitgave :

A. van HAGELAND, *Moderne Magie en Hekserij*. Leuven, 1965. 250 blz., 27 illustr.

In de wereld van de letterkunde heeft de essayist José de Ceulaer volgend merk van Louis-Paul Boon gepubliceerd : «Een Nederlander heeft eens geschreven dat u een -schrijver van de aktualiteit - bent.»

Strikt genomen zouden we hetzelfde predikaat op A. van Hageland kunnen toepassen en verklaren, dat hij de volkskundige van de aktualiteit is. Zijn regelmatige, degelijke en oorspronkelijke bijdragen in allerlei tijdschriften en in boekvorm belichten veelal een probleem, waar de aktualiteit bij betrokken is (1).

Over het algemeen sleept en sleurt de volkskundige een ballast van indrukken en uitdrukkingen mede, zodat in menige kring het besef leeft, dat volkskunde het verleden behandelt en dat volkskunde niet voor jonge lieden past. Dr. P.J. Meertens, buitenlands lid der Koninklijke Vlaamse Akademie voor Taal- en Letterkunde, vooraanstaand volkskundige, mederedakteur van *Volkskunde*, begon in 1960 zijn rede «WAARDERING DER VOLKSKUNDE» in onze akademie met een anekdote van de Zweedse volkskundige Sigurd Erixon. (2) Erixon zat tijdens een folkloristisch kongres bij twee studenten in de filologie die wel eens wilden weten, wat volkskunde eigenlijk was. Wel, antwoorde Erixon, ik ben zelf ook als filoloog begonnen, maar op later leeftijd heb ik me helemaal tot de volkskunde gewend. Dat is nu, juist wat wij dachten, repliceerde een van de studenten, volkskunde is iets voor oudere mensen.

De Duitse socioloog Heinz Maus heeft in 1946 de heftigste verwijten tegen de volkskunde gericht, vervolgde Dr. Meertens in zijn rede, juist omdat ze geen oog zou bezitten voor de tegenwoordige tijd en omdat de geweldige sociale omwenteling van de negentiende eeuw onbegrepen aan haar voorbij zou zijn gegaan.

Een anekdote uit Zweden en een vrij recent verwijt van een socioloog mogen ons niet onverschillig laten. Krijgen we een bij nader toezien een kijk op onze eigen tijd? Letten we voldoende op het bestendig wijzigen en evolueren en aanpassen van doen en denken?

Hier volgen onder de vorm van aanwijzingen enkele tips ter illustratie.

In de wereld van leerlingen en studenten krijgen we regelmatig berichten over het «ontgroenen». Vooral gebruiken in Nederland waarbij een paar studenten het leven inschoten, hebben de hele maatschappij in beroering gebracht. Maar wie noerteert de gebruiken, hun evolutie en betekenis? Studenten in Antwerpen en Zottegem vieren op dezelfde wijze het einde van hun studies :

(1) Ceulaer, José de : Te Gast bij Louis-Paul Boon. Het Nieuwsblad, 16 mei 1963.

(2) Dr. P.J. Meertens. Waardering der Volkskunde. Verslagen en Mededelingen van de Koninkl. Vlaamse Akademie voor Taal- en Letterkunde. N.R. 1960, 455-470.

Tijl is nog niet dood

Zaterdag rond de middag kwam een kleine maar bonte stoet de markt opgestapt. Met de lijkist getooid met de leeuwenvlag werd halt gehouden voor het standbeeld van Egmont waar een krans werd neergelegd. Vandaar trök de stoet naar het Sint-Jorishof waar een rouwkapel was opgesteld.

Studenten bouwkunst & stedebouw Akademie voor Schone Kunsten te Antwerpen

In de tuin van de Akademie is de zwarte lijkist opgesteld van wijlen «Juul Foert», de verpersoonlijking van een schooljaar. Aan de aflijvige werd met overtuiging een laatste groet gebracht door de eindejaarsstudenten.

(1)

De doodsbrieven, de pet, de verwijtnamen voor leerkrachten, het vieren van de honderdste dag vóór de prijsuitdeling, het ophangen van een lintmeter in de klas om er elke ochtend een cijfer af te knippen vragen onze aandacht. Dient men hier de initiatieritus bij te betrekken? Het plechtstatig aankleden van de volgers in de Ronde van Frankrijk, de «bizuthage» of de opname van een eerstejaarsstudent(e) aan een hogeschool, en andere gewoonten merken de overgang van een persoon naar een andere (hogere) staat; in de mens en de maatschappij houdt men onwederroepelijk vast aan tekens en voorwaarden van een gedaanteverwisseling of metamorfoze.

De Doopsuiker die uitgereikt wordt in de familiekring na het doopsel, is van het religieus naar het profaan terrein verschoven. Pakjes doopsuiker worden uitgereikt bij de wijding van klokken, maar evenzeer bij de opening van een nieuwe handelszaak, hetgeen geschiedde b.v. te Dendermonde op 28 mei 1965 bij de openstelling van de meubelzaak De Beul.

De Mop leeft en zweeft dag bij dag. De politieke mop is een historisch document. (2) Hans Jürgen Brandt heeft bij het Goverts-Verlag te Stuttgart een boekje laten verschijnen, gewijd aan de politieke moppen, in hoofdzaak van de Sovjetzone van Duitsland. Deze moppen bieden een verzameling kostelijke humor, maar tegelijk een stuk geschiedschrijving die wellicht beter dan geschiedenisboeken het werkelijke leven schetsen en schilderen. De Spaanse professor dr. Caspar Ylones heeft meer dan anderhalf miljoen moppen samengebracht. (3) De verzameling bewijst dat de boze schoonmoeder vernoedelijk de oudste menselijke figuur is waar moppen worden over getapt. Ook in 1965 worden moppen verteld aan de lopende band, over de regering die niet tot stand komt. Wat verzint men in betrekking met de koninklijke familie, met de naam Boudewijn, witte wijn en rode wijn? Moppen over de Vlaams-Waalse verhouding, de Onbekende Soldaat die een Vlaming moet wezen (voor een Waal zou het een Onbekende Officier zijn geweest!) de tweetaligheid, enz. Kent u de naamkaartjes van de politici. voor verkiezingen?

De humor sluit hier onmiddellijk bij aan... Wordt Heist - de stad van de humor? Is ze het reeds sinds vier jaar? Cartoonisten of humoristen-met-de-pen uit 12 verschillende landen stelden er ten toon in 1965. Heist, hoofdstad van de humor, baadt in goede luim en kan talrijke elementen van het artistieke en publieke leven in zijn streven betrekken.

De Stripverhalen en Tekenfilms beïnvloeden oud en jong. De kreet «jabbedabbe-doe» van de Flintstones, een van onze populairste programma's, kent elkeen. Dui-zenden kinderen huilen deze kreet (ook volwassenen!) om vorm te geven aan een

(1) De Bejaard, weekblad Zottegem, 3 juli. Het Nieuwsblad, uitg. Antwerpenstad, 5 juli 1965.

(2) Gazet van Antwerpen, 30 mei 1965.

(3) De Standaard, 23 juli 1965.

ANTOON SPINOY
Minister van
Economische Zaken
B.S.P

*geeft U de verzekering van
zijn alombekende sympathie,*

*en verzekert U dat hij al het mogelijke zal doen
om de index en de levensduurte te doen stijgen.*

Op keerzijde STEM PVV

DRIES DEQUAE
Minister v. Financiën
C.V.P.

*biedt U zijn
genegen groeten aan,*

*en heeft het genoeg U aan te kondigen, indien
hij nog aan het bewind is in 1965, hij de hoge
belastingen. nu reeds in voege, nog met 20%
zal verhogen.*

uitgelaten bui. Is het feit, dat we ons allemaal een beetje terugvinden in die figuren, het geheim van het succes? Politici evenzeer als huismoeders, arbeiders en intellectuelen krijgen elke dag een verpozing en een lach in hun favoriete strips. Vroeger schreeuwde de jeugd «pif, poef, paf!...»; ze lieten de kreet van Tarzan weerklinken en brullen thans «tra, trrra» om het geknetter van een mitrailleur na te bootsen; maar «jabbedabbedoe» zingt en dringt prettig en prachtig door. De evolutie van onze kreten is gebonden aan krant en televisie. Zijn de «Lambikfeesten» van Beveren-Waas u bekend? De gemeente Zuiddorpe in Zeeuws-Vlaanderen liet een standbeeld van Suske en Wiske oprichten in het plantsoen van het bejaardenge-

sticht O.-L.-Vrouw van Lourdes. De eer viel de twee kinderen van het stripverhaal te beurt als gevolg van een uitgebreid populariteitsonderzoek. In Liedekerke kreeg een herberg als uithangbord «Bij Suske en Wiske». (1)

De **Titulatuur** speelt een nieuwe rol in onze tijd. Titels van koninginnen, prinsessen en feeën kregen reeds een beurt in ons tijdschrift. (2) Maar wilt u even de lijst van de Misses nazien die kandidaat waren voor de titel Miss West-Vlaanderen? Miss Oxane — Miss Singer — Miss Munchenhof — Miss Castor — Rodenbachprinses — Miss Reizen Wasteels — Miss art et coiffure — Miss Meubeldroom. In Deinze treden jaarlijks Prins en Prinses Canteclae op, ter gelegenheid van de beroemde jaarmarkt. In Zichem krijgt men ter gelegenheid van de Wittefeesten, onder leiding van de televisiesterren tante Lieve en nonkel Bob, de verkiezing van «De Witte» en de «Wittefee». Sinds tien jaar organiseert de Nationale Vereniging der Oorlogsvrijwilligers een wedstrijd voor het mooiste kindje van België. In vele steden en gemeenten hebben lokale schiften plaats; de halve finale ging in 1965 door in het Casino te Gent. Zeshonderd uitnodigingen waren verstuurd en beantwoord. 12.000 kinderen hadden zich voor de voorselectie voorgesteld, in vijf categorieën: van 4 tot 15 maand, van 15 tot 30 maand, en meer dan 30 maand. De grote finale had plaats te Brussel. Deze aanwijzingen richten onze gedachten naar een stadje aan de Neder-Rijn, Dülken, waar sinds meer dan 400 jaar de zetel van de enige «Akademie der dwazen» bestaat. De «bereden akademie der kunsten en wetenschappen en verlichte maanuniversiteit» heeft aan de zotternij een academische graad verleend. Geschiedt niet op vele plaatsen hetzelfde?

In de wereld van de Sport stellen we vast, dat een vreselijk verdikt van de Belgische Voetbalbond de ploeg Eendracht te Aalst treft op 1 juni 65: twee spelers mogen nooit meer een voetbalveld betreden. De Aalsterse tweede klasser zakt naar vierde nationale klasse. Drie uur na het bericht verscheen reeds een rouwbrief en hing een rouwkrans aan de ingang van het plein, hetgeen de fotograaf van het Laatste Nieuws op de gevoelige plaat vastlegde. In december 64 won Albert Van Damme, bijgenaamd De Leeuw van Vlaanderen, de trofee «Jérôme Stevens» te Munte. De renner legde de zegebloemen op het graf van de vroegere sportbestuurder. Het betreft een aktuele vorm van een ex-voto. Beide feiten vertolken extremisme: het eerste getuigt van haat, het tweede van dankbaarheid en hulde.

De **samenvoeging** van gemeenten brengt een laatste nationale feestdag en verandering van straat- en feestnamen. Leupegem verdwijnt als naam, vermits het tot Groot-Oudenaarde behoort, maar het «Geuzenfeest» dat sinds enkele jaren hoogtij viert, kreeg de naam van «Leupefeest». De inwoners met heemliefde hebben Leupefeest geëist, om zo de naam Leupegem te behouden. Ename, Eine, Bevere behoren eveneens tot Groot-Oudenaarde; op 21 juli werd op deze ex-gemeenten geen nationale feestdag of Te Deum meer gevierd, vermits er geen gemeentebestuur meer zetelt. Welke zijn de reacties rond dit verdwijnen? Het laatste nationaal feest is er geweest!

Betreedt het kader van de Kunst. De Nederlandse «Duivelskunstenaar Martin Brink» exposeert te Herentals zijn werk, doordrongen van sterke symboliek: een aaneenrijging van hallucinante taferelen, bovennatuurlijke visioenen, spookachtige schepsels, enz. Carolus Paepen, ontdekkingsreiziger in de wereld van de droom, legt in zijn werk de nadruk op het fantastische en het magische, op een wereld, bevolkt door monsterachtige wezens, hybride personages, half mens, half insekt. Naast deze schilders beschouwen we even Ferdinand Bordewijk († 29 april 65);

(1) DEJONGHE, Huib: Jabbedabbedoe. In Brug. Tweem. Tijdschr., Brussel. VIII jg. (1965), nr. 5, 11-12.

(2) O.Z. XXXIXe jg. (1964) 214-215.

Poeëske griezels, groteske satire, mysterieuze relaties tussen mensen en dingen, panormale gebeurtenissen toestanden doorkruisen zijn verhalen. (1) De Fransman Paul Salles heeft zoëven een universele studie voltooid over «Le Fantastique chez Jean Ray». De artiest Jean Ray en John Flanders is dezelfde.

We kunnen onze zoeklampen richten naar de kust, de ontspanning tijdens de vakantie, de ontwikkeling van het kinderspel, enz. Grenzen tussen landen en standen verdwijnen, hetgeen terloops blijkt uit het feit, dat Manneke-Pis te Brussel op 5 mei 1965 de wimpel van Europeaan uit het Parlement van Straatsburg ontving.

We beperken ons voorlopig tot deze al te bondige opsomming van enkele tips, want menigeen stelt de vraag: bestaat er kans een studie te besteden aan dergelijke thematiek?

Het duidelijk antwoord levert ons «Moderne Magie en Hekserij» van A. van Hageland. Weinige lieden zullen aanvaarden, dat er uitvoerig werk kan aan gewijd worden. Deze uitgave levert het onomstootbaar bewijs, hoe welig magie en hekserij heden tiert, hoe weinig we ons er van bewust zijn en hoe zwak onze kennis van de eigen tijd kan geheten worden.

De publikatie stoelt op een uitgebreide voorstudie. Ze omvat twee delen: de magische gedachte, en het magisch universum. De verantwoording steekt van wal met de dualiteit van onze beschaving: ruimtetuigen en kunstmanen cirkelen rond de aarde; elektronische breinen leveren verbluffende berekeningen en tegelijk worden elke avond in wereldsteden zwarte missen opgedragen, pogen spiritisten geesten van doden op te roepen, bereidt men liefdefilters, en magische middelen om vijanden te kwetsen en zo mogelijk te doden.

Het doel van de auteur bestaat erin «de gemoedsrust van de moderne mens te verstevigen door hem een inzicht te verschaffen in de grond van de zaak zowel als in zijn bewuste en onbewuste innerlijke drijfveren.» Het eerste deel omvat:

1. De geboorte van de magie. 2. De magische gedachte. 3. Laat de sterren spreken. 4. Vade, Retro, Satanus. 5. Sekten en pseudo-religieuze hallucinaties. 6. Het einde van de wereld. 7. Barrikaden tegen de magische invloed.

Hoofdstuk 1 en 2 peilen niet alleen de huidige tijd, maar bepalen het wezen van de magie. Angst voor geheime natuurkrachten, paganisme en fetisjisme krijgen hun beurt; de grondvesten van de (heidense) rituelen in de dageraad van de mensheid worden ontleed.

De oudste vorm van magie treden naar voor bij voorhistorische jagers en de hedendaagse Australische inboorlingen.

Zonsopgang en regenval kunnen aangewakkerd worden door symbolische handelingen. Interessant wordt het onderscheid, dat magische ceremoniën in verband met voeding en natuurelementen een positief karakter vertonen, andere waardoor men een mens wil treffen, een negatief karakter. Manisme of zielenverering, personifikatie van geesten van afgestorvenen door het masker, fetisjisme, het bezielen van levenloze voorwerpen ontdekken we in alle werelddelen. Waar het geloof vermindert, drijven de omstandigheden de mens ertoe aan tekenen en voorwerpen een betekenis en waarde te hechten, die ze in werkelijkheid niet bezitten. Het verband tussen toverpraktijken, magie en exacte natuurwetenschappen, tussen astronomie en astrologie, de evolutie van magische denkwijzen tot okkulte wetenschappen krijgen diepgaande beschouwingen, maar tegelijk zien we het bestaan

(1) Het Laatste Nieuws, 24 maart 65; Willy Spillebeen in De Standaard, 4 mei 65; Willem M. Roggeman in Brabant, tijdschr. Toer. federatie. Brussel, jan. 63, 27-29.

van de kabbalistiek (als filosofisch systeem het huldigen van eenheid van wezen en symbool, in mens en natuur en universum) in de tweede wereldoorlog. Daarmede besluit hoofdstuk 2 : de magie geniet nog steeds een bepaalde graad van populariteit bij alle volkeren. Angst beheerst het leven van de mens en daarom zal hij zich steeds pogen te wapenen tegen geestelijke en materiële schrikgestalten.

Het raadplegen van sommige kranten en weekbladen bewijst dat in Europa en Amerika de astrologie een ongemeen bloeitijdperk beleeft. De volksfanatie heeft rond de figuur van de duivel een net van sagen en opvattingen geweven. In alle godsdienstige systemen speelt de demoon een rol. De bezetenheid en de duiveloproeping behoort niet tot het verleden. «In alle distrikten van Londen aanbidden honderden mannen en vrouwen met intellektuele vorming, van hoge maatschappelijke stand, de duivel en brengen hem onafgebroken eerbetoen. De zwarte kunst, de toverij, het oproepen van de duivel worden heden ten dage te Londen beoefend op een schaal en met een vrijheid die in de Middeleeuwen onbekend waren». Dergelijke aanhalingen, tonelen van duivelsoproeping, aanstippen van toverboeken bewijzen de ongelooflijke bijval van bijgeloof. Sekten en pseudo-religieuze hallucinaties sluiten daar onmiddellijk bij aan. In alle landen komen die voor. Naast de toestanden in andere landen geeft de auteur voor ons land de geboorte en evolutie van de Antoinisten, die thans hier over dertig en in Frankrijk over vijfentwintig tempels beschikken, zonder de honderdvijftig lees- en vergaderzalen te vergeten.

De panische angst voor het einde van de wereld grijpt regelmatig de mensen aan. Het jaar 999 werd met gruwelijke angst tegemoet gezien. Maar ook in 1910 stond een komeet in verband met het einde van de wereld. In 1960 speelden zich tonelen af te Gent, op de Mont-Blanc, in Amerika, die blijven getuigen van de panische angst. In Duitsland had men 100.000 DM ingezameld om een Ark te laten bouwen, waarin de uitverkorenen een onderkomen zouden vinden. Tot de personen die geld ter beschikking hadden gesteld, behoorden twee dokters en een hoofdonderwijzer.

Op de barrikaden tegen de magische vloedgolf staan personen en diensten. In eigen land o.a. het «Belgisch Comité voor de wetenschappelijke navorsing van de paranormaal-geachte verschijnselen» en prof. em. Dr. A. Bessemans, een van de bezielers van dit komitee.

Het tweede deel «Het magisch universum» hetwelk ook zeven hoofdstukken omvat, beoogt, aan de hand van een ontstellend aantal voorbeelden over massale en individuele hysterie, dat moord door magie van alle tijden is, in de periode en de omgeving van Lodewijk XIV, thans in Zuid-Afrika, Guinea, Nigeria, Brazilië. Offermoorden, invultatie, envoûtement, kwellen en doden op afstand bestaat nog op het Franse platteland. Weerwolven en vampiers sluipen als monsters in de nacht. Geloven nog veel mensen aan heksen en tovenaars? Een referendum in 1956 in West-Duitsland bewees, dat op 100 ondervraagde mannen drie «misschien», twee «heel zeker» aan heksen geloofden; de procenten bedragen bij de vrouwen zeven en twee. Vijfendertig bladzijden bewijzen, dat de heksenwaan nog niet heeft uitgediend. Aspecten van alledaags bijgeloof bevatten geschenken met spitse punt, de amulet als behoedmiddel tegen duivelse invloeden, het belang van gelukbrengende en onheilwerende middelen, gebruiken allerlei, b.v. bij zwangerschap en geboorte. Profeten en voorspellingen blijven gebonden aan zoeklicht op de toekomst. Nostradamus, een der beroemdste profeten, heeft ook thans velerlei opvolgers, onder de vorm van kaartlegsters, helderzienden, (in Frankrijk circa 30.000). Gezondheidsbidders en wonderdokters oogsten een nooit verminderende bijval, al leveren ze een onfeilbaar middel tegen kanker» en bedriegen ze rijk en arm op grote

Bibliographie

ADDENDUM bij A. van Hageland : « Moderne Magie en Hekserij »,
Davidsfonds, Leuven, 1965.

Tijdschriftartikels, hoe belangrijk ook, moesten in dit beknopt bibliografisch overzicht achterwege blijven.

Er komen bij de vermelde studies zowel boeken voor waarin para-normale en magische verschijnselen worden verdedigd, als werken waarin dezelfde verschijnselen worden ontzenuwd en gebrandmerkt. Wij zijn inderdaad de mening toegedaan, dat eenzijdige voorlichting ook op dit gebied onwetenschappelijk zou zijn.

De biezonderste werken werden gerangschikt in alfabetische volgorde per rubriek, waarbij wij vooral aandacht schonken aan studies van tamelijk recente datum.

Wij verontschuldigen ons voor de bestaande leemten, vooral in betrekking tot de Scandinavische, Slavische en Zuidere literaturen.

I. ALGEMEEN BIJGELOOF

- ALLEAU, René : *Les Sociétés Secrètes*, Encycl. Planète, Paris, 1963.
- AMATO, Antonio d' : *Nuovo contributo al Folklore Iripino*. - Il Folklore Italiano, Napoli/Catania, 1933.
- ARILL, David : *Tro, sed och sägen*, Göteborg, 1924.
- ARNASON, Jón : *Isländische Volkssagen*, Berlin, 1889.
- BAEKELMANS, Willem : *Het cijfer Zeven*, Antwerpen, 1917.
- BAUER, P. : *Der Moderne Aberglaube und seine Ueberwindung*, Stuttgart, 1950.
- BEITL, Richard : *Deutsche Volkskunde*, Berlin, 1933, p. 93-194.
- BEKKER, B. : *De Betooverde Weereld*, Amsterdam, 1691.
- BERTLING, Mr. C. T. : *Magie en Phallisme. Ethnologische Studie*, Amsterdam, 1934, 112 blz.
- BIRLINGER, Anton : *Sagen, Märchen, Volksaberglauben*, Freiburg i.Br., 1861.
- BOM, E. De : *Donder en Bliksem in het Volksgeloof*, Antwerpen, 1889.
- BOTKIN, B. A. : *A Treasury of New England Folklore*. (Stories, Ballads and Traditions of the Yankee People) New York, 1947, 934 p.
- BOTTIGLIONI Cino : *Leggende e tradizioni di Sardegna*, Geneva, 1922.
- BOUSSEL : *Munuel de la Superstition*, Paris-Genève, 1964.
- BRAEKMAN, W. : *Middelnederlandse Bezweringsformulieren en Toverdranken*, Gent, 1964.
- BRETON, Guy : *Les Nuits secrètes de Paris*, Paris, 1963.
- BRUGGEN, C. Van : *Hedendaagsch Fetichisme*, 1948.
- BUDGE, E. A. Wallis : *Amulets and Superstitions*, Oxford, University Press 1930.
- CAMPBELL, John Gregorson : *Superstitions of the Highlands and Islands of Scotland. Collected entirely from Oral Sources*, Glasgow, 1900.
- CHALVIN, C. : *Le Talisman des Peureux*, Paris, 1898.
- COCK, Alfons de & Isidoor TEIRLINCCK : *Brabantsch Sagenboek*, I, Gent, 1909.
- COCK, Alfons de : *Volkssage, Volksgeloof en Volksgebruik*, Antwerpen, 1918.
- Id. : *Spreekwoorden, Gezegden en Uitdrukkingen op Volksgeloof berustend*, Antwerpen, I, 1920; II, 1922.
- COETZEE, Abel Jacobus : *Die afrikaanse Volksgeloof*, Amsterdam, 1938.

- CORNELISSEN, Jozef : *De Muizen en de Ratten in de Folklore*, Antwerpen, 1923, p. 7-92.
- COROLEU, J. : *Las supersticiones de la humanidad*, Barcelona, 2 dln., 1880-1881.
- CORT, Aimé De : *Bijgeloof in Vlaanderen*, Antwerpen, 1944.
- COSSU, Pietro Maria : *Note ed appunti di folklore sardo*, Bagnacavallo, 1925.
- DORSON, Richard M. : *American Folklore*, Chicago, 1959, p. 74-276.
- DUMAS, Georges : *Le Surnaturel et les Dieux d'après les maladies Mentales (Essai de Théogénie phatologique)*, Presses Universit. de France, 1946.
- ERASMUS, Desiderius : *De Lof der Zotheid*, vert. Mr. Dr. J. B. Kan, Antwerpen, 1945.
- ES, F. van : *Waaach Sagenboek*, Gent, 1944.
- EVANS, Bergen : *The Spoor of Spooks and Other Nonsense*, New York, 1954.
- EVANS, Joan : *Magical Jewels of the Middle Ages and te Renaissance particularly in England*. Oxford, 1922, 264 p.
- FERRARO, Guiseppe : *Superstizioni, usi e proverbi monferrini*, Palermo, 1886.
- FISCHER, H. : *Aberglaube und Volksweisheit*, Breslau, 1936.
- FLATIN, Kjetil A. : *Tussar og Trolldom*, Oslo, 1930.
- FREYBE, A. : *Der deutsche Volksaberglaube in seinem Verhältnis zum Christendom und im Unterschiede von der Zauberei*, Gotha (Perthes), 1910.
- FYLLING, Peder : *Folkəsagn*, Aalesund, 1874.
- GEWIN, Everard : *Nederlandsch Volksgeloof*, Zutphen, 1925, 96 p.
- GRILLOT de GIVRY : *Le Musée des Sorciers, Mages et Alchimistes*, Paris, Librairie de France, 1929, 450 p.
- *Handwörterbuch des deutschen Aberglaubens*, uitg. door E. Hoffmann-Krayer en Hanns Bächtold-Stäubli, Berlin & Leipzig (de Gruyter), 1927 e.v.
- HARDT, H. : *Schöne edle Steine*, Berlin, 1954.
- HARDWICK, Charles : *Traditions, Superstitions and Folklore*, London, 1872, 306 p.
- HELLWIG, Albert : *Verbrechen und Aberglauben*, (Skizzen aus der volkskundlichen Kriminalistik), Leipzig (Teubner), 1908.
- HOFBERG, Herman : *Svenska folksägner*, Stockholm, 1882.
- HOWELLS, William : *Cambrian Superstitions, Comprissing Ghosts, Omens, Witchcraft, Traditions etc.*, London, 1831.
- HUDSON, Wilson M. : *The Healer of Los Olmos and Other Mexican Lore*, Dallas, 1951.
- JIJENA Sánchez, Rafael : *El perro negro en el folklore : El Lobisón, el familiar y otras supersticiones*, Buenos Aires, 1952.
- KEMP, Pierre : *Limburgs Sagenboek*, Lutterade, 1925.
- KENNEDY, Patrick : *Legendary Fictions of the Irish Celts*, London, 1866.
- KRISTENSEN, Evald Tang : *Danske Sagn, som de har lydt i folkemunde*, Ny Raekke, 6 dln., København, 1928-1936.
- LAAN, Kornelis ter : *Nederlandse Overleveringen*, 2 dl., Zutphen, 1932.
- LAARSS, R. H. : *Das Buch der Amulette und Talismane*, Leipzig, 1932.
- LANDAU, Marcus : *Hölle und Segfeuer*, Heidelberg, 1909. 296 p.
- LANDTMAN, Gunnar : *Folketro och trolldom övernaturliga väsen*, Helsingfors, 1919.
- LE BRUN P. : *Histoire critique des pratiques superstitieuses*, Amsterdam, 4 dln., 1733-1736.
- LEHMANN-PETERSEN : *Aberglaube und Zauberei*, 3e uitg., Stuttgart, 1925.
- MACKINLAY, James M. : *Folklore of Scottish Lochs and Springs*, Glasgow, 1893.
- MARQUES-RIVIERE Jean : *Amulettes, Talismans et Pantacles*, Paris, 1940.
- MAURER, Konrad : *Isländische Volkssagen der Gegenwart*; Leipzig, 1860.
- MENSCH, C. : *Taboe - Een primitieve Vreesreactie*, Amsterdam, 1937.
- MOLEN S. J. van der : *Frysk Sêgeboek*, I, Assen, 1939.

- Id. : *Levend Volksleven*, Van Gorcum, Assen, 1961.
- OLBRECHTS, F. : *Een Oud Mechelsch Bezweringsformulier*, Gent, 1925.
- PEETERS, Prof. Dr. K. C. : *Eigen Aard*, Antwerpen, 3e dr., 1963, p. 85-252.
- PERTOLD Otakar : *Povera a povercivost* (Bijgeloof en de Drang naar Bijgeloof), Praag, 1956.
- RUMPF, Max : *Religiöse Volkskunde*, Stuttgart, Kohlhammer 1933.
- SABBE, Dr. Maurits : *Dierkennis en Diersage bij Vondel*, Antwerpen, 1917, 215 p.
- SALGUES, J. B. : *Des Erreurs et des Préjugés*, Brussel, 1830.
- SCHMIDT, Philipp, s.j. : *Dunkle Mächte* (Ein Buch vom Abberglauben einst und heute), Frankfurt am Main, 1956.
- SCHMIDT, Philipp : *Volkskundliche Plaudereien*, Bonn, s.d., 245 p.
- SCHRENCK-NOTZING : *Handlesekunst und Wissenschaft*, Pfullingen, z.j.
- SCHRIJNEN, Jos. : *Nederlandchse Volkskunde*, II, Zutphen, z.j.
- SEBILLOT, Paul : *Le Folk-lore de France*, 4 dln., Paris, 1904-1907.
- SEBILLOT, Paul : *Traditions et superstitions de la Haute-Bretagne*, I (= Les littératures populaires de toutes les nations, IX), Paris, 1882.
- SEBILLOT, Paul-Yves : *Le Folklore de la Bretagne*, Paris, 1950, 174 p.
- SELIGMAN, S. : *Der böse Blick und verwandtes*. Band I-II, Berlin, Barsdorf, 1910. I, p. 62-209; II, p. 140-201; 301-346.
- SINNINGHE, J. R. W. : *Drensch Sagenboek* (Bussum, 1944); *Geldersch Sagenboek* (Zutphen, 1943), *Hollandsch Sagenboek* ('s Gravenhage, 1943). *Noord-Brabandsch Sagenboek* (Scheveningen, 1933), *Overijselsch Sagenboek* (Zutphen, 1936), *Zeeuwisch Sagenboek* (Zutphen, 1933), *Utrechts Sagenboek* (Zutphen, 1938), *Limburgsch Sagenboek* (Zutphen, 1938).
- SLOET, L. A. J. W. Baron : *De Dieren in het Germaansch Volksgeloof en Volksgebruik*, 's Gravenhage, 1887.
- SPAMER, Adolf : *Romanusbüchlein*, (bearbeitet von Johanna Nickel), Berlin, 1958.
- STEPLINGER, E. : *Antiker Aberglaube in modernen Ausstrahlungen*, Leipzig, 1922; *Antiker Volksglaube*, Stuttgart, 1948, 247 p.
- STRACKERJAN, L. : *Aberglaube und Sagen aus dem Herzogtum Oldenburg*, 2 dln., Oldenburg, 1867.
- THIERS, l'Abbé Jean-Baptiste : *Traité des Superstitions*, Paris, 1779.
- TRAINI, Carlo : *Leggende bergamasche*, Bergamo, 1938.
- VAN HAVER, Jozef : *Nederlandse Incantatieliteratuur*, Gent, 1964.
- VAX, Louis : *L'Art et la Littérature Fantastiques*, Presses Univ. France, Paris, 1960.
- VERDAM, J. : *Over Bezweringsformulieren*, Leiden, 1901.
- VILLIERS-PACHINGER : *Amuletten und Talismane*, Berlin, 1927.
- WEHRHAN, K. : *Der Aberglaube im Sport*, Breslau, 1936.
- WOLF, Johann Wilhelm : *Niederländische Sagen*, Leipzig, 1843.
- WUTTKE, A. : *Der deutsche Volksaberglaube der Gegenwart*, Berlin, 1869 (4e uitg. in 1925).
- ZENKER, K. : *Psychologie des Aberglaubens*, Heidelberg, 1948.

2. ALCHIMIE

- ALLEAU, René : *Aspects de l'Alchimie traditionnelle*, Paris, 1953.
- ALLENDY, R. F. : *L'Alchimie et la Médecine*, Paris, 1923.
- BACON, Roger : *Opus tertium*, London, 1859.
- BERNUS, Alexander von : *Alchimie et Médecine*, Paris, 1959.
- BERTHELOT, Marcelin : *Les Origines de l'Alchimie*, Paris, 1885.

- CARON, M. & HUTIN S. : *Les Alchimistes*, Ed. du Seuil, 1959.
- CHIKASHIGE, M. : *Alchemy of the Ancient Orient*, Tokio, 1936.
- ELIADE, M. : *Forgerons et Alchimistes*, Paris, 1956.
- FIGUIER, Louis : *L'Alchimie et les Alchimistes*, Paris, 1854.
- GRILLOT de GIVRY : *A pictorial Anthology of Witchcraft, Magic and Alchemy*. Chicago & New York, 1958, 395 p.
- HARTLAUB, G. F. : *Der Stein der Weisen. Wesen und Bildwelt der Alchemie*, München, 1960.
- HITCHCOCK, E. Allen : *Remarks upon Alchemy and the Alchemists*, New York, 1865.
- HOPKINS, Arthur John : *Alchemy, child of Greek Philosophy*, New York, 1934.
- HUTIN, Serge : *L'Alchimie*, Paris, 1951.
- JUNG, Carl-Gustav : *Psychologie und Alchemie*, 2e ed., Zürich, 1952. (Erste editie in 1944).
- MAGNUS, Albertus : *Libellus de Alchymia*, in *Theatrum Chemicum*, dl. II, Strasbourg, 1613.
- NAZARI, Giovanni Battista : *Della tramutatione metallica*, Bresoa, 1599.
- READ, John : *Prelude to chemistry*, London, 1936.
- Id. : *The Alchemist in life, literature and art*, London, 1947.
- RETSCHLAG Max : *Von der Urmaterie zum Urkraft-Elixier*, Leipzig, 1926.
- SCHMIEDER : *Alchymistische Transmutationsgeschichten*, Leipzig, 1925.
- SILBERER, Herbert : *Probleme der Mystik und ihrer Symbolik*, Wien, 1914.

3. ASTROLOGIE

- BARBAULT, A. : *Défense et Illustration de l'Astrologie*, Paris, 1955.
- BAYER : *Die Grundprobleme der Astrologie*, Leipzig, 1927.
- BOLL-BEZOLD : *Sternnglaube und Sterndeutung*, Leipzig, 1932.
- COUDERC, L. H. : *Astrologues, Voyantes, Cartomanciennes et leur Clientèle*, Pichon & Durand-Auzias, 1934.
- DE VORE, Nicholas : *Encyclopedia of Astrology*, New York, 1957.
- GAURIC, Luc. : *Tractatus astrologiae*, Venetië, 1522.
- KRAFFT, K. E. : *Traité d'Astro-Biologie*, Lausanne, 1939.
- LEBZELTEN, G. : *Astrologie; Werden, Wesen, Bedeutung*, Wien, 1955.
- LILLY, William : *The Astrologer's Guide containing 146 Considerations of the Famous Astrologer Guido Bonatus*, San Diego; California, 1918. (Herdruk)
- Id. : *Christian Astrology modestly treated of in three books...*, London, 1647.
- LIMBERGEN, Jos van : *Mensenlot in Sterrenglans*, Antwerpen. 1957.
- PERRIER, T. : *La Médecine astrologique*, Lyon, 1905.
- PEUCKERT, Will-Erich : *Astrologie. Geschichte der Geheimwissenschaften*. Stuttgart, 1960, 279 p.
- REINERS, L. : *Steht es in den Sternen?*, Münster, 1953.
- SAINTYVES, P. : *L'Astrologie Populaire*, Paris, 1937, 461 p.
- SCHMIDT, Ph. : *Astrologische Plaudereien*, Bonn, 1950.
- SENARD, M. : *Le Zodiaque* (Clef de l'Ontologie, appliqué à la psychologie), Paris-Lausanne, 1948.
- STRAUSZ : *Astrologie*, München, 1927.
- STUMPF, K. : *Astronomie und Astrologie*, Baden-Baden, 1955.
- SURYA, G. W. & SINBAB : *Astrologie und Medizin*, 4e uitg., Lorch, 1933.
- WINKEL : *Naturwissenschaft und Astrologie*, Augsburg, 1928.

4. DEMONOLOGIE

- BARNEY, Francis : *Prière à Satan* (Messes Noires d'hier et d'aujourd'hui), 9e ed., Grand Damier, Paris, s.d.
- BASCHWITZ, K. : *De Strijd met de Duivel*, Amsterdam, 1948, 556 p.
- BODIN, Johannis : *Daemonomania, oder ausführliche Erzählung Des Wütenden Teuffels*, 2 dln., Hamburg, 1698.
- BÖHM, A. : *Die Epoche des Teufels*, Stuttgart, 1955.
- BOIS, Jules : *Satanisme et Magie*, 1895 (met woord vooraf door J. K. Huysmans).
- CARUS, Paul : *The History of the Devil and the Idea of Evil from the Earliest Times to the Present Day*, Chicago, 1900.
- COLLEYE, Hubert : *Histoire du Diable*, Brussel (Dessart), 1946.
- CONWAY, Dan. : *Demonology and Devil Lore*, Lonclon, 1885.
- CRISTIANI, L. : *Actualité de Satan*, Paris, 1954.
- DEFOE, Daniel : *The History of the Devil. Ancient and Modern*, Durham, 1822.
- DROUILLET, Jean : *Sorcellerie* (Folklore du Nivernais et du Morvan), La Charité-sur-Loire, 1964.
- ERICH, Oswald E. : *Die Darstellung des Teufels*, Berlin, 1931.
- FIERENS, P. : *Le Fantastique dans l'Art Flamand*, Brussel, 1947.
- FRANCISCI, Erasmus : *Der höllische Proteus oder Tausendkünstige Versteller*, 2e ed., Nürnberg, 1695.
- GARCON, Maurice & Dr. J. VINCHON : *Le Diable (Etude historique, critique et Médicale)*. Gallimard, Paris, 1926.
- HAZOUMÉ, Paul : *Le Pacte de Sang au Dahomey*, Paris, 1937.
- HORST, C. C. : *Daemonomagie*, 2dln., Frankfurt a/M., 1818.
- KESTELOOT, L. : *De Voorstelling van het Booze Beginsel*, Antwerpen, 1944.
- LANDAU, Dr. Marcus : *Hölle und Fegfeuer*, Heidelberg, 1909.
- LAVATER, Louis : *Of Ghosts and Spirits Walking by Night* (introduction by J. Dover and Mary Yardley), Oxford, 1921.
- LIGNIERES, Jean : *Les Messes Noires*, Astra, Paris, 1928.
- MARIEL, Pierre : *Le Diable dans l'Histoire*, Paris, 1961.
- MICHEL, Wilhelm : *Das Teuflische und Grotteske in der Kunst*, München, 1911.
- OSBORN, Max : *Die Teuffelliteratur des XVI Jahrhunderts*, Berlin, 1893.
- PERREAUD, Fr. : *Demonologie ou traité des démons*, Genève, 1653.
- REISNER, E. : *Le Demon et son image*, Brugge, 1961.
- REMIGIUS, Nicolai : *Daemonolatria oder : Beschreibung von Zaubern und Zauberin-
nen*, 3 dln., Hamburg, 1693.
- ROBINET, Gabriel : *Le Diable, sa vie, son œuvre*, Lyon, 1945.
- ROSSKOFF, Gustav : *Geschichte des Teufels*, 2 dln., Leipzig, 1869.
- SATAN (door verscheidene auteurs bekeken), *Les Etudes Carméllitaines*, Bruges, 1948. Een Nederl. vertaling bij uitg. Forcholte, Voorburg, 1949.
- SEIGNOLLE, Claude : *Le Diable dans la tradition populaire*, Paris, 1959. Id. : *Les Evangiles du Diable*, Paris, 1964. — *Les Admirables Secrets d'Albert le Grand*, Paris, 1965.
- SELLWOOD & HAINING : *Devil worship in Britain*, London, 1964.
- SWINDEN, Tobias : *An Inquiry into the Nature and Place of Hell*, London, 1714.
- SUMMERS, M. : *The History of Witchcraft and Demonology*, London, 1926 en 1964.
- TEIRLINCK, Is. : *Flora Diabolica*, Antwerpen, z.j.
- TILJICH : *Das Dämonische*, Tübingen, 1926.

- TONQUEDEC, P. Joseph de : *Introduction à l'Etude du Merveilleux et du Miracle*, Paris, 1938.
- Id. : *Les Maladies nerveuses ou mentales et les manifestations diaboliques*, Paris, 1938.
- WIERUS, J. : *De Praestigijs daemonum et incantationibus ac veneficijs ex officina oporiana*, Bazel, 1568. Ook uitgegeven door A. Delahaye & Lecqsmier te Parijs, twee delen, in 1887, onder de titel : « Histoires, Disputes et Discours des illusions et impostures des diables, des magiciens infâmes, sorcières et empoisonneurs : des ensorcelles, démoniaques et de la guérison d'iceux : item de la punition que méritent les magiciens, les empoisonneurs et les sorcières; le tout compris en six livres; par Jean Wier, médecin du duo de Glèves. » (Woord vooraf door Dr. Axenfeld). Zie ook de studie van Dr. J. J. Cobben : *Johannes Wier, zijn opvattingen over bezetenheid, hekserij en magie*, Assen, 1960.

5. DROMEN

- BACHELARD : *L'Air et les Songes*, Paris, 1943.
- BAUDOIN : *Introduction à l'analyse des Rêves*, Ed. du Mont-Blanc, Genève.
- DIETZ, P. A. : *Mensch en Droom (Een Studie over het Droomleven)*, Leiden, 1935.
- FREUD, Prof. Sigmund : *Introduction à la Psychanalyse*, Paris, 1946.
- Id. : *La Science des Rêves*, Alcan, Paris, z.j.
- JEZOWER : *Das Buch der Träume*, Berlin, 1928.
- JUNG, G. G. : *Ueber psychische Energetik und das Wesen der Träume*, Zürich, 1948.
- JUNG, C. G. : *Un Mythe moderne (Ein moderner Mythos)*, Paris, 1961.
- MOUFANG, W. & STEVENS, W. O. : *Le Mystère des Rêves*, Paris, 1956.
- SPITTA, Heinrich : *Die Schlaf- und Traumzustände der menschlichen Seele*, Tübingen, 1878.
- WAL, Th. Oegema van der : *Waarom dromen wij? De betekenis van dromen in ons dagelijks bestaan*, Brussel-Den Haag, 1959.

6. HEKSEN EN TOVENAARS

- ANDRIAN, Ferdinand von : *Ueber Wetterzauberei*, Wien, 1894, 121 p.
- AUHOFER, H. : *Aberglaube und Hexenwalm heute*, Freiburg-Basel-Wien, 1960.
- AULNOYES, François des : *Envoûtement. désenvoûtement, contre-envoûtement*, Paris, 1953.
- AUTUN, P. Jacques d' : *L'incrédulité savante la crédulité ignorante, au sujet des Magiciens et des Sorciers*, Lyon, 1671.
- BAISSAC, Jules : *Les Grands Jours de la Sorcellerie*, Paris, 1890.
- BANG, A. S. : *Norske Hexeformularer og magiske Opskrifter*, Christiania, 1902.
- BASCHWITZ, Kurt : *Hexen und Hexenprozesse*, München, 1963.
- BEKKER, Balthasar, S. T. D., Predikant te Amsterdam : *De Betooverde Weereld* : zynde een grondig ondersoek van 't gemeen gevoelen aangaande de Geesten, deselver Aart en Vermogen, Bewind en Bedryf, in vier boeken, Daniël Van den Dalen, Boekverkoper te Amsterdam, anno 1691.
- BOGUET, Henri : *Discours exécration des sorciers, ensemble leurs procez, faits depuis deux ans en ça, en divers endroits de France avec une instruction pour un juge, en fait de sorcellerie*, 2e uitg., Paris, 1603.
- BOUTEILLER, Marcelle : *Sorciers et letteurs de Sort* (préface de Claude Lévi-Strauss), Paris, 1958.
- CANNAERT, J. B. : *Procès de Sorcières en Flandre*, Gent, 1847.

- CRICK, L. : *Livres de Sorcellerie*, Brussel, 1933.
- DIEFFENBACH, C. : *Der Zauber Glaube des XVI. Jahrhunderts nach den Katechismen Dr Martin Luthers und des P. Canisius*, Mainz, 1900.
- DUHR, B. : *Die Stellung der Jesuiten in den deutschen Hexenprozessen*, Köln, 1900.
- ERNALSTEEN, J. : *Pint, Pintjesmeesters, Pintjesboeken*, Brecht, 1921.
- EWEN, L'Estrange G. : *Witch Hunting and Witch Trials*, New York, 1925.
- FERGUSON, I. : *The Philosophy of Witchcraft*, New York, 1925.
- FRANCAIS, J. : *L'Eglise et la Sorcellerie*, Paris, 1910.
- GARCON, M. : *La Vie exécrationnelle de Guillemette Babin, Sorcière*, Paris, 1924.
- GARDNER, G. B. : *Witchcraft Today*, London, 1954.
- GODELMANN, Johann Georg : *Bericht von den Zauberern, Hexen und Unholden*, Frankfurt, 1592.
- HABETS, J. : *Bijdrage tot de Geschiedenis der Hexenprocessen in het Land Valkenburg*, Maastricht, 1869.
- HANSEN, J. : *Zauberwahn, Inquisition und Hexenprozesse im Mittelalter und die Entstehung der grossen Hexenverfolgung*, München, 1911.
- HELLWIG, Albert : *Moderne Zauberbücher und ihre Bedeutung für den Kriminalisten*, Arch. für Kriminal-Anthropologie, 19 (1905).
- HEPPE, Soldan : *Geschichte der Hexenprozesse*, 2 dln., München, 1911.
- HUGHES, P. : *Witchcraft*, London, 1952.
- JACOBS, Lse : *Een Eeuwenoud Drama. Bijdrage tot de Studie van het Heksendom*, Antwerpen, « De Voorzorg », 1930.
- JEURISSEN, A. : *Heksendans*, Nr 202 van het Davidsfonds, z.j. (1914?).
- KITTREDGE, Georg Lyman : *Witchcraft in Old and New England*, Cambridge (Mass.); Harvard University Press, 1929.
- KRUSE, Johann : *Hexen unter uns? Magie und Zauber in unserer Zeit*, Hamburg, 1951.
- Id. : *Hexenwahn auch heute noch*, Calig-Bildband, Freiburg, 1964.
- LAENEN, J. : *Oude Tooverij en modern Bijgeloof*, Antwerpen, K.V.H.U. Nr 72, 1905.
- LANCELIN, C. : *La Sorcellerie des Campagnes*, Paris, 1910.
- LANCRE, Pierre de : *Tableau de l'Inconstance des mauvais Anges et Démons, où il est plainement traicté des Sorciers et de la Sorcellerie*, Jean Berjou, Paris, 1612. Een tweede boek bij Nicolas Buon, Paris, 1622.
- LEA, H. C. : *Materials Toward a History of Witchcraft*, 3 dln., New York, 1957.
- LEHMANN, A. : *Aberglaube und Zauberei*, Stuttgart, 1898.
- LINTON E. Lynn : *Witch Stories*, London, 1861.
- MAES, L. T. : *Vijf eeuwen stedelijk Strafrecht*, Antwerpen, 1947.
- MEYERE, V. De : *De Tooverij in Vlaanderen; Toovenaars, Tooverheksen, Aflezers en Stuiters. Hunne praktijken en geheimen*, Antwerpen, 1930.
- MICHELET, Jules : *La Sorcière*, Paris, 1946.
- MILLER, Arthur : *Hexenjagd*, Frankfurt a/Main, 1955.
- MOLITOR, Ulrich : *Von den Unholden oder Hexen*, Konstanz, 1498.
- MORELLE, Paul : *Histoire de la Sorcellerie*, Paris, 1947.
- MURRAY, M. A. : *The Witch-Cult in Western Europe*, Oxford, 1921 (met uitvoerige bibliografie).
- MURRAY, Margaret : *Le Dieu des Sorcières*, Paris, 1957.
- OLBRECHTS, F. M. : *Een oud Mechels Bezweringsformulier*, Gent, 1925.
- REGNAULT, Dr. Jules : *Sorcellerie. Ses Rapports avec les Sciences Biologiques*, Paris, 1937.
- SCHÄFER, H. : *Hexenmacht und Hexenjagd*, Hamburg, 1955.
- Id. : *Der Okultüter*, Hamburg, 1959.

- SCHELTEMA, Jacobus : *Geschiedenis der Hexenprocessen, ene bijdrage tot den roem des Vaderlands*, Haarlem, 1828.
- SCOT, Reginald : *The Discovery of Witchcraft*, London, 1665.
- SPEE, F. von : *Cautio criminalis seu ac processibus contra sagas*, Rinthelli, 1631.
- SPRENGER, Jacob & KRAMER, Heinrich : *Malleus maleficarum*, in het Engels vertaald door Montague Summers, London, 1928.
- SUMMERS, Montague : *The Geography of Witchcraft*, London, 1927.
- THIERS, J. B. : *Traicté des Superstitions*, Paris, 1679.
- VISSER, C. K. : *Over de Heksenwaag te Oudewater*, Lochem, z.j. (1950?).
- WAGNER, Robert Léon : *Sorcier et Magicien*, Paris, 1939.
- WALLER, Dr. A. : *Treatise on the Incubus or Nightmare*, London, 1816.
- WIER, Jean : *Histoires, disputes et discours des illusions et impostures des diables...*, Genève, 1579.
- WRIGHT, Harry B. : *Witness to Witchcraft*, London, 1957.
- ZWETSLOOT, Hugo : *Friedrich Spee und die Hexenprozesse*, Trier, 1954.

7. HYPNOSE

- DECKX, Dr. H. : *Hypnotismus*, nr 13 (1899) en *Nog over Hypnotismus*, nr 20 (1900) van de « Verhandelingen van de Kath. Vl. Hogeschooluitbreiding », Antwerpen.
- MITCHELL, Alan : *Hypnose*, Den Haag, 1959.
- PELT, Dr. S. J. van : *Hypnose, betekenis en toepassing*, Utrecht, 1960.
- WEITZENHOFFER, André : *Hypnotism : an Objective Study in Suggestibility*, New York, 1953.

8. KABBALISTIEK

- FLUDD, Robert : *Mosaical Philosophy grounded upon the Essential Truth*, London, 1659.
- FRANCK, Ad. : *La Kabbale ou la philosophie religieuse des Hébreux*, Paris, 1892.
- PAPUS : *La Cabbale, tradition secrète de l'occident*, Niclaus, Paris, 1937.

9. MAGIE

- ANDREE, Richard : *Ethnographische Parallelen und Vergleiche*, Leipzig, 1889.
- ARAM, Kurt : *Magie und Zauberei*, Berlin, 1927.
- AUBIN, Dr. H. : *L'Homme et la Magie* (Bibliothèque Neuro-Psychiatrique), Paris, 1952.
- AZAM, Henri : *La Pratique des Sciences occultes peut-elle conduire au déséquilibre mental?*, Leymarie, 1929.
- BEHN, S. : *Schönheit und Magie*, München, 1925.
- BESSY, Maurice : *Histoire en 1000 Images de la Magie*, Paris, 1961. Een Engelse uitgave in 1963 te Londen, onder de titel : *A pictorial History of Magic and the Supernatural*.
- BILA, Constantin : *La Croyance à la Magie au XVIIIe Siècle en France*, Paris, 1925.
- BONNEFOY, Claude : *Science et magie*, Hachette, 1964.
- CAUZONS, Th. de : *La Magie et la Sorcellerie en France dès origines à nos jours*, Paris, 4 delen, 1922.
- CUISINIER, Jeanne : *Danses Magiques de Kelantan*, Paris, 1936.

- DANZEL, Th. W. : *Magie und Geheimwissenschaft*, Stuttgart, 1924.
- DAVID-NEEL, Alexandra : *Mystiques et Magiciens du Thibet*, préface de A. d'Arsonval, Paris, 1929.
- DAVID-NEEL, Alexandra : *Magie d'Amour et Magie Noire* (Sciences du Thibet inconnu), Paris (Plon), z.j.
- DEBAY, A. : *Histoire des Sciences Occultes*, Paris, 1883.
- ENCAUSSE, Dr. Philippe : *Sciences Occultes et déséquilibre mental*, (ouvrage couronné par l'Académie de Médecine, 2e ed., Préface du Prof. P. M. Laignel-Lavastine) Payot, Paris, 1943. (De eerste uitgave verscheen te Parijs in 1935).
- ESSER, A. : *Scheimnisvolle Kräfte*, Köln, 1949.
- FERGUSON, Ian : *The Philosophy of Witchcraft*, New York, 1925.
- FISCHER, Hans : *Magie und Mystiek in Vergangenheit und Gegenwart*, Berlin, 1929.
- FRAZER, J. : *The Golden Bough* (a study in Magic and Religion), 12 dln., 1914-1917, London.
- Id. : *The magic Art*, London, 1911.
- GARINET : *Histoire de la Magie en France*, Paris, 1818.
- GERIN-RICHARD, L. de : *Histoire de l'Occultisme*, Paris, 1939.
- GIVRY, Grillot de : *Anthologie de l'Occultisme*, Paris, 1922.
- Id. : *Musée des Sorciers, Mages et Alchimistes*, Paris, 1929, 450 p.
- GLEADOW, Rupert : *Magic and Divination*, London, 1941.
- GÖRRES-BERNHARDT : *Mystik, Magie und Dämonie*, München, 1927.
- HAGELAND, A. Van : *De Magische Kring om de Dood*, Brussel, 1959.
- Id. : *De Magische Zee*, Leuven, 1961.
- HARTMANN, Franz : *Magic White and Black*, Chicago, 1910.
- HAULTIN, L. J. : *Traité de l'enchantement qu'on appelle vulgairement le nouement de l'esguillette*, La Rochelle, 1591.
- JONG, Dr. K. De : *De Magie bij de Grieken en Romeinen*, Haarlem, 1948.
- Id. : *De Zwarte Magie*, Brussel, 1957.
- KAPLAN, Leo : *Das Problem der Magie*, Heidelberg, 1927.
- KEEL, John : *Jadoo*, Paris, 1958.
- KIESEWETTER, Karl : *Geschichte des neueren Okkultismus*, 2e ed., Leipzig, 1909.
- KRÖNER, W. : *Die Wiedergeburt des Magischen*, Leipzig, 1938.
- LEEUW, G. van der : *De Primitieve Mensch en de Religie*, Groningen, 1937.
- LEHMANN, Alfred : *Aberglaube und Zauberei von den ältesten Zeiten bis in die Gegenwart*, 2e ed., Stuttgart, 1908.
- LEVY-BRÜHL, L. : *L'Ame Primitive*, Paris, 1927.
- LEVY, Eliphas : *Dogme et Rituel de la Haute Magie*, Paris, 1938.
- Id. : *Histoire de la Magie*, Paris, 1860.
- MAGIE : *katalogus voor de tentoonstelling te Antwerpen in 1957*, uitgave Stadsbestuur.
- MARINUS, Albert : *De Folkloristische Causaliteit*, Brussel, 1947.
- Id. : *Religion, Magie, Rites, Symboles*, Brussel, 1947.
- MESLIN, Henri : *Théorie et pratique de la Magie sexuelle*, Paris, 1928.
- PAPUS : *Traité méthodique des sciences occultes*, Paris, 1928.
- PAUWELS, Louis & BERGIER Jacques : *Le Matin des Magiciens*, Paris, 1960.
- PEUCKERT, Will-Erich : *Pansophie* (Ein Versuch zur Geschichte der weissen und schwarzen Magie), München, 2e uitg., 1958.
- PLANCY, J. Collin de : *Dictionnaire infernal. Répertoire universel des êtres, des personnages, des livres, des faits et des choses*, Brussel, 1845.
- RAJIN, P. : *Primitive Religion, Its Nature and Origin*, New York, 1937.
- RANDOLPH, P. B. : *Magia sexualis*, Paris, 1931.

- REGNARD, Dr. Paul : *Sorcellerie, Magnétisme, Morphisme, Délire des Grands*, Paris, 1887.
- RIBADEAU-DUMAS, François : *Histoire de la Magie*, (préface de Robert Kanter), Paris, 1961.
- RIVERS, W. H. R. : *Medicine, Magic and Religion*, New York, 1923.
- RONY, J. A. : *La Magie*, Paris, 1950.
- SABAZIUS, R. P. : *Envoûtement et contre-envoûtement* (Méthode pratique d'action et de protection selon les traditions kabbalistiques des Sciences Magiques juive et arabe), te Memphis (?) 1356. (Paris, 1937).
- SAINTYVES, P. : *La Force Magique*, Paris, 1914.
- SCHUHL, P.-M. : *Le Merveilleux, la Pensée et l'Action*, Paris, 1952.
- SELIGMANN, Kurt : *Le Miroir de la Magie*, uit het Engels vertaald door Jean-Marie Daillet, Uitg. Fasquelle, Paris, 1956.
- SOUROY, J. Ch. : *Sorciers noirs et sorcier blanc*, Brussel, 1952.
- THIMMY, René : *La Magie à Paris*, Editions de France, 1934.
- THORNDIKE, Lynn : *A History of Magic and Experimental Science*, 6 dln., New York, Columbia University Presse, 1923-1941.
- TRINTZIUS, René : *La Magie a-t-elle raison*, Paris, 1942.
- TYLOR, E. B. : *Primitive Culture*, 2 dln., London, 1913.
- VAN HAGELAND, A. : *Moderne Magie en Hekserij*, DF, Leuven, 1965.
- WUNDERLE, G. : *Religion und Magie*, Mergentheim, 1926.
- YVE-PLESSIS, R. : *Essai d'une bibliographie française méthodique et raisonnée de la sorcellerie et de la possession démoniaque*, Paris, 1900.

10. PARAPSYCHOLOGIE

- AMADOU, Robert : *L'Occultisme*, Paris, 1950.
- Id. : *La Parapsychologie*, Paris, 1954.
- ARAM, Kurt : *Magie und Mystik in Vergangenheit und Gegenwart*, Berlin, 1929.
- BOZZANO, Ernesto : *Uebersinnliche Erscheinungen bei Naturvölkern*, vertaald uit het Italiaans, France, Bern, 1948.
- CAILLIET : *La Prohibition de l'Occulte*, Paris, 1930.
- CARINGTON, W. W. : *Telepathy*, 1945. (Nederl. vertaling 1947). Ook in het Frans : « *La Télépathie* », (Paris, 1948).
- CARREL, Alexis : *L'Homme, cet Inconnu*, Paris, 1935.
- CHOWRIN, A. N. : *Experimentelle Untersuchungen auf dem Gebiete des räumlichen Hellsehens*, München, 1919.
- FELDMANN, Prof. Dr. J. : *Occulte Verschijnselen*, Nederl. bewerk. van Prof. H. J. van Deursen, pr., 3e dr., 's Gravenhage-Antwerpen, 1950.
- FLAMMARION, Camille : *Les Forces naturelles inconnues*, Paris, 1907.
- GARDNER, Martin : *Fads and Fallacies*, New York, 1957.
- GRUBER : *Parapsychologische Erkenntnisse*, München, 1925.
- HAYNES, R. : *The hidden Springs*, London, 1961.
- JAFFE, A. : *Geistererscheinungen und Vorzeichen*, Zürich, 1958.
- LAURENT, E. & NAGOUR, P. : *L'Occultisme et l'Amour*, Paris, 1935.
- LEADBEATER, C. W. : *Telepathy and Mind Cure*, 2e uitg., London, 1949.
- MARCEL, G. : *Journal Métaphysique*, Paris, 3e uitg., 1935.
- MAETERLINCK, M. : *Die vierte Dimension*, Stuttgart, 1929.
- MESSER : *Wissenschaftlicher Okkultismus*, Leipzig, 1927.
- MOSER, F. : *Der Okkultismus. Täuschungen und Tatsachen*, 2e dln., München, 1935.

- OESTERREICH, T. K. : *Grundbegriffe der Parapsychologie*, Pfullingen, 1920.
- PAPUS : *Traité méthodique des sciences occultes*, Paris, 1928.
- *Proceedings of the Society for physical Research*, ts., London, seder 1882.
- POLDER, Peter : *Op Ontdekking in de Occulte Wereld*, Antwerpen, 1952.
- RHINE, J. B. : *The Reach of the Mind*, London, 1948.
- Id. : *New World of the Mind*, London, 1954. Franse uitg. in 1955 : *Le nouveau monde de l'Esprit*.
- RINN, Joseph : *Sixty Years of Psychical Research*, New York, 1950.
- RICHET : *Traité de Métapsychique*, Paris, 1923.
- RICHET, Charles : *Grundriss der Parapsychologie und Parapsychophysik*, Stuttgart, 1925.
- SCHAMONI : *Stigmata - Hysterie oder Gnade?*, 1951.
- SEITZ, A. : *Okkultismus, Wissenschaft und Religion*, München, 1926.
- SOAL, S. G. & BOWDEN, H. T. : *The Mind Readers, Some Recent Experiments in Telepathy*, New York, 1960.
- SUMMERS, M. : *The Physical Phenomena of Mysticism*, London, 1949.
- TENHAEFF, Prof. Dr. W. H. C. : *Beschouwingen over het gebruik van Paragnosten voor politieke en andere praktische doeleinden*, Utrecht, 1957.
- Id. : *Oorlogsvoorspellingen*, 1948.
- Id. : *Telepathie en Helderzienden*, nr 6 van Phoenix Pockets, Zeist, 1959.
- TISCHNER : *Einführung in den Okkultismus und Spiritismus*, München-Wiesbaden, 1923.
- TISCHNER, Rudolf : *Ueber Telepathie und Hellsehen*, München, 1920.
- TONDRIAU, Julien : *L'Occultisme*, Marabout-Université, Verviers, 1964.
- TYRRELL, G. N. M. : *The Personality of Man*, Pelican Books, Middlesex & New York, 1946.
- Id. : *Apparitions et Fantômes*, Paris, 1955.
- VISSER, B. J. J. : *Parapsychologie*, Roermond-Maaseik, 1959.
- WAITE, A. : *The Occult Sciences*, 2e dr., London, ong. 1900.
- ZORAB, G. : *De Parapsychologie in Nederland*, Leiden, z.j.

11. RADIËSTESIE.

- BARRETT, Sir William & BESTERMAN, Theodore : *The Divining Rod. (An Experimental and Psychological Investigation)*, London, 1926.
- BESTERMAN, Theodore : *Water Divining, New Facts and Theories*, London, 1938.
- CHARLOTEAUX, J. & DOHET, A. : *Révélation sur la Radiesthésie*, Bruxelles-Paris, z.j.
- DISCRY, G. : *Radiesthésie. La Science des Sourciers à la portée de tous*, Liège, 1938.
- DOVENS, P. J. : *De Wichelroede*, Eindhoven, 1948.
- ELLIS, Arthur J. : *The Divining Rod : A History of Water Witching*, Washington, 1917.
- GLAHN, P. : *Pendelpraxis*, Trier, 1925.
- JARRICOT, J. : *Physique et mental en radiesthésie*, Brussel, 1949.
- LEPRINCE, Dr. : *Radiesthésie Médicale*, Paris, 1936.
- MABY, J. C. & FRANKLIN, T. B. : *The Physics of the Divining Rod*, London, 1939.
- MAGER, Henri : *Water Diviners and Their Methods*, London, 1931.
- PROKOP, O. : *Wünschelrute, Erdstrahlen und Wissenschaft*, Stuttgart, 1955.
- RADIËSTHESIE EN OCCULTISME : tijdschrift, nr 1 van de jg. in oktober 1949. Nadien gewijzigd in RADIËSTHESIE EN PARAPSYCHOLOGIE, orgaan van het

- Belgisch-Nederlands Verbond voor Onderzoek van Radiësthesie en Paranormaal begaafden. Redaktie: Ter Wolf, Testelt (Brabant), België.
- SPIESZ : *Unsichtbare Strahlen*, Berlin, 1927.
 - VALLEMONT, L. L. de : *La Physique Occulte ou Traité de la Baguette divinatoire*, Amsterdam, 1693.
 - VOGT, Evon Z. & HYMAN, Ray : *Water Witchung U. S. A.*, The University of Chicago Press, 1959.
 - WULF, Th. : *Die Schwingungsbewegung*, Münster, 1931.

12. SPIRITISME

- AKSAKOW, A. N. : *Animismus und Spiritismus*, 2 dl., 5e ed., Leipzig, 1919.
- BEAUTAIN, Abbé L. : *Avis aux chrétiens sur les tables tournantes et parlantes*, Paris, 1853.
- BELIARD, Octave : *Magnétisme et Spiritisme*, Paris, 1933.
- BERANGER, F. : *Superstitions et Survivances*, Paris, 5 dln., 1896.
- BERSOT, Ernest : *Mesmer, le Magnétisme animal, les tables tournantes et les esprits*, Paris, 1884.
- BOUDOU, P. : *Le Spiritisme et ses Dangers*, Bordeaux, 1921.
- CALMET, Dom Augustin : *Traité historique et dogmatique sur les apparitions, les visions et les révélations particulières*, Paris, 1751.
- CRAWFORD, W. J. : *Experiments in Psychical Science*, London, 1919.
- CRAWFORD, W. J. : *The Reality of Psychic Phenomena*, 2e ed., London, 1919.
- DU PREL : *Der Spiritismus*, Reclam, Leipzig.
- DUSART, Dr. : *Het Spiritisme*, Antwerpen, 1909.
- DYER, T. F. Thiselton : *The Ghost World*, London, 1893.
- FLOURNOY, Th. : *Esprits et Médiûms*, Paris, 1911.
- GEARON, R. P. J. : *Le Spiritisme, sa faillite*, Lethielleux, 1932.
- GELEY, Gustave : *Die sogenante supranormale Physiologie und die Phenomene der Ideoplastie*, Leipzig, 1920.
- GRASSET, J. : *Le Spiritisme devant la Science*, Masson, 1904.
- HOLE, Christina : *Haunted England : A Survey of English Ghost Lore*, London, 1941.
- HUDE, Mrs. Anna : *The Evidence for Communication with the Dead*, London, 1913.
- KARDEC, Allan : *Das Buch der Medien*, 4e ed., Leipzig, 1907. (Oorspr. titel : *Le Livre des Médiûms*).
- KEMMERICH : *Die Brücke zum Jenseits*, München, 1927.
- LENGLET-DUFRESNOY, Nicolas : *Recueil de dissertations anciennes et nouvelles sur les apparitions, les visions et les songes*, Paris, 1751.
- MAGICA, Dasz ist : *Wunderbarliche Historien Von Gespenstern und Mancherley Erscheinungen der Geister*, 2 dln., Eisleben, 1600.
- MORSELLI, Enrico : *Psicologia e spiritismo*, 2 dln., Torino, 1908.
- MYERS, F. W. : *The Human Personality and its Survival on the Death*, 2 dln., London, 1907.
- O'DONELL, Elliot : *Animal Ghosts or Animal Hauntings and the Hereafter*, London, 1913.
- OESTERREICH, Dr. Traugott Konstantin : *Der Okkultismus im modernen Weltbild*, Dresden, 1921.
- PAPUS : *Le Spiritisme*, Durville, 1890.
- RIJNBERK, Prof. Dr. G. Van : *Metapsychologie*, Amsterdam, 1948.

- SCHREINCK-NOTZING, von : *Materialisationsphänomene*, München, 1923.
- TAILLEPIED, F. N. : *Traicté de l'apparition des esprits*, Lyon, 1582.
- TROMP, S. W. : *The Religion of the modern Scientist*, Leiden, 1947.
- WICKLAÏNS, Carl, A. : *Dertig jaren onder de Doden*, Den Haag, 1937.

13. VAMPIERS

- CALMET, Dom Augustin : *Traité sur les apparitions des esprits et sur les vampires...*, Sénones, 1759.
- FAIVRE, Tony : *Les Vampires*, Paris, 1962 (met uitgebreide bibliografie).
- FRITSCHÉ, Johann : *Mutmassliche Gedanken von den Vampyren oder Blutsaugenden Toten*, Leipzig, 1732.
- HOCK, S. : *Die Vampyrsagen und ihre Verwertung in der deuutschen Litteratur*, Berlin, 1900.
- MANNHARDT, Wilhelm : *Die praktischen Folgen des Aberglaubens*, Berlin, 1878.
- RANFFT, M. Michael : *Tractat von dem Kauen und Schmatzen der Toten in den Gräbern*, Leipzig, 1734.
- STOKER, Bram : *Dracula*, tekst en toelichtingen, Parijs, 1963. Ook een uitgave te Brussel in 1964, met toelichtingen van Tony Faivre.

14. VOLKSGENEESKUNDE EN WONDERDOKTERS

- ANDEL, M. A. van : *Klassieke wondermiddelen*, Gorinchem, 1928.
- Id. : *Volksgeneeskunst in Nederland*, 1909.
- BARTELS, Max : *Die Medecin der Naturvölker*, Leipzig, 1893.
- BAUMANN, Dr. E. D. : *Drie Opstellen over Volksgeneeskunde*, Scheveningen, 1934.
- BITTER, W. : *Magie und Wunder in der Heilkunde*, Stuttgart, 1959.
- BLACK, W. G. : *Folk Medecine*, London, 1883.
- BOUTEILLER, M. : *Chamanisme et guérison magique*, Paris, 1950.
- BRUINSMA, Drs V. G. : *De Nederlandse Kwakzalver*, Leeuwarden, 1880.
- COCK, Alfons de : *Volksgeneeskunde in Vlaanderen*, Gent, 1891.
- EBERMANN, Oskar : *Blut- und Wundsegen in ihrer Entwicklung dargestellt*, Berlin, 1903.
- FABRE D'OLIVET : *Un médecin d'autrefois...*, Paris, 1836.
- FLÜGEL : *Volksgeneeskunde und Aberglaube im Frankenwalde*, München, 1863.
- GANSER, Oskar : *Sympathie und Zaubermedizin*, Leipzig, 1921.
- GARCON, Maurice : *Le Magnétisme en Justice*, Durville, 1926.
- GARDNER, A. : *Vital Magnetic Healing*, London, 1948.
- GEUSSENS, J. : *Volksgeneeskunde voor ziekten van mens en dier*, Antwerpen, 1947.
- GOURIET, J.-B. : *Les Charlatans célèbres*, Paris, 1819.
- HANSEN, H. P. : *Kloge Folk Folkmedicin og Overtro i Vestjylland*, København, 1942.
- HELLWIG, A. : *Gesundbeten und andere mystische Heilverfahren*, Leipzig, 1914.
- HERMANT, P. & BOOMANS, D. : *La Médecine Populaire*, Brussel, 1928.
- HOVORKA, O.v. & KRONFELD, A. : *Vergleichende Volksgeneeskunde*, Stuttgart, 1908.
- JUNGBAUER, G. : *Deutsche Volksgeneeskunde*, Berlin, 1934.
- KOCH, Joh. G. : *Arznei- und Segenbuch*, Heimertshausen, 1814.
- LEPRINCE, Albert : *Le Pouvoir mystérieux des Guérisseurs*, Paris, 1942.
- LOEHR, H. : *Aberglauben und Medizin*, Leipzig, 1942.
- MANSIKKA, V. J. : *Ueber russische Zauberformeln*, Helsinki, 1909.

- MARZELL, Heinrich : *Unsere Heilpflanzen...*, Freiburg i.B., 1922.
- MELLOR, A. : *Le Problème des Guérisseurs*, Paris, 1958.
- ORAISON, Marc. : *Médecine et Guérisseurs*, Paris, 1955.
- PITRÉ, Guiseppo : *Biblioteca delle tradizioni popolari Siciliane*, dl. XIX : *Medicina popolare Siciliana*, Torino-Palermo, 1896.
- QUEUX, William Le : *Rasputin, The Rascal Monk*, London, 1917.
- SURYA, G. W. : *Pflanzenheilkunde auf okkulten Grundlagen und ihre Beziehungen zur Volksmedizin*, Pfullingen, 1931.
- TEIRLINCK, I. : *Flora Diabolica*, Antwerpen, 1924, en *Flora Magica*, Antwerpen, 1930.

15. WAARZEGGERIJ.

- ETTEILLA : *Manière de se récréer avec le jeu de cartes nommé les Tarots*, Paris, 1783.
- PAPUS : *Le Tarot des Bohémiens*, Paris, 1889.
- Id. : *Le Tarot divinatoire*, Paris, 1925.
- PERUCHIO, le Sieur : *La Chiromancie*, Paris, 1657.
- RONPHYLE : *La Chiromantie naturelle*, Paris, 1665.
- SCHRENK-NOTZING : *Handlesekunst und Wissenschaft*, Pfullingen, z.j.

A. van HAGELAND.

Bondsnieuws

In memoriam de heer Marcel DE SAFFEL.

(Gent, 9 juli 1900 — Sint-Martens-Latem, 19 juli 1965).

Hij overleed te Latem, de gemeente waaraan hij zo gehecht was, op zijn buitenverblijf « Ekhult » op de Brakelberg, waarvan de omgeving Eekhout heette en naar wiens oudste benaming hij zijn zomerverblijf had genoemd. Hij was een groot verzamelaar en geen terrein van de heemkunde was hem onbekend. Volksmuziek, schilderkunst — vooral de Latemse school waarvan hij menig schilder persoonlijk kende — verder plaatselijke geschiedenis en volkskunde in de ruimste zin hadden zijn volle belangstelling. Alhoewel het hem de laatste jaren onmogelijk was vergaderingen bij te wonen, bleef hij alles wat heem- en volkskunde betrof, op de voet volgen.

Aan Mevrouw De Saffel betuigen wij onze deelneming in de rouw die haar getroffen heeft. We weten, en het moge haar een troost zijn, dat zij alles gedaan heeft om de laatste levensjaren van de overledene zo aangenaam mogelijk te maken.

A.V.

Kroniek

van de studie van het volksverhaal (II)⁽¹⁾

Joodse Volkskunde.

DOV NOY, **Jefet Schwili erzählt, Hundertneunundsechzig jemenitische Volkserzählungen aufgezeichnet in Israël 1957-1960.** Berlin, Walter de Gruyter & Co, 1963. XI + 376 p.

Supplement-Serie zu Fabula, Reihe A : Texte, Band 4.

Deze hoogst merkwaardige verzameling van Jemenitische volksvertellingen werden uitgegeven door Prof. Dov Noy, die in 1955 te Haïfa (Israël) het I.F.A. (het Israël Folktales Archives) bij het Etnologisch Museum te Haïfa heeft gesticht.

Dov Noy is wetenschappelijk als volkskundige gevormd in de Verenigde Staten van Amerika te Bloomington, waar hij student was van de beroemde Amerikaanse volkskundige, Prof. Stith Thompson. Hij is een gewaardeerde medewerker van de internationale vereniging voor « folktales research », geleid door Prof. Kurt Ranke, en van haar tijdschrift Fabula, het bekende tijdschrift voor volksvertellingsvorschung. Hij publiceerde daarin o.a. « The first thousand folktales in the Israël Folktales Archives » (Fabula 4 (1960, blz. 99-110). Het archief telde in 1962 ca. 5000 vertellingen, uit de volksmond opgetekend van joden afkomstig uit meer dan dertig landen. De verzameling Jemenitische volksvertellingen stammen van de Jemenitische jood Jefet Schwili en van zijn familie, die zich als immigranten in Israël, namelijk te Holon, een voorstad van Tel Aviv, hebben neergezet. Ze werden sedert 1957 opgetekend door Mevrouw H. Jason, medewerkster van Prof. Dov Noy.

De levensgeschiedenis van de meester-verteller Jefet Schwili is een echte roman, waarvan we hier slechts de hoofdtrekken kunnen schetsen. Hij werd in 1918 geboren in het joodse dorp Gwira, gelegen in het bergland van Jemen, een Arabische staat, waar sedert eeuwen te midden van een overwegend Arabische bevolking, joodse kolonies, verspreid in dorpen, leven en werken. Jefet behoort tot een familie van goud- en zilversmeden, gespecialiseerd in het vervaardigen van sieraden voor de Arabische vrouwen. De mannen reizen maandenlang van dorp tot dorp en verblijven slechts tweemaal per jaar, in de lente omstreeks Pasen en in de herfst, bij hun familie in het geboortedorp. Ze spreken Arabisch, maar door hun godsdienst zijn ze getrouw gebleven aan het Hebreeuws, dat ze onder elkaar spreken. Ze zijn weinig geletterd, maar houden hun joodse traditie in eer. Door hun ambacht waren ze over het algemeen in goeden doen en zelfs welstellend. De familie van Jefet Schwili had de naam een familie van vertellers te zijn, doch niet van beroepsvertellers, zoals er veel in de Arabische landen bestaan, die tegen betaling in de « bazars » vertellingen ten

(1) Een eerste kroniek verscheen in O.Vl. Za. jg. XXXIX (1964) p. 2-7.

beste geven. De naam Schwili droeg de familie reeds in Jemen, de traditie wil dat ze tot de joodse stam Benjamin behoorde. Reeds de broeder van Jefets grootvader, Jeschaja, was als verteller beroemd, maar de hoofdverteller was diens neef Saïd-Jehuda, vader uit diens tweede huwelijk van Jefet. Ook zijn moeder Mirjam-Baschara stamde uit een familie van joodse vertellers.

Zij was de dochter van Jaaman Kohen en Saadja Razon. De vrouw van Jefet is Husen-Rachel Teibi, wier familie eveneens vertellers telt. Jefet zelf beweert dat zijn vertellingen grotendeels van zijn vader Saïd-Jehuda afkomstig zijn. Hij heeft ze van hem gehoord tijdens hun tochten als zilversmeden door Jemen. Belangrijk is dat Jefet zijn vertellingen niet uitvindt, maar ze uit zijn geheugen op zijn eigen, meesterlijke wijze navertelt. Hoe hij in Israël belandde, wordt verklaard door de geschiedenis van de stichting van de staat Israël. In 1944 was Jefets familie naar Aden, de hoofd- en havenstad van Jemen, uitgeweken. Daar overleed de vader Saïd-Jehuda. De familie leefde alsdan in grote ellende.

Toen de joods-Arabische oorlog uitbrak overvielen de Arabieren de joden van Aden. Door de Engelse en Amerikaanse militairen beschermd, werden ze in een vluchtelingenkamp ondergebracht en door de « Jewish Agency » werden ze met tal van Jemenische joden per vliegtuig naar Israël gevlogen. In de volksmond werd deze miraculeuze reis « het Tovertapijt » genoemd. Aldus belandden Jefet, zijn vrouw en de overblijvende leden van de wederzijdse families, in Israël en maakten ze kennis met de moderne beschaving. Als zilversmid had Jefet in Israël weinig kans op behoorlijke verdienste en werd zoals veel joodse immigranten, die geen landbouwers waren, bouwarbeider. De acculturatie bracht mede dat de levensgewoonten van de familie door elkaar werden geschud. Van nature was Jefet niet zeer arbeidslustig, hij werd verslaafd aan de drank, werkte onregelmatig, werd ziek en moest een ernstige buikoperatie ondergaan. Zijn vrouw Rachet bracht als werkvrouw de grootste verdienste in huis, want ze had te zorgen voor vier kinderen uit haar huwelijk met Jefet geboren. Jefet maakte intussen naam als « verteller » voor wetenschappelijke doeleinden. De vrucht van zijn vertelkunst, die de weerspiegeling is van zijn joods-Jemenistisch wereldbeeld, werd thans geboekt in **Jefet Schwili erzählt**. Voor de vergelijkende sprookjeskunde is deze verzameling van het grootste belang. Voor het nabije Oosten zal ze eens, samen met het standaardwerk over de « Typen Türkischer Volksmärchen » van Wolfram Eberhard en Pertev Naili Boratow (Wiesbaden, 1953), in het land van de « Duizend-en-één Nachten » de betekenis krijgen van de voor het Westen zó invloedrijke verzameling van de « Kinder- und Hausmärchen » van de gebroeders Jacob en Wilhelm Grimm.

Dov Noy deelde de verzameling volksvertellingen van Jefet Schwili, die deze theoretische indeling bij zijn vertelkunst natuurlijk niet kent — hij behoort tot het type van de dramatische verteller — in verschillende afdelingen: diersprookjes (10) o.a. Wolf en Reinaert-anecdotes, sprookjes (36), godsdienstige vertellingen (23), romantische vertellingen (novellensprookjes) (27),

Noodlotvertellingen (10), Roversvertellingen en verhalen van de doodsengel (6), kluchtvertellingen en grappen (38), joods-Jemenistische heiligenlegenden en plaatszagen (19). Onder deze laatste indeling krijgen we voorbeelden van joodse heldenfiguren zoals Rambam Mosche (Maimonides) en Rabbi Schabon Schabasi, die de « Ueberlegenheit » van de joden op de Arabieren moeten demonstrenen.

Van joods nationalisme is er echter bij de Jemenistische Hebreewer, die in het Hebreeuws vertelt, maar doordrongen is van Arabisch cultuurgoed, geen sprake. Dat moge blijken uit de laatste van de hier opgenomen vertellingen van Jefet, n° 169. De grondeloze Haat (Der grundlose Hass) (2), waarin de verdeeldheid onder de vroegere joden wordt gehekeld.

De grondeloze haat.

Daar was eens een (Arabische) koning. Hij had steeds naast zich een Haj (3). Op zekere dag sprak de Haj tot de koning: « Mijn Heer en Koning, weet U dat eens de joden een grote staat hadden met een koning? Toen waren ze zeer trots, zonen van Abraham te zijn, die God lief had. Maar nu hebben ze in het geheel niets — waarom zijn ze dan nog altijd zo trots? » « Werkelijk », meende de koning, « hoe komt dat? Ik wou zeer graag weten, waarom dat zo is ».

Daarop riep de koning de Chacham (4) der Joden en vroeg hem: « Is het waar dat jullie joden eens een groot koninkrijk hadden? » « Ja, mijn Heer en Koning ». « En waarom hebben jullie dan thans niets? » « Dat komt door de grondeloze haat, Heer Koning ». Dit antwoord beviel de koning in het geheel niet; hij dacht dat de Chacham met hem de spot dreef en wierp hem in de gevangenis.

Op dezelfde avond ging de koning naar de zee om te baden. Plotseeling kwamen hoge golven op en droegen hem ver weg. Hij landde aan een onbekend strand. Daar stapte hij moedernaakt uit het water en schaamde zich zonder kleren te moeten rondlopen. Daarom bleef hij op het strand. Het was zeer koud. De koning sliep in en was bijna vervroren. Daar kwam een arme jood op zijn ezel voorbij. Hij zag de naakte mens, die het sterven nabij was. Daardoor had hij medelijden met hem, nam hem met zich mee naar huis, waste hem en trok hem zuivere kleren aan. De koning ontwaakte en bevond zich in een vreemd, armzalig huis. « Waar ben ik? » vroeg hij. « U is mijn gast », antwoorde de jood. « Ik vond U naakt aan het zeestrand slapen ». « Beste dank, lieve man », zegde de Koning. « Weet u soms waar de stad zo-en-zo is? » « Ja zeker weet ik dat ». « Kunt U mij aldaar brengen? » « Graag! ». Ze zetten zich op de ezel en reden naar de stad van de koning. Onder-

(2) De vertellingen van Jefet hebben vanzelfsprekend geen vaste titel. Ze werden door de opneemster aangepast.

(3) Haj: een Arabier, die in hoog aanzien staat als teruggekeerde Mekka-pelgrim. Als onderscheiding draagt hij een witte tulband..

(4) Chacham: naam van de godsdienstige leider en geleerde van de gemeenschap (Rabbi).

tussen zocht men de koning in de hele stad en vond men hem niet. Ze treurden allen zeer om hem. De twee kwamen aan de stadspoort, en de jood zegde: « We zijn bij de stad. Ga thans alleen verder ». « Kom toch nog een beetje met mij ». « Ik ben bang dat men mij met stenen zal werpen ». « Heb geen angst. Ik ben bij U en zal U beschermen ». Ze gingen verder. Enige straten verder bleef de jood staan: « Thans ben ik ver genoeg gegaan, ga alleen verder ». « Maar kom toch nog een beetje verder, heb geen angst. ik ben naast U ». Zo gingen ze nog verder. « Maar waarheen voert U mij dan toch? » schreeuwde de verschrikte jood, « dat is toch de straat, waar het huis van de koning staat. Laat mij gaan ». « Kom maar, kom, heb geen angst. Ik ben nevens U ». Daar kwamen ze reeds bij het paleis aan. « Waarheen trekt U mij dan, om Gods wil? Heb erbarmen met mijn kinderen. De koning zal mij zeker doden! » schreeuwde de jood vol angst. Maar de koning lachte maar. En dan kwamen reeds de dienaars uit het paleis; die de koning herkend hadden. « Leve onze koning, hij is opnieuw daar! » Ze omringden hem, zongen en dansten om hem heen. De jood wist niet wat hij denken moest. « Zeg mij — maar in waarheid — wie bent U? » Weer lachte de koning. Hij trad zijn hof binnen en trok de jood met zich mee. Maar dat was de jood te veel: « Ik verlaat deze plaats niet. Ik ga niet naar binnen. Wat zal er geworden van mijn ezel? » « Heb geen angst, de ezel zal goed verzorgd worden ». De koning beval zijn dienaren de jood in huis op te nemen, hem te wassen en hem koningsgewaden aan te trekken. De raadgevers van de koning waren verbaasd: « Waarom zoveel eer besteden aan deze jood? » « Wacht maar af, en jullie zult opkijken ».

Men leidde de jood in de schone koningsgewaden voor de koning en zijn « Diwan » (5). De koning verzocht de jood: « Blijf bij mij, en ik geef u wat u wenst, tot mijn half koninkrijk. U hebt mij het leven gered ». « Neen, neen, neen, » antwoordde snel de jood, « ik wil wat anders. In mijn stad verkoopt een jood groenten in de Bazar, juist tegenover mijn winkel. Dat ergert mij voortdurend. Geef mij een briefje, dat het hem verboden wordt groenten te verkopen. » Daarop verbaasde zich de koning: « Ben je gek? Ik geef je mijn half koninkrijk, en jij spreekt van een kleine groentezaak in de Bazar? » Maar de jood bleef bij zijn: « Neen, neen, Heer Koning, ik wil alleen een briefje hebben tegen mijn gebuur ». Daar herinnerde zich de koning de Chacham, die hij vóór zijn bad gevangen had gezet. Hij zei bij zichzelf: « Nu weet ik wat grondeloze haat is. De Chacham heeft gelijk ». Op staande voet liet de koning de Chacham uit de gevangenis halen en zei hem: « U had gelijk, Chacham. Nu weet ik dat de Joden zonder hun grondeloze haat nog heden een groot koninkrijk zouden hebben. Vergeef mij, Chacham, en neem mijn geschenken aan ». En hij gaf hem veel geschenken en stuurde hem met grote eer naar huis.

Telt het repertorium van Jefet Schwili verschillende vertellingen van het type « De Slimme Boerendochter » (nr. 144) — « De vernuftige Boerendochter in Pol de Mont — Alfons de Cock, Vlaam-

(5) Diwan: opperste raad van een sultan in het Ottomaans Turkije (arab.)

sche Vertelsels), waarvan Jan de Vries overtuigend in de F.F.C.-communications bewees dat het type van joodse oorsprong was, van de « ophopende vertelsels », (cumulative stories) waarvan de Vlaamsche Vertelsels er drie mededeelden : 1. Van de Ratten en de Muizen, 2. Van Tippen en 3. Van Marientje en Marcelleken, die zulk Vlaams karakter schijnen te hebben, heeft de joods-Jeminitische verzameling er slechts één aan te wijzen.

Dov Noy heeft « de ~~S~~timme Boerendochter »-verhalen onder de Romantische Vertellingen gerangschikt : n° 77 Die kluge Tochter des armen Mannes, n° 78 Die Geschichte von der klugen Königs-tochter, n° 79 Die kluge Tischlerstochter (in the Types of the Folktale van Aarne-Thompson (Helsinki — 1961), gewoonlijk geciteerd als AT 875 I — III — IV, AT 875 D, AT 875 B, 1441, 920 II, AT 879). N° 78 en n° 79 werden verteld door een vrouw Mirjam-Baschara Schwili. Het « ophopend vertelsel » n° 150 « Warum das Kätzchen starb » (AT 2034) werd eveneens verteld door Mirjam-Baschara Schwili, de moeder van Jefet. Om te kunnen vergelijken met ons Vlaams Marientje en Marcelleken vertellen we het hier even na :

Waarom het katje stierf.

Er waren eens drie meisjes, die in het bos gingen wandelen. Daar zetten ze zich onder een boom. De eerste ving aan zich iets toe te wensen, en sprak : « Heer der wereld, vergun mij, een zwangerschap — al was het ook een kat, het kan mij niet schelen ». De anderen zegden daar niets op. Na enige dagen bracht ze werkelijk een kat op de wereld. Ze zag hoe de kat in huis rondliep : « Miauw, miauw, miauw ». Ze gaat in de keuken, de kat loopt haar na; ze gaat binnen in huis, de kat achter haar aan. Ze sprak : « Dat is een ware schande voor mij. Ik wenste ze alleen om te lachen, en toch bekwam ik de kat ». Wat doet ze ? Ze schaamt zich zo, de kat zal groot worden en haar nalopen. Ze nam een stok en sloeg ze. De slag trof de staart en sneed hem af. De kat draaide zich om; de arme kat was om te sterven. Wat nu ? De kat was ziek. « Wat nu ? Ik wil voor haar een geneesmiddel halen. Wellicht een weinig melk, dat ze weer genezen kan ».

Ze ging naar de geit en sprak : « Geef mij een weinig melk voor de kat, wier staart werd afgesneden ». De geit zegde : « Vraag het aan het geitje of het niet bij mij wil zuigen ». Ze ging naar het geitje en sprak : « Geitje, Geitje, zuig niet bij je moeder ». Het zegde : « Ik wil niet zuigen. Vraag maar de wolf of hij mij niet opeten wil ». Zij ging naar de wolf en sprak : « Wolf, ik bid je eet het geitje niet op, dan zal het niet bij zijn moeder zuigen, en de geit zal mij melk geven voor het katje wiens staart is afgesneden ». Hij zegde : « Werkelijk, ik zal het niet doen; vraag echter aan de herder of hij mij niet slaan zal ». Zij ging naar de herder en sprak : « Herder, sla niet de wolf, dan zal hij niet het geitje opeten, het geitje zal niet bij zijn moeder zuigen, en de geit zal mij melk geven voor het katje, wienst staart is afgesneden ». Hij zegde : « Goed, ik wil hem niets aandoen. Maar ik heb angst voor de zon, ze mag mij niet verbranden. Ga en bid haar daarom ».

Ze ging naar de zon : « Zon, doe mij een plezier, verbrand deze jongen, de herder, niet, dan zal hij niet de wolf slaan, de wolf zal niet het geitje opeten, het geitje zal niet bij zijn moeder zuigen en de geit zal mij melk geven voor het katje, wienst staart is afgesneden ». De zon zegde : « Als mij de zee niet zal verslinden ». Ze ging naar de zee en sprak : « Zee, doe mij een plezier, verslind de zon niet, dan zal de zon de herder niet verbranden, de herder zal de wolf niet slaan, de wolf zal het geitje niet opeten, het geitje zal niet bij zijn moeder zuigen, en de geit zal mij melk geven voor het katje, wienst staart is afgesneden ». De zee zegde : « Als de kikvorsen mij niet zullen storen, dan wil ik het doen ». Ze bad de kikvorsen : « Maakt geen lawaai bij de zee, dan zal de zee de zon niet verslinden, de zon zal de herder niet verbranden, de herder zal de wolf niet slaan, de wolf zal het geitje niet opeten, het geitje zal niet bij zijn moeder zuigen, en de geit zal mij melk geven voor het katje, wiens staart is afgesneden ».

De kikvorsen zegden : « Wij willen lawaai maken, en dan willen we nog eens lawaai maken — zo dikwijls wij willen zullen we lawaai maken ! »

Daar zegde de zee : « Als dat zo is, zo wil ik ook de zon verslinden ».

De zon zegde : « Dan wil ik ook de herder verbranden. Wat gaat het mij aan ? » En de herder zegde : « Als dat zo is, geef ik de wolf een pak slaag. » De wolf zegde : « Als dat zo is, dan eet ik het geitje op ». Het geitje zegde : « Als dat zo is, zo zuig ik voort ». De geit zegde : « Dan geef ik geen melk ».

De geit gaf geen melk en het katje stierf.

Hoe universeel sommige Reinaert-motieven met omwisseling van rollen vos-wolf zijn bewijst ten slotte n° 1 van de dierenvertellingen door Jefet in twee verschillende versies J.F.A. 1458 en 1559 (AT 41) medegedeeld. We vertalen de 1^e versie :

Het gat in de haag (Das Loch im Zaun).

De vos zag eens een gat in de haag van een tuin. Het gat was echter zo klein dat hij er niet door kon. Dan sprak hij : « Indien iemand mij in de tuin brengt, betaal ik hem tien grusch (6) ». Dat hoorde de bewaker, droeg hem naar binnen en bekam het geld. De overige dieren mochten zonder betaling binnen. Daar maakte de bewaker de vos tot opperhoofd van de dieren. Maar in plaats van op hen te passen, vrat hij ze alle op, zodat hij zeer dik werd.

Nu wilde hij opnieuw uit de tuin. Hij kwam voor het gat, maar het was te klein. Hij kwam er niet door. Dan sprak hij : « Wie mij naar buiten draagt, betaal ik tien Grusch ». De bewaker kwam, kon hem echter niet naar buiten dragen. Zo moest de vos wel binnen blijven om te vasten, tot hij zo dun was als vroeger. Dan kon hij naar buiten en betaalde de bewaker tien Grusch.

(6) Grusch : kleine Turkse munt.

Deze staaltjes van joods-Jeminitische volksvertelkunst zullen wel voldoende zijn om de Westeuropese volkskundigen te overtuigen van het belang van de bijdrage, die Prof. Dov Noy en zijn meester-verteller Jefet Schwili aan de internationale Volkskunde heeft geleverd.

*
* *
*

Luxemburgse Volkskunde.

N. GREDT, *Sagenschatz des Luxemburger Landes. Band I. Esch-Alzette* — Druckerei Kremer-Muller & Co, 1963 XVI + 589 p.

Dr. Nikolaus Gredt gaf in 1883 zijn verzameling van sprookjes, legenden en sagen voor het eerst uit in de « Publications de la Section historique de l'Institut royal du grand duché de Luxembourg. Vol. XXXVI ».

Hij gaf toenmaals gehoor aan de oproep, die uitging van de beoemde « Kinder- und Hausmärchen » van de gebroeders Jacob en Wilhelm Grimm, en in 't bijzonder van de « Deutsche Sagen » van de laatst genoemde in 1815. Dr. N. Gredt is sedert lang overleden, maar zijn verzamelwerk, hoewel zeer zeldzaam geworden, bleef bestaan als een mijlpaal in het sagenonderzoek van Luxemburg. Dikwijls werd de wens geopperd van een nieuwe uitgave. De « Sprachwissenschaftliche Sektion des Groszherzoglichen Institut » nam het op zich, onder bescherming van het Luxemburgse Ministerie voor Kunsten en Wetenschappen, deze nieuwe uitgave te bezorgen. Allerlei omstandigheden, het overlijden van de aangeestelde bewerkers Dr. A. Jacoby, Jean Dumart, Leo Senninger, Henri Rinnen, en de oorlog, hebben de uitgave van de waardevolle schat vertelstof vertraagd. Onder leiding van de bekende Luxemburgse folklorist, Prof. Jos. Hess, verschijnt thans Band I. Band II met kommentaar en de indices zal vermoedelijk spoedig volgen. Sedert Dr. Gredts onderneming heeft de Sagekunde zich als een onafhankelijke discipline van de Sprookjeskunde ontwikkeld en Prof. Hess heeft daar rekening moeten mee houden.

Sprookjes zijn immers zeer verschillend van sagen. Een sprookje is een verhaal en behoort tot de volksliteratuur. Het is een kunstvorm met traditionele karakters, een soms vrij ingewikkelde intrigue, met aanwending van wat we thans « suspense » of spanning noemen, en doorgaans besloten met een blij-eindig slot. Een *sage* integendeel is een bericht van een voorgevallen gebeurtenis, die hoe wonderbaar ook, door de zegsman of -vrouw wordt geloofd. De *sage* behoort dus veel meer tot het volksgeloof of de volkswetenschap. Voor de historische wetenschap of voor de oudheidkunde heeft de *sage* meer belang dan het sprookje. Het is de reden waarom de sprookjes en de legenden uit de verzameling van Dr. Gredt in de nieuwe editie werden weggelaten. Integendeel werden de *sage* aangevuld door nieuwe, later opgetekende sagen.

Er werd rekening gehouden met het feit dat ze uit de volksmond en niet uit kronieken werden opgetekend.

De voor ons liggende Band I telt niet minder dan 589 bladzijden. De indeling is de thans gebruikelijke, gaande van I de bewoners van de onderwereld zoals « Wichtel, Kobolde, Mahren, wilde Frauen »; II de watergeesten: « Wasserdämonen, gespenstische Wäscherinnen, Hungerbrunnen, Heilquellen », III de heksenbomen; IV de spoken; V de wilde jager en het wilde heer; VI de betoverde dieren; VII de witte vrouwen en de begraven schatten; VIII de gruwelverhalen; IX de Duivel; X de tovenaars en de heksen; XI God en de Heiligen; XII lokale geschiedenissen: Tempeliers, roofridders, enz.

Men staat versteld dat een klein land als het Groot-Hertogdom een oogst van 1159 sagen kon opleveren. Daaronder zijn zonder twijfel talrijke « Wandersagen », waarbij een vergelijking met ook in onze streken bekende sagen zich opdringen. Vele sagen geven antwoord op een waarom?

Het zijn eticlogische sagen. Ze zijn niet de minst interessante, omdat ze beantwoorden aan een sterke behoefte van de volksmens kost wat kost een verklaring te hebben voor een ongewoon verschijnsel. Vele sagen ontstaan uit een beleving. Dat kunnen we hier vaststellen uit de talrijke Luxemburgse sagen over de « Spookkoets » (Die Geisterkutsche » b.v. in n° 440) « Die geisterhafte Kutsche im Brakenberge gegenüber Rosport :

« Een zekere Nikolaus Horn uit Godendorf en zijn moeder kwamen eens tussen elf en twaalf uur 's nachts terug naar huis van de kermis te Ralingen door de Brakenweg. Ze horen een rollen als van de donder en een geweldig ruisen in de bomen. Het geruis komt steeds nader. De man en de vrouw kijken vol verbazing op: ze zien weldra een zwarte koets met zilveren wielen, getrokken door twee prachtige schimmels. Op de bok zat een zwarte koetsier, die witte handschoenen droeg. In de ene hand hield hij de helderblinkende teugels en in de andere een witte zweep, waarmee hij heftig over de koppen der paarden knalde. Gruwel beving de man en de vrouw viel van angst in zwijm. Vooraleer de koets hen bereikte verhief ze zich in de lucht met ongelooflijke snelheid en stortte in de nabijgelegen rivier, de Sauer. De man en zijn moeder, die de spookkoetsverschijning hadden « beleefd », kwamen er met de schrik van af en bleven ongedeed. Aan de spookkoets bleven ze echter geloven ».

Voor de « Uilenspiegel »-vrienden van Damme en van elders is het interessant te vernemen dat ook in Luxemburg, nl. te Kesslingen in de nabijheid van Remich, Uilenspiegel ligt begraven. Waarschijnlijk werd Kesslingen verward met Kneitlingen. De Kesslinger worden ermee door het volk van de naburige dorpen bespot, maar de Kesslinger weten de spotters van antwoord te dienen. Eens ging een jongeling uit de omgeving te Kesslingen vrijen. Aan zijn meisje vroeg hij « Is het waar dat Uilenspiegel hier begraven ligt? » — Ja zeker, », antwoordde het meisje, « en zelfs ligt hij met zijn rug (zijn achterste) naar boven ».

Met verlangen zien we uit naar Band II van de Luxemburgse Sagenschat. Voor de sagenverzamelaars van het land van Maas en Schelde zal er veel uit te leren vallen. Als we een wens mogen uitspreken: 1° kan de uitgever van Band II niet zorgen voor bibliografie van Dr. Nikolaus Gredt en een overzicht van het sagenonderzoek in Luxemburg, in Band I krijgen we slechts een buitengewoon fraai portret van de geleerde volkskundige; 2° een kaartje van het Groot-Hertogdom met vermelding van de vindplaatsen zou voor alle wetenschappelijke gebruikers van de « Sagenschat » uiterst welkom zijn.

P. DE KEYSER.

DESTELBERGEN. — Een boze geest en de smautte!

Op de hoeve bij zijn vaders meter, toen men 's morgens het kalf naar de markt wilde brengen, vond men het zesmaal « te reke » dood in de stal.

Ze vermoedden, dat de kwade hand in het spel was.

De hoeve was de laatste gelegen op het grondgebied van Destelbergen, in de richting van « Lo », dit is Lochristi. Toen de boer zich tot de pastoor van het dorp wendde, om het onheil te bezweren, verwees deze hem naar zijn kollega te Destelbergen: « Gij woont op het grondgebied van Destelbergen en de pastoor daar zal u helpen. »

Maar ook deze weigerde tussen beide te komen en dan nam de pachter zijn toevlucht tot Wachter en Boerke De Pauw, « *twie giestelijken, die hulder kap over d'hoage gerocid (s'ic) hoan.* »

Deze kwamen ter plaatse en baden veel en lang in dikke boeken. Verder moest men haren uit de huid van het kalf rukken en ze in de warme oven leggen en vervolgens in de wal, de hofgracht die het erf omringde, werpen. De boze geest, die verantwoordelijk was voor het gestichte kwaad, zou aldus verhinderd worden, over de wal heen binnen te dringen. En inderdaad, zag men later niet, dat de buurvrouw — zij zou de schuld gedragen hebben — herhaaldelijk aan de buitenzijde van de wal ronddoelde!

— « Gij gelooft er niet aan, he, Meneer? »

— « *Hm, eigenlijk niet, Cesar. Maar zeg eens, hoelang zou dit nu wel geleden zijn?* »

— « *Hoelang? Laat eens kijken. Mijn vader overleed in 1901. Hij werd geboren in 1832. Zijn meter was dus ouder. Dat zal zowat een honderd zestig jaar geleden zijn.* »

En toen de echtgenoot de volgende maal daarop te biecht ging, kreeg hij « de smautte »,

— « *De smautte?* »

— « *Ja, de smautte.* »

— « *Bedoelt gij, dat hij het schuifke kreeg?* »

— « *Ja, omdat hij zich tot afvallige geestelijken gewend had.* »

Cesar De Mol, rustend hovenier te Heusden, 90 jaar oud, vertelde me dit.

C. Detroyer.

Zoeken en Zanten.

in vele boeken, langs alle kanten

GREMBERGEN. — Tentoonstelling « Vroeger en Nu ».

Van 11 tot 14 september 65 had een tentoonstelling plaats in de raadzaal van het gemeentehuis, op initiatief van de plaatselijke V.V.B. De expositie verzamelde vele voorwerpen, tekeningen, schilderijen, schetsen, brieven, foto's, enz. in verband met het vroegere en huidige Grembergen. Het dient de inrichters tot eer te worden aangerekend, dat ze niet het verleden om en op zichzelf verheerlijken, maar dat ze door het vinden en binden van heden en verleden de groei en ontwikkeling scherp en schitterend hebben belicht. Om het half uur vergastte een reeks waardevolle kleurdia's de bezoekers. Een degelijke brochure verstrekte een kronologie of hoofdzaken uit de geschiedenis van 802 tot 1964, lijst van wetenswaardigheden over de zoeaven, de muziek- en zangmaatschappijen, de oude kulturele verenigingen, verklaring van de belangrijkste plaats- en straatnamen, enz. Het geheel sloot met een leuk opschrift :

**ZO HEEFT ELK DORP ZIJN ROEM
EN ZO HEEFT ZELE DE KLODDE
HAMME IS DE SPINDERSBLOEM
LEBBEKE IS DE VODDE
MOERZEKE IS HET PETATTENKWARTIER
GREMBERGEN BEMINT HET BIER
BAASRODE IS DE MOSSELSCHUIT
EN ZO IS 'T LIEDJE UIT.**

(auteur onbekend).

De inrichters verdienen de lof en dank niet alleen van de bevolking, maar van elkeen die belang stelt in de heem- en volkskunde uit het Land van Dendermonde.

R.v.d.L.

OUDENAARDE. — Tentoonstelling « D'Oude Aerd Trou ».

Een vijftal jaar geleden deelden we mede, hoe leerlingen uit een Retorika te Eeklo een tentoonstelling van oude voorwerpen uit hun gewest organiseerden, om hun reis naar Rome te kunnen betalen, en hoe de tentoonstelling een uitbundige bijval oogstte door de aangebrachte waarden en door de belangstelling. De leerlingen van de poësis O.-L.-Vrouwkollege namen na een bezoek aan het stadsarchief onder leiding van mevrouw M.J. Tulleken-van de Velde, het besluit een tentoonstelling in te richten. Ze verzamelden oude schilderijen, vlaggen, draaiorgels, gebruiksvoorwerpen als maten, gewichten, lantaarns, koffiekannen, akten van 1400 tot 1800, gravures van de kastelen uit de omgeving, van O.-L.-Vrouw van Kerse-lare, enz. Als titelmoto pronkte « D'Oude Aerd Trou » in een zinspeling op de kenspreuk van de stad Oudenaarde.

De stad steunde het jeugdinitiatief; vele vooraanstaanden traden toe tot het beschermkomitee en zo brachten leerlingen en studenten in de loop van de maand april het volksleven van vroeger en nu in het Liedtskasteel.

De benedenverdieping van het Liedtskasteel — drie salons en een wintertuin — herbergt met een vaste regelmaat schilderijen en beeldhouwwerken van onze arties-

ten. Maar onze jeugd heeft ook bewezen, dat ze kunstzinnige en volkskundige tentoonstellingen kan inrichten. Laten we hopen, dat ze in het eigen gebied en in andere streken opvolgers en navolgers zal vinden.

R.v.d.L.

LOCHRISTI. — Reuzen Reinaert en Hermeline

De vossenjacht van wijlen Dr. J. Goossenaerts en van Z.E.H. De Wilde heeft deze bekende vorsers op het spoor gebracht van Reinaert de Vos... en dit spoor leidde hen naar de omstreken van Gent.

Onder de plaatsnamen in het boek vermeld, bevindt zich de naam Hyfte, een gehucht dat men vereenzelvigd met de wijk Hyfte te Lochristi.

Lochristi is de streek van de begoniateelt en heeft de beroemdheid van deze bloemenkultuur willen koppelen aan de beroemdheid van het 13de eeuws dieren-epos uit de Westeuropese literatuur.

drukplaat Het Volk

Op zondag 5 september 1965 deden de reuzen Reinaert de Vos en zijn gade Hermeline hun plechtige intrede. Beide vossen werden boven de doopvont gehouden op de plaats Kalvarieberg in aanwezigheid van een grote schaar belangstellenden.

De Reinaertreuzen werden ontworpen door de kunstenaar Firmin De Vos uit Destelbergen. Niemand beter dan hij kon zijn naamgenoot knapper uitbeelden naar uitzicht en betekenis. De uitbeelding mag zeer geslaagd heten.

In onze reeks Vlaamse reuzen bekleedt Reinnaert en zijn gade een uitzonderlijke plaats omwille van hun dierengestalte. Het scheppen van deze reuzen door de inwoners van deze wijk Hyfte bewijst nogmaals dat de volkskunde ook aktueel kan zijn. Traditioneel danken de reuzen hun ontstaan aan het uitbeelden van historische figuren of volkstypen. We menen dat Reinaert de Vos evengoed aanspraak kan maken op een in de rij van onze reuzen, want Reinaert is en blijft ook in de figuurlijke betekenis een reuzefiguur in onze nationale literatuur.

M. Daem.

KNESSELARE. — De Rederijkerskamer St.-Elooi jubileert.

Ontwerp Reus K.d.V. uit Locuisti

De Rederijkerskamer St.-Elooi vierde op zondag 29 augustus haar tienjarig bestaan.

De feestelijkheden grepen plaats in het Domein Drongengoed in aanwezigheid van talrijke personaliteiten, o.a. Graaf d'Alcantara, Minister van Middenstand, Prince van de Camere.

De feestviering kreeg haar bekroning door de toneelopvoering « Reinaert de Vos » in bewerking van Paul De Mont.

We feliciteren van harte de Camere met haar tienjarig bestaan en wensen haar verdere groei en bloei.

M.D.

LEUPEGEM. — Rederijkerskamer Sint-Amandus jubileert

De archieven van Oudenaarde vermelden reeds het toneelleven te Leupegem in 1442. De stad deed beroep op de lui van de naburige gemeente om in de H. Sakramentsprocessie « spel ende habatementen te maecten ». De « Gesellen van Leupegem » en de « Leerdorstige ieveringen van Commune » en « Willen is Kunnen » (1879-1925) volgden elkaar op. Wijlen Hektor Van de Velde stichtte in '25 de « Rederijkerskamer St.-Amandus », met de sprekende leuze « als de blomme zonnevaarts ». De Souvereine Koninklijke Hoofdkamer « De Fonteyne » uit Gent erkende de Kamer. Prins Albert aanvaardde de titel van « Prins der Rederijkerskamer St.-Amandus ».

Tijdens het twintigjarig bestaan kwamen de leden van de Kamer omtrent honderd-twintig maal op de planken. Het feest op 28 maart '65 betekende een hoogtepunt met de ontvangst van de bulle van herkenning door de Souvereine Hoofd-

kamer. Wij feliciteren hoofdman Albert Verzele en zijn raad van ganser harte en hopen dat de Kamer St.-Amandus nog talrijke lauweren moge oogsten.

R.v.d.L.

DRONGEN. — Lopers voor duivenspelers

Het feestkomitee op de kleine wijk « Roze'linde » speelde het op 1 oogst '65 voor de vijfde maal klaar een aantrekkelijke stoet te laten uitgaan, met de lokale reuzen Bruno en Rozalinda. Allerlei volksfeesten horen daar natuurlijk bij, maar de duiveninellers hoefden met geen « konstateur » voor de dag te komen; de spelers waren verplicht de ringen van hun diertjes met lopers naar het lokaal te laten brengen. Wie seint dergelijk heropleven van vroegere gebruiken ?

R.v.d.L.

SINT-AMANDSBERG. — Het Campo Santo tijdens de oorlogsjaren. Het Kerkhof als bergplaats voor inwoners.

In de de gemeente wordt verteld, dat tijdens de laatste oorlog een vrouw haar verblijfplaats had in een grafkelder op het kerkhof, het vermaarde Campo Santo. Ze was er geïnstalleerd met een ligzetel als enig meubilair. Elke avond bracht men haar eten aan het kerkhofhek van de Peerdenstraat. Om de aandacht af te leiden verklaarden de beschermers, dat het eten voor de katten bestemd was. De Duitsers hebben er de vrouw nooit gevonden. Ook tijdens de aftocht van de Duitse troepen in 1918 zocht menig inwoner zijn heil op het kerkhof in een grafkelder. Dit getuigenis hebben we persoonlijk vernomen van een ondergedokene.

Men vertelt eveneens, dat tijdens de oorlog de zwarte markthandelaars in vlees hun voorraad hier wegborgen in bruine aarden potten.

R. De Backer.

OOST-OUDBURG. — Spotgezeden uit Mendonk en Zeveneken

Zeveneken : Zevenieken
waar de katten
door de vensters
zieken!

Mendonk : 't Es hier gelijke
in Mendonk
waar één vecht
en drie kijken!

R. De Backer.

HEURNE. — Nieuwe Reus Stekvlējuje.

In de streek van Oudenaarde oogst de « fiertel » alom een onverminderde bijval. De gemeente Heurne wou niet ten achter blijven en heeft op het einde van augustus voor de eerste maal een fiertel op touw gezet en bij deze gelegenheid kwam er een reus op de wereld en op straat, « een reuzekind van het mannelijk geslacht, vader onbekend, moeder Siska Peterselic... de naam Trieste Stekvlējuje ». De geboorte had plaats op 30 augustus 1965. De familie van de reuzen sterft nimmer uit.

R.v.d.L.

Bondsnieuws

De Gentse Feestweek 1965 in ons Museum

Voor de derde viering binnen de muren van het Kinderen Alijnhospitaal, kunnen we met zekerheid bevestigen dat het succes enorm is geweest, al was het weder niet zó schitterend. Gentenaars zijn echter gewoon geraakt aan « woaterfies-ten » en er werden zeventuizend tweehonderd zesenzestig bezoekers geteld.

Er stond trouwens nogal wat op het programma en we releveren er de vier voornaamste gedeelten uit : de nocturnes die, zoals vorige jaren, de avondattractie der Gentse Feesten werden, het poppenspel, de tentoonstelling en de wedstrijden in vogelpik en teerlingbak.

Het poppenspel.

Tweeduizend veertig enthousiasten verdrongen zich tijdens de feestweek om geesten en spoken te zien evolueren. Ze daalden in het dal der zuchten of zagen vertederd de wonderlijke, eeuwenoude geschiedenis van Sneeuwwitje. De acteurs G. De Puydt, G. Stoops en M. De Puydt staken hart en ziel in talrijke poppen-artisten die in volgend programma optraden :

zondag 18/7 : « De bosgeest », maandag 19/7 : « De toverketting », dinsdag 20/7 : « De steengieren », woensdag 21/7 : « Drago, het wonderzwaard », donderdag 22/7 : « Het veenspook », vrijdag 23/7 : « Het dal der zuchten », zaterdag 24/7 : « De groene toverbol » en zondag 25/7 : « Sneeuwwitje ».

Gezien de reuzebijval enerzijds en daartegenover de beperkte ruimte van ons poppntheater, heeft het bestuur besloten om, volgend jaar, tijdens de feestweek de proef te nemen met twee vertoningen per dag.

De tentoonstelling :

In mei had de museumcommissie het plan goedgekeurd een tentoonstelling te houden der poppenspelverzameling van E.H. Vandenbroucke. De uitstalling van dit « Spelleke van de Muide » : poppen, toneelbenodigdheden, foto's, krantenuitknipsels en boeken gebeurde reeds in juni, maar de plechtige opening greep plaats op maandag 19 juli om 10 u. 30. Dit alles is uitgegroeid tot een verdiende, schone hulde aan E.H. Vandenbroucke : volkskundige, auteur en vorser en aan één van zijn vroegere medewerkers : Guustje De Puydt, « uitvinder » van Pierke en animator van ons huidig museumtheater.

Daar de conservator in opdracht was te Oostduinkerke met een Gentse kinderkolonie, sprak de voorzitter, de Heer R. Vankenhove, de openingsrede uit en bracht de hulde aan voornoemde stichters van het « Spelleke ».

De heer Schepen Kickx opende daarop deze merkwaardige expositie.

De duizenden geïnteresseerden kregen een uniek en gaaf geheel te bewonderen. Ook tijdens de nocturnes werd deze tentoonstelling druk bezocht te meer dat er voor gezorgd was, dat het spektakelgedeelte, dat buiten doorging op het binnenhof, zowel in de expositie als in 't museum te horen was. Terloops wens ik hier de Heer Verstraelen, conservator van het Schoolmuseum te danken voor de prachtige planten die we, tijdens de Gentse Feesten, in bruikleen kregen, om onze tentoonstelling nog meer luister te schenken.

De wedstrijden in vogelpik en teerlingbak.

Zoals vorige twee jaren grepen deze wedstrijden plaats : buiten, aan weerszijden van ons café. De ondervoorzitter van de beheercommissie, de Heer Weze, had gezorgd voor gemoedelijke, fijne muziek van Vlaanderen en elders en passend in de rustige sfeer van het Alijns. Heel wat bezoekers bleven aan een der vele tafeltjes dromend luisteren naar de muziek of keken naar de wedstrijden in vogelpik en teerlingen. Hoe het daarmee verliep ?

Teerlingenbak : 1e : Jan Lippens, 400 fr.; 2e : Josephine Stevens-Sanglet, 300 fr.; 3e : Norbert Frank, 200 fr.; 4e : Annie Bracke, 100 fr.

Vogelpik : 1e : Napoleon Byllo, 400 fr.; 2e : Charles Van Meenen, 300fr.; 3e en 4e ex-quo : Maurits Van Peteghem en Maurits Delnaet, elk 150 fr.

Eindklassement voor beide spelen : 1e : Roger Claeys, 400 fr.; 2e : Norbert Frank, 300 fr.; 3e : François Van Heesvelde, 200 fr.; 4e : Valentin De Rycke, 100 fr. (1).

L.H.

NEVELE. — Dr. Volksvertegenwoordiger Wannyn burgemeester!

Ons medelid Dokter Volksvertegenwoordiger Jan Wannyn werd op 26 augustus benoemd tot burgemeester van de gemeente Nevele.

We bieden aan dokter Wannyn en Mevrouw onze hartelijkste gelukwensen aan en wensen hem een voorspoedig bestuur op zijn gemeente.

A. Janssens.

Ingenieur Paul Lindemans 75 jaar

Op 10 juni '65 werd ingenieur Paul Lindemans 75 jaar. Hij is immers geboren te Opwijk op 10 juni 1890, als zoon van een vooraanstaande Brabantse familie. Na les gevolgd te hebben in het « pensioaat Lindemans » werd hij landbouwkundig ingenieur; de geest van de familie die reeds twee eeuwen in het onderwijs stond, zou hem eveneens naar het onderwijs richten, waar hij ten slotte hoofdinspekteur landbouwonderwijs in het ministerie van nationale opvoeding en cultuur werd. Thans is hij hoofdinspekteur. De vele publikaties in verband met de geschiedenis van de landbouw trokken de aandacht op deze noeste werker. Samen met zijn overleden broeder Jan behoorde hij tot de stichters van « Eigen Schoon en de Brabander ». Vele bijdragen bewezen, hoe gretig en grondig Paul Lindemans de historie van de landbouw uitpluist. Zijn monumentaal meesterwerk dat in binnen- en buitenland een ontzettende bijval oogstte, blijft : *Geschiedenis van de Land ouw in België*. (twee delen, De Sikkel, Antwerpen, 1952).

De redaktie en het bestuur van de Bond der Oostvlaamse Volkskundigen wenst Ir. Paul Lindemans nog vele zonnige jaren en waardevolle vondsten.

R.v.d.L.

MECHELEN. — Medelid Pierre de Wispelaere won het « Landjuweel van het Poppenspel » op het internationaal tornooi.

In de loop van de maand mei en juni heeft de stad Mechelen een internationaal poppenfestival ingericht. Het slot van het festival begon met het eerste optreden

(1) Wegens plaatsgebrek verschuiven wij het relaas over de nocturnes, de « clou » van de Gentse feesten zoals de kranten het uitdrukken, naar nummer 6.

van het stedelijk poppentheater. Tijdens dit Landjuweel kwamen allerlei medailles en prijzen te voorschijn. Ons medelid Pierre de Wispelaere won de prijs van het Vlaams Verbond van het Poppenspel. Hij kan erop bogen het Landjuweel te hebben gewonnen, een der belangrijkste en meest geëerde onderscheidingen op het internationaal tornooi.

Pierre de Wispelaere beheert en leidt het poppentheater « Festival », Moriaanstraat, 69 Gentbrugge. Onze artiest werd geboren te Oudenaarde in 1927, als oudste van vier kinderen. Zijn vader was schilder en moeder een liefhebster-toneel-spielster. De beroepsgaven van zijn ouders zijn in hem gekristaliseerd.

« Het Spelleke van de Muide » dat af en toe te Oudenaarde optrad, heeft hem de liefde voor de poppen geschonken. Hij stichtte een eigen poppentheater in 1953 in een herberg, maar een paar jaar nadien kwam een eigen miniatuurschouwburg op de wereld met 120 plaatsen. Bestendig ontwerpt hij nieuwe poppen en schermen en stukken. In 1954 won « Festival » de eerste prijs op het internationaal tornooi te Aalst met « Assepoes »; in 1963 kreeg het de Paul de Montprijs voor beste poppentekst en thans gaat onze man van Gentbrugge ook het Landjuweel voor zich opeisen. Iedere zondagmiddag vermaakt hij de kinderen, klein en groot (behalve tijdens de zomermaanden). Wij feliciteren van harte Pierre de Wispelaere en wensen, dat hij nog menige prijs in de wacht mag slepen.

R.v.d.L.

GENT. — Koninklijk Verbond der Aannemers van Schrijn- en Timmerwerken viert honderdvijftig jaar.

Zeer waarschijnlijk mag het Koninklijk Verbond der Aannemers voor Schrijn- en Timmerwerken er prat op gaan de oudste beroepsvereniging van ons land te wezen. De pioniers van dit verbond hebben werkeijik moed aan de dag gelegd bij de oprichting van een maatschappij die ambachtslui verenigde, zij het onder de mom van een liefdadige instelling. In 1809 ging Vlaanderen gebukt onder Franse bezetting. Ambachten, gilden en neringen waren uitgeschakeld na 1791, zodat men syndicale oogmerken moest camoufleren onder de vlag van de liefdadigheid.

De groots opgezette viering heeft een paar jaren gedraald wegens de onzekerheid van de stichtingsdatum. Speurderswerk van de penningmeester De Kezel heeft elke twijfel verdreven. Een keurige brochure is bij deze gelegenheid uitgegeven. Een eerste-minister, een minister, de gouverneur van de provincie, burgemeester-senator Claeys hebben waardevolle bijdragen daarvoor geleverd. Sekretaris Jan Bauwens verstrekt als een gedegen historicus de hele geschiedenis van het koninklijk verbond. Op 10 en 11 april hadden ontvangsten plaats op het stadhuis, in het gouvernementspaleis, in de Kamer van Ambachten en Neringen. Een H. Mis werd opgedragen in de St.-Baafskatedraal; een ontvangst geschiedde in het Casino en het luisterrijk feest van het jubileum bood tegelijk de kans om de h. Remi Geerinckx, sinds twintig jaar kranige voorzitter, te huldigen.

Onze vaklieden spelen een vooraanstaande rol in het kader van de volkskunde. Redactie en bestuur bieden het Koninklijk Verbond der Aannemers hun diepdoorvoelde gelukwensen.

Renaat van der Linden

Boekbespreking

Jaarboeken XI, XII en XIII van de Koninklijke Belgische Commissie voor Volkskunde, Vlaamse Afdeling; Dienst « Verkoop publicaties », Ministerie van Openbaar Onderwijs, 155, Wetstraat, Brussel.

1) Jaarboek XI — 1958, uitg. 1961, 108 blz., prijs 65 F.

In 1957 werd de nieuwe Kon. Belgische Komm. voor Volkskunde (voorheen Nat. Komm. voor Folklore) geïnstalleerd. Het jaar 1958 mag als het startjaar van de nieuwe instelling worden beschouwd. Het eerste jaarboek verscheen in 1961 en brengt ons naast de lijst der leden en een verslag over de werking 1958 volgende bijdragen:

- In memoriam Z.E.H. Jozef Nuyts, lid van de K. B. K. V., door **R. Vankenhove** (met foto), bibliografie door **R. Peeters**, lijkrede door **Prof. Dr. K. C. Peeters**;
- Vlaamse volksdansen in de wereldtentoonstelling, door **Huig Hofman**;
- Het Openluchtmuseum te Bokrijk feestelijk geopend, door **Dr. J. Weyns**;
- Volkskundige bibliografie voor 1958 met index op de auteursnamen (blz. 31-85);
- Plan Hoffmann-Krayer gewijzigd volgens de aanduidingen voorgesteld door de Commissie voor de bibliografie van CIAP, Straatsburg 6-7/11/1954;
- B.R.T. Nederlandse Uitzendingen — Register der aanvangregels der Vlaamse volksliederen op fonoplaten of magnetofoonbanden opgenomen van 1936 tot 1958 door **Paul Collaer**.

2) Jaarboek XII — 1959, uitg. 1962, 88 blz., prijs 55 F.

Brengt ons behalve de samenstelling van de N.C.V., het statuut en de lijst van de gewestelijke medewerkers en het jaarverslag 1959 het volgende:

— Het Interprovinciale Vlaamse Openluchtmuseum te Bokrijk (Genk) in 1959;

— Lijst van folkloristische gebruiken, gewoonten en ambachten door **F. Van Es**;

— Volkskundige bibliografie voor 1959 met index op de auteursnamen (blz. 23-72);

— Plan Hoffmann-Krayer (herhaling van plan gepubliceerd in jaarboek XI — 1958).

3) Jaarboek XIII — 1960, uitg. 1963, 101 blz., zonder vermelding van prijs.

— Samenstelling van de N.C.V.;

— De N.C.V. in 1960;

— De Volkskunde-atlas: enquêtes 1958-1960 door **M. De Meyer**;

— Het Interprovinciaal Vlaamse Openluchtmuseum te Bokrijk in 1960 door **Dr. J. Weyns**, met 2 tekeningen;

— Het Volkskunde museum van Antwerpen in 1960 door **Drs. V. W. van Nespen**, met 1 foto en 2 houtsneden;

— Vlaamse Volksdansen op rondreis doorheen Zuid-Afrika, april-juni 1960 door **Huig Hofman**. Een flinke bijdrage met 7 foto's en 1 pentekening.

— Volkskundige bibliografie voor 1960 uitgewerkt naar het gewijzigde plan Hoffmann-Krayer met index op de auteursnamen (blz. 45-100).

Drie jaarboeken die de volkskundigen zeker zullen aanbelangen. De rijke bibliografie zal aan de wetenschappelijke zanters vele diensten bewijzen.

M. BROECKHOVE.

THEO REINTGES, Ursprung und Wesen der spätmittelalterlichen Schützengilden, Bonn, 1963, 384 blz. Bijlage 4 kaarten.

Deze studie behandelt de oorsprong en het wezen van de laatmiddeleeuwse schuttersverenigingen in de voormalige Nederlanden en in het Nederrijng gebied.

Uit de literatuuropgave (blz. 11-31) zien we, dat de auteur rijkelijk zijn studiemateriaal geput heeft uit bronnen over de Vlaamse, de Brabantse, de Kempische en de Waalse schuttersverenigingen.

Ter verantwoording (blz. 33-36) van zijn studie wijst Reintges op het feit, dat totnogtoe geen synthese gemaakt werd van de laatmiddeleeuwse schuttersverenigingen behorend tot het behandelde gebied. Hoofdzakelijk kunnen ze gesitueerd worden in de 15de en 16de eeuw, nadien kenden hun organisaties tekenen van verval.

Het eerste hoofdstuk handelt over het schutterswezen in het algemeen (blz. 37-49). De etymologische betekenis van het begrip «schutten» wordt toegelicht, alsmede de woorden die eruit afgeleid worden: schieten, schutten, beschutten. Een beknopt overzicht van de historische ontwikkeling van het schiettuig leert ons welke belangrijke rol de schiettingen gespeeld hebben in aanval en verdediging.

Het tweede hoofdstuk behandelt de oorsprong en het wezen van de schuttersverenigingen (blz. 50-307). In al zijn bijzonderheden schrijft de auteur over de oorsprong, het doel, de opdrachten, de overheid en haar verhouding tegenover de verenigingen, het lidmaatschap, de schuttersbonden en het juridische aspect van de verenigingen.

De St.-Sebastiaans-handbooggilde te Gent is — totnogtoe — de oudst bekende schuttersvereniging waarvan men de statuten bezit, daterend van 1322.

In de vergelijkende studie van het ontstaan van de verenigingen en hun verspreiding in Europa, komt Theo Reintges tot de conclusie dat het ontstaan der schuttersverenigingen in Vlaanderen te situeren is op het einde van de 13de eeuw. Vanuit de Vlaamse bakermat hebben ze zich verspreid naar het Zuiden, het Oosten en het Noorden. Vlaanderen was het uitstralingsgebied. Omstreeks 1400 bereikte het verspreidingsgebied de noordelijke Nederlanden en het Rijnland.

In het begin van de 15de eeuw verspreidden de gilden zich in de overige gebieden van Midden-Europa tot aan de Balkangebieden.

In de bakermat zijn dan ook de oorzaken te zoeken van het ontstaan der schuttersverenigingen. Deze zijn van tweeërlei aard; ten eerste het opkomende gebruik van schietwapens op het einde van de kruisvaarten, ten tweede, de mede verantwoordelijkheid der gilden in de stadspolitieke aangelegenheden.

Het doel en de opdrachten van de schuttersverenigingen zijn nauwkeurig te achterhalen in de statuten en privileges. De auteur constateert het vredelievend karakter van deze instellingen; ze hadden enkel tot doel het hanteren van het wapen als sportbeoefening en het houden van schuttersfeesten en -spelen. In oorlogstijd konden de leden belast worden met wachtdienst en verdediging van de stad.

Het derde hoofdstuk omvat een kritische studie over de theorieën in verband met wezen en oorsprong van de schuttersverenigingen (blz. 307-328). Voor de volkskunde schuilt hierin veel studiemateriaal dat onze bijzondere aandacht verdient. Uit het behandelde materiaal komt Reintges tot de vaststelling dat

volgende theorieën en hypothesen ingang gevonden hebben. Hij herleidt ze tot vier groepen: de beschermingstheorie (die Schutztheorie), de lenticyclustheorie, de broederschapstheorie en de gildetheorie.

Het is zeer aannemelijk dat de beschermingstheorie de meeste aanhangers telt. Volgens de auteur echter, zou het woord «schutter» een verkeerd geïnterpreteerde afleiding zijn van het woord «beschutten». Deze beschermingstheorie wordt door de auteur nog onderverdeeld in de theorie van de militaire weerbaarheid en van de sociale bescherming, o.a. hulp aan pestlijders, begeleiding H.-Sacramentsprocessie.

De lenticultustheorie vindt haar oorsprong in het gebruik «vogelschieten» tijdens deze volksfeesten. Alle schuttersverenigingen hebben ongeveer een gemeenschappelijke datum voor het vogelschieten, nl. tijdens de mei- en sinksenviering. De papegaai zou een importartikel zijn uit het Oosten, meegebracht door de kruisvaarders. De auteur is van oordeel dat het schutterswezen vele gebruiken ontleend heeft aan de meivieringen maar niet aan de basis ligt van de oorspronkelijke lenticultus.

De derde theorie, de broederschapstheorie, dankt haar ontstaan aan de mening dat schuttersverenigingen zouden ontstaan zijn uit kerkelijke broedersschappen.

De laatste theorie, de gildetheorie, beweert dat de schuttersverenigingen zouden ontstaan zijn uit het gildewezen. Van historisch standpunt uit beschouwd zou het een constante zijn uit het middeleeuwse verenigingsleven.

De bijlagen (blz. 329-369) vermelden teksten van oorkonden en pri-

vileges van schuttersgilden. Het plaatsnamenregister (blz. 370-383) geeft de namen van steden en gemeenten waar schuttersverenigingen bestonden in België, Nederland, Frankrijk en Rijnland. Vier kaarten illustreren het verspreidingsgebied der verenigingen met aanduiding van de ontstaansdatum vanaf de 13de tot en met de eerste helft der 17de eeuw.

Uit deze beknopte boekbespreking kan men onmiddellijk afleiden dat Ursprung und Wesen der Spätmittelalterlichen Schützengilden een wetenschappelijke dissertatie is van hoog gehalte. De uitgebreide bibliografie, voetnoten en bijlagen leggen een getuigenis af van een uitgebreid onderzoek der bronnen en een grondige verwerking van het voorhanden zijnde materiaal.

De verschillende theorieën over het ontstaan der schuttersverenigingen, opgenomen in het boek, bevatten elementen waarmede we persoonlijk min vertrouwd waren. Persoonlijk hebben we uit de verschillende hypothesen niet kunnen opmaken welke theorie de auteur zelf aanvaardt als de meest verdedigbare. Vlaanderen is de bakermat van de schuttersverenigingen, bijgevolg zou in Vlaanderen de oplossing moeten gezocht worden voor het sleutelprobleem der aangehaalde theorieën over oorsprong en wezen.

In het boek van Theo Reintges schuilt de grote verdienste een globaal beeld te hebben gegeven over de schuttersverenigingen. Het doel dat hij zich stelde heeft hij bereikt. Zijn werk is van internationale betekenis en zal ongetwijfeld zijn waarde behouden voor de toekomst.

M. DAEM.

Dit werk is een vertaling door M. Coutinho van het oorspronkelijke werk van de Zwitserse schrijfster Dr. Salcia Landmann, die de titel draagt: **Der jüdische Witz** en reeds vijf drukken mocht beleven (Walter-Verlag, Olten). M. Coutinho vertaalde de titel **Joodse Humor**, ofschoon hij overtuigd was dat humor veel te neutraal is om «Witz» en in 't bijzonder de joodse Witz te vertolken. «Witz» is een van die onvertaalbare woorden, waarvan de betekenis weliswaar geest (geist, esprit, spirit) is, maar in het speciaal geval van de joodse geest een vermenging van humor, tragiek en wijsheid, van gelatenheid ook, dat ver verwijderd staat van een eenvoudige geestigheid, laat staan een lol, een grap of een mop. Dat heeft de vertaler ter verdediging van zijn titel: humor, die het groot publiek meer aanspreekt, in een inleidende nota terecht toegelicht. De inleiding van Salcia Landmann, die aan de verzameling joodse «Witze» voorafgaat, is de moeite van het lezen en het overwegen waard. Ze schetst immers de sociologische achtergrond van de joodse Witz en zonder deze achtergrond is de geest van de joodse Witz, de joodse «gein», zoals men te Amsterdam zegt, voor een Westering moeilijk te vatten. Ook is het gewenst enigszins op de hoogte te zijn van de «Witz»-literatuur in 't algemeen. Er bestaan immers een 4-tal klassieke standaardwerken voor joodse «Witze»: 1° Immanuel Olsvanger, *Rosinkes mit Mandlen*, Verlag der Schweizerischen Gesellschaft für Volkskunde, (Basel), 1920. Dit werk is een inleiding tot het Litause Jiddisch (zoals men weet is het Jiddisch in de grond een middelduits dialect met Hebreeuwse en Aramese woorden). De tekst is geschreven in Duitse letters om hem toegankelijk te maken tot een niet-

Hebreeuws lezend publiek; 2° J.Ch. Rawnitzky, *Jidische Wizen*, Berlin, Verlag Moria, 1922. Zeer belangrijke verzameling, doch geschreven met Hebreeuwse letters en zonder kennis van de Hebreeuwse-Aramese religieuze en filosofische literatuur voor een niet-jood moeilijk te volgen; 3° A. Drujanow, *Sefer habdicha wehachidud*, Frankfort, Omannutl Verlag 1922, Jeruzalem, Dawar, 1951. Deze verzameling is geheel in het Hebreeuws; 4° Alexander Moszkowski, *Der jüdische Witz und seine Philosophie*, Berlin, Verlag Dr. Eysler & Co. Verschenen in het Duits is deze verzameling in het Westen het meest geraadpleegd. Dat is ook het geval geweest voor het hier besproken werk wat de verzameling «Witze» betreft, maar in principe werden slechts mondeling overgeleverde vertellingen opgenomen. Over de ondefinieerbaarheid van de «Witz» werd hierboven reeds een woord gezegd. Naar het oordeel van de meeste onderzoekers van deze materie zijn de Joden het Witz-volk bij uitnemendheid. Hoe komt dat? Salcia Landmann acht het speciale karakter van de Joodse «Witz» verbonden aan zeer bepaalde historische en maatschappelijke situaties van de moderne tijd. Er is bijgevolg een evolutie van de «Witz» vast te stellen.

Als historisch verschijnsel heeft het een aanvang, kent het een bloei-periode en verdwijnt het. De bloei-periode situeert Salcia Landmann de 18de eeuw, de eeuw der verlichting, de verslapping van het joodse orthodoxe geloof. De joodse Witz is een wereldlijk verschijnsel op een sterk religieuze achtergrond. Het is een afreactie op de sociale onrechtvaardigheid, waaronder de joden in een vijandiggezinde maatschappij, zoals die der Nazi's, heeft moeten

lijden. Het is de overtuiging van Salcia Landmann dat met het ophouden van de verdrukking de echte joodse «Witz» verdwijnt. In hoever deze stelling juist is zullen we niet trachten uit te maken, o.i. is de «Witz» verbonden aan het scherp verstandelijk inzicht van de joodse mens, die vlugger dan de doorsnee gevoelsmensen de humoristische of drollige kant van een menselijke situatie opmerkt en door een «geestigheid» door «gein» afreageert. Weliswaar geeft Salcia Landmann treffende voorbeelden van de ondergang van de «Witz» in Rusland, in Duitsland, in Frankrijk in de hedendaagse tijd. De beoefening van de «Witz» in Israël neemt ze evenmin au sérieux. Voor haar is het nieuwe Israël, omdat het niet langer weerloos is, zonder «Witz», zoals in de Bijbel.

Als men echte wapens doeltreffend kan gebruiken, is geen «Witz» meer nodig. Ziedaar het standpunt van Salcia Landmann. Ze heeft haar voorbeelden ingedeeld volgens de techniek van de Witz, volgens het milieu, waarin de Witz plaats heeft, en volgens het onderwerp, aan de hand van slagwoorden of -zinnen,

zoals Bijbelkennis, Rabbijnse wijsheid, Schnorrer-grappen (Schnorrer zijn huwelijkmakelaars), Rothschild en andere miljonairs, Eerlijk duurt 't langst, beroemde Joden, enz. Het is moeilijk een keus te doen onder de talloze, werkelijk geslaagde Witzte, die alle aspecten van het joodse leven in het Europa van vroeger bestrijken. We besluiten met de laatste anekdote van blz. 286. De Joden in Oost-Europa plachten te beweren :

Als men een boer een Witz vertelt, lacht hij drie keer. De eerste keer als-ie 'm hoort, de tweede keer als men hem de Witz uitlegt, de derde keer als-ie de Witz begrijpt. De landeigenaar lacht twee keer : de eerste keer als hij de Witz hoort, de tweede keer als men hem de Witz uitlegt. Begrijpen zal hij hem nooit. De officier lacht maar één keer, namelijk als men hem de Witz vertelt. Want uitleggen laat hij zich principieel niet, en begrijpen zal hij hem helemaal nooit... Maar als men een jood een Witz vertelt, zegt-ie : «Die ken ik al!» en vertelt een betere.

P. DE KEYSER.

Dienst voor Volkskundige Opzoekingen

IN 'T PAKJE BIEZEN

Een XVIIe-eeuws huis in de Sleepstraat te Gent.

Plaat 1

Voorgevel huis Sleepstraat 107 Gent
(hoek Spijkeboorstraat)

Foto : Stany

De afbraak (1) van het huis gelegen Sleepstraat 107 te Gent, dat de hoek vormde met de Spijkeboorstraat, had op 31 maart 1958 een aanvang genomen.

Het was in de volksmond bekend als « 't pakje biezen » omdat de achtereenvolgende bewoners er handel in biezen dreven.

De hoofdgevel links — want het rechtergedeelte van het huis dagtekende van vroegere datum — was een belangrijk en gaaf voorbeeld van Gentse architectuur uit de 17^e eeuw. De trapgevel met waterlijsten en de monelen op de eerste verdieping waren goed bewaard; als grote zeldzaamheid gold hier dat de deur- en vensteropeningen van het gelijkvloers intact waren gebleven, zie plaat 1.

Langwerpige sober versierde panelen uit Balegemse zandsteen boven de deur- en de vensterverdieping van het gelijkvloers en de verdieping smukten de gevel op. Aan weerszijden van het zoldervenster waren de panelen min of meer vierkantig. Het attiek boven het laatste was met een uit dezelfde steen versierde kordonlijst omgeven.

De gematigdheid van de stijl doet de gevel situeren in het laatste kwart van de 17^e eeuw. We weten dat honderden huizen met stadspremie werden gebouwd: 1200 tussen 1612 en 1672. Toen had ook de overheid een premie toegekend aan wie zijn houten gevel door een stenen verving. De slechte toestand van de stadskas deed in 1679 aan het toekennen van de toelage verzaken waardoor een veel gematigder stijl tot stand kwam, die de traditionele Gentse stijl genoemd wordt (2).

Op toeristisch gebied heeft de gevel wel nooit interesse gekend vermits de toeristische wandelingen zich niet tot in de Sleepstraat uitstrekken. Dit is naar onze veronderstelling dan ook de reden waarom de gevel niet wettelijk werd geklasseerd; wel kwam hij op de lijst der merkwaardige gevels van de Kommissie voor Monumenten en Stadsgevels van de Stad Gent voor. De Sleepstraat (3) is een oude straat; ze verbindt het Gravensteen met het Sas (Muide) en telt nog talrijke gevels uit de 16^e, 17^e en 18^e eeuwen.

De reden dat het huis onder de hamer verdween, vond zijn oorsprong in het aanleggen van ondergrondse leidingen voor de af-

(1) Door C. DHAESE & ZOON, aannemers van afbraakwerken, straat der Gefusilleerden 41, Wondelgem/Gent.

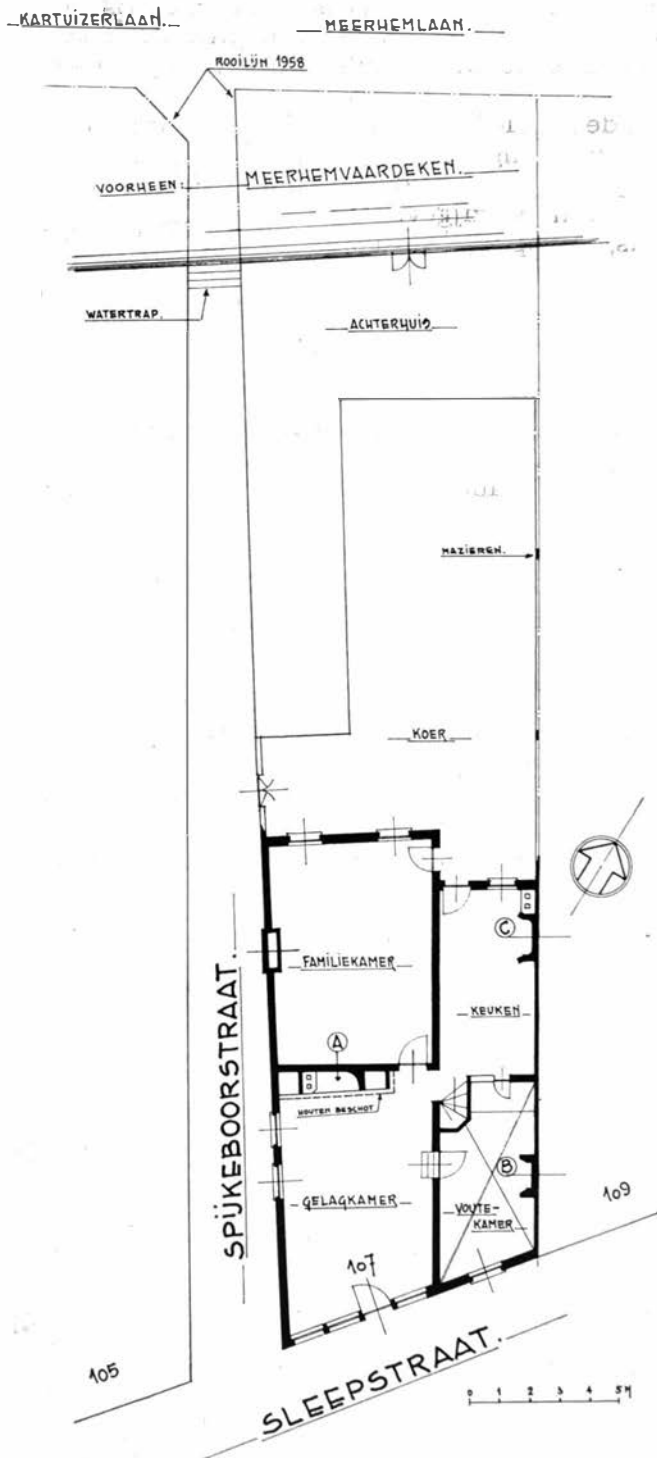
(2) Voor meer biezonderheden over de Gentse stijl zie: Oude Gentse Gevels door Dr. Marcel I.J. DERUELLE, *Kultureel Jaarboek voor de Provincie Oost-Vlaanderen* 1949 — Ie Band — IIIe deel — Gent 1950 — blz. 257-287 met 8 buitentekstplaten.

(3) Slepen, sleepen, sleypen, zwak werkwoord.

I Transitief. A.

B. Na den accusatief van den persoon. Sleepen, sleuren; vooral als de naam van een onteerende straf voor bepaalde misdadigers; op een horde of ook langs den blooten grond naar de strafplaats sleepen. Alle misdadigers, die gesleept werden, ook zelfmoordenaars, moesten door de Sleep = (Slyp) straat — Zie Verdam, *Middelnederlandsch Handwoordenboek*, blz. 546.

Zie ook: *Bijdragen tot de Geschiedenis en Oudheidkunde van Vlaanderen* door A. Van Werveke, Gent, Van Rysselberghe & Rombaut, 1927 — § Zelfmoordenaars, een bladzijde uit de geschiedenis van het strafrecht, blz. 66-70.

Plaat 2
 Gelijkvloers huis Sleepstraat 107, Gent

standsverwarming van uit de Elektrische Centrale der Stad Gent (Ham) naar het nieuwe gebouwencomplex opgericht in de wijk Groene Briel door de N.V. Gentse Maatschappij voor Huisvesting.

De leidingen komende uit de Karel Mirystraat dienden te worden aangelegd in de smalle Spijkeboorstraat (4) daar dit de kortste weg was en een omleiding zeer hoge meerkosten zou hebben veroorzaakt. Het graven van de diepe kuil in de smalle straat zou de stabiliteit én van de zijgevel én van de aanhorigheden van het bewuste huis, die op heel de lengte aan de Spijkeboorstraat paalden en in slechte staat verkeerden, in gevaar brengen. De beste oplossing was dan ook het onbewoond huis, dat met reden als onbewoonbaar kon beschouwd of verklaard worden, aan te kopen en te slopen. Het stond trouwens reeds jaren tot verdwijning opgetekend n.l. sedert 1911 (5).

Niettegenstaande het huis binnenin in zeer vervallen toestand verkeerde en daarenboven zeer verminkt werd door het beleggen van de muren met allerlei soorten van wandbekledingen (zoals eterniet, menuiseriet, enz.) om de vochtigheid te weren en het afgevallen bezetwerk te verduiken, troffen wij gaaf gebleven elementen aan die ons inlichtten over de konstruktie en de ambachtsgebruiken van vroeger.

In de eerste plaats was de kap praktisch nog in haar oorspronkelijke toestand; op het gelijkvloers troffen wij een drietal schoorstenen aan die typische voorbeelden waren van architectuur op het einde van de 17e en van de 18e eeuwen. Verder verstrekten ons de nissen in de afsluitingsmuur een duidelijk beeld van de vroegere gebruiken in verband met het eigendomsrecht.

INDELING VAN HET GELIJKVLOERS, zie plaat 2.

Het huis was een tapperij. De voordeur verleende rechtstreeks toegang tot de gelagkamer waarin zich een open haard A met een gemetseld komfoortje en een schapraai bevond.

Van uit de gelagkamer waren alle andere vertrekken bereikbaar. Achter de gelagkamer was ongetwijfeld de familiekamer geweest waarin de schoonste meubels hebben geprikt en waarin slechts zelden toegang werd verkregen tenzij op geboorte-, huwelijks- of begrafenisplechtigheden. Daar werd de oorspronkelijke schoorsteen weggebroken, want we troffen er een eenvoudige hedendaagse schoorsteen met houten schouwstuk aan.

(4) De Spijkeboorstraat had 3 m breedte kant Sleepstraat en 1,80 m kant Meerhem. Na de afbraak van het huis werd, op de volledige lengte, de breedte op 4 m gebracht.

(5) Bundel « Sleepstraat » van de Kommissie voor Monumenten en Stadsgezichten van de Stad Gent, Stadsarchief Gent :

In een verslag van 6.7.1911, naar aanleiding van een herstelling aan het bovengedeelte van de voorgevel lezen we : « Ce cabaret doit un jour disparaître pour l'élargissement de la ruelle, mais en attendant une restauration peu coûteuse serait, je pense, utile. »

In die tijd was de voorgevel gekalkt. Dat weten we door de « devis estimatif de la restauration de la maison rue des Remouleurs 97 à Gand » opgemaakt door architect A.R. Janssens. Post 2 vermeldt : « Grattage de la façade et rejointoyage... ».

Een trapje in de gelagkamer verschafte toegang tot de voutekamer (6) waarvan de vloer een 80-tal cm hoger lag, Een opening van $0,60 \times 0,60$ m, afgesloten met een opgeklampt deurtje gaf uitzicht op de keuken. De schoorsteen B was bepaald van latere datum. Door de keuken geraakte men langs de achterdeur op de koer. De schoorsteen C met gemetseld komfoortje was zeer typisch.

Het eigendom paalde destijds met een achterhuis aan het Meerhemvaardeken (7). Zoals we zegden dreef men er handel in biezen.

Afb. 3

Het huis «'t pakje biezen» versierd met bundels biezen ter gelegenheid van de braderij.

- (6) Voutekamers vonden hun oorsprong in het feit dat men in onze streken er moeilijk in slaagde grote en diepe kelders volkomen waterdicht te houden. Gedurende de werken van het aanleggen van de warmwaterleidingen hebben wij kunnen vaststellen dat in de omgeving, o.a. in de Kartuizerlaan, het grondwater zich op 1,30 m à 1,35 m onder het straatdek bevindt. Als we er rekening mee houden dat door het zich ontmaken op de straat van het huisvuil, het straatdek verhoogde, mogen wij aannemen dat destijds het grondwater zich slechts op 0,80 m. à 0,85 m onder het primitieve straatdek bevond.
- (7) In 1902 werd door het Stadsbestuur besloten het Meerhemvaardeken op te vullen. Reeds in 1904 werd de aldus verwezenlijkte wegen Meerhemlaan, Kartuizerlaan, enz. genoemd. Zie: V. FRIS, Les accroissements et les transformations de 1800 à 1920, blz. 117 — Bulletin der Maatschappij v n Geschied- en Oudheidkunde te Gent — 27e - 28e jaren — Gent, W. Siffer, drukker, 1920.

Langs die weg werden destijds de biezen op platte schuiten aangevoerd en langs een dubbele deur, uitgevende op het vaardeken, thuis besteld.

Toen het huis nog bewoond was hing boven de voordeur een uithangbord «**IN 'T PAKJE BIEZEN**». Een pentekening ervan is nog bewaard gebleven (8) en ter gelegenheid van de braderijen onmiddellijk na de 2e wereldoorlog (1940-1944) versierde de inwoner de gevel met bundels biezen, zie afb. 3.

DE KAPKONSTRUKTIE, zie plaat 4.

De dakvorm was die van een zadeldak met $\pm 60^\circ$ helling en volledig uitgevoerd met eikenhouten balken van vierkante doorsnede zoals het te dien tijde gebruikelijk was.

De spanten waren samengesteld uit scheerbalken, hanebalken, bindstukken, priemstijl en steekbanden. Onderling waren ze verbonden door gordingen of vlieringen die waren vastgekneld door middel van klossen. De gordingen en spanten waren op hun beurt

Plaat 4

Spant van zadeldak huis Sleepstraat 107, Gent.

Foto: H. Van De Cotte

(8) VOORUIT 27-7-1941, blz. 8. — Merkwaaardige Gentsche Uithangborden — Waar de Vlaamse Humor wedijvert met volksche vindingrijkheid (tekening LEO).

in stand gehouden door windbalken. Voor de vergaring van de verschillende elementen werden deels afgeronde vierkante eikenhouten pinnen en deels gesmede vierkante nagels gebruikt. Alle biezonderste stukken waren aan de vergaringen genummerd hetgeen er op wijst dat de dakconstructie vooraf op de grond werd samengesteld.

De zoldering- of moerbalken draagden op de muren door middel van houten naalden die op hun beurt op korbelen uit witte zandsteen rustten.

De gesmede muurverankeringen waren met gesmede nagels aan de moerbalken bevestigd. De versiering van de moerbalken en van de naalden was zeer sober; de korbelen hadden zelfs geen versiering. Eikenhouten ribben 9×9 cm op onderlinge afstanden van ± 35 cm, die de brede plankenvloer draagden, waren in inkappingen van 4 à 5 cm diepte in de moerbalken gelogeerd.

HAARD A, zie plaat 5.

Bij het wegbreken van het houten beschot in de gelagkamer (zie plaat 2) kwam een zeer vervallen haard met schapraai te voorschijn. De houten bekleedsels op de voorkant van de wanden, de kroonlijst op de schouwpijp en de deuren van de ingemaakte kasten ontbraken. Deze toestand belette niet dat wij ons rekenschap konden geven van de eigen kenmerken van de haard.

1) de eikenhouten balk a van 28 cm hoogte, die de schoorsteenmantel schraagde, stak aan de linkerzijde 11 cm in de buitenmuur en werd aan de rechterzijde door een 19 cm dikke schoorsteenwang b gedragen. De schoorsteenwang c had 12,5 cm dikte en vulde in geen geval de functie van dragend element;

2) links en rechts bevonden zich destijds ingemaakte kasten. Rechts reikte de ingemaakte kast tot aan de zoldering met dien verstande dat boven de balk a de breedte op 43 cm verviel;

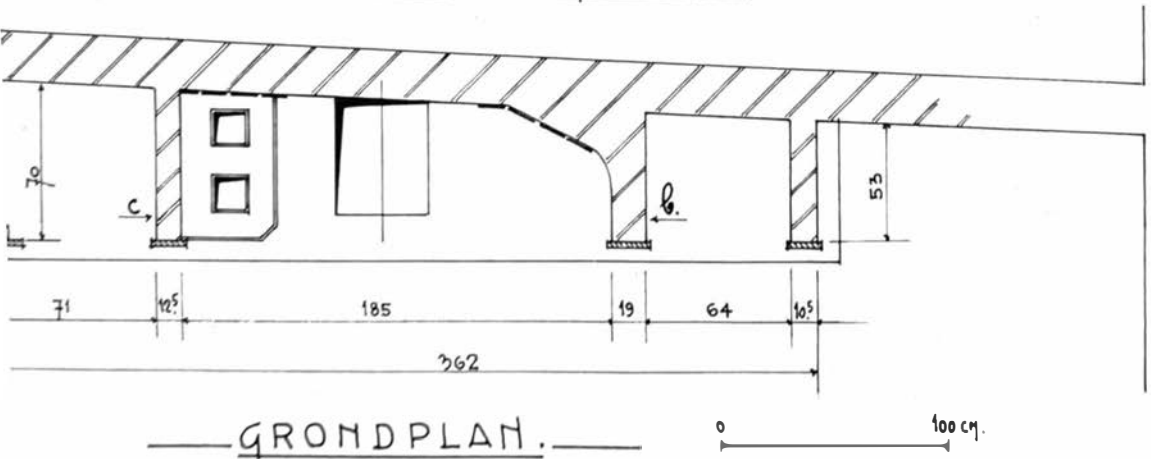
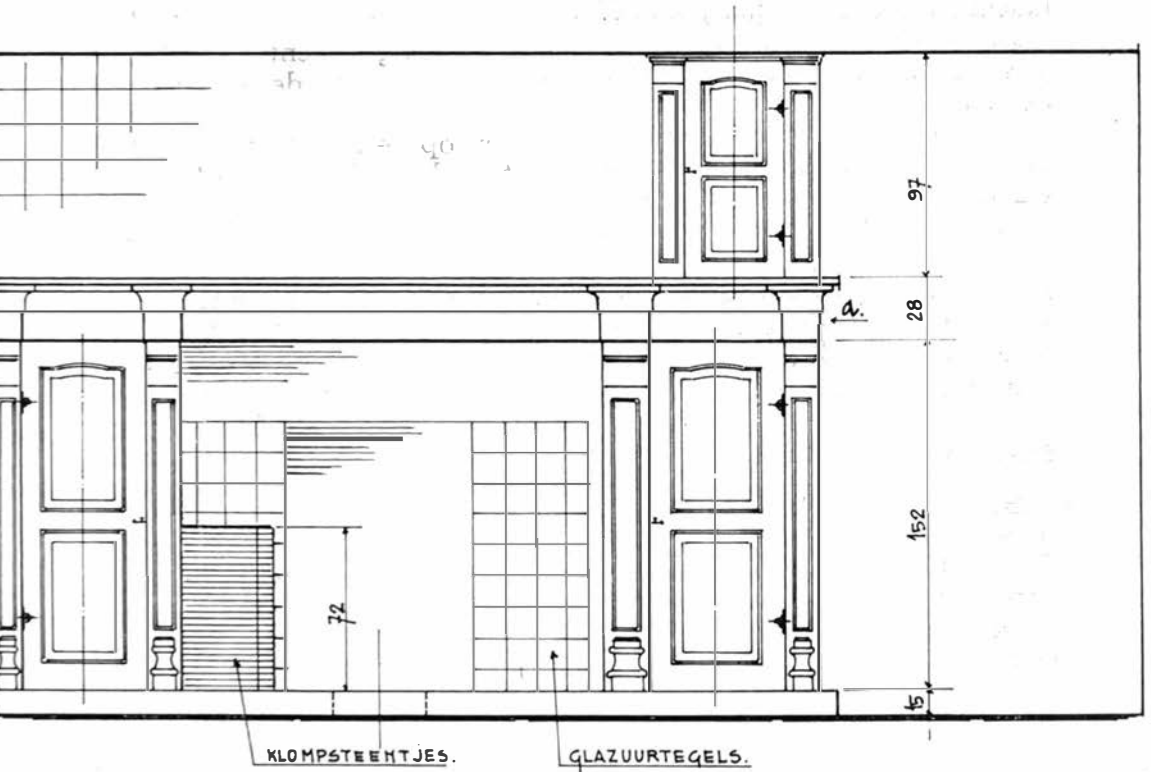
3) in grondplan liep de voorzijde van de haard niet evenwijdig met de dwarsmuur, omdat de woonkamer niet haaks was en men opzettelijk de voorzijde van de haard rechtstandig op de buitenmuur wilde. Als partikulariteit valt nog aan te stippen dat in de linkerhoek van de haardruimte een gemetseld komfoortje uit grijze klompsteentjes werd opgericht terwijl de rechterhoek afgerond uitgewerkt werd. Deze vorm is zeer typisch voor de 17e eeuw;

4) de haardruimte was links en rechts met gladde afwasbare glazuurtegels bekleed; rechts 9 rijen van 4 tegels en links 9 rijen van $3 \frac{1}{2}$ tegels. Het middelste derde van de haardruimte was in grijs-blauwe klompsteentjes gemetseld. De vloer in de haardruimte in rode plavuizen lag 15 cm hoger dan de primitieve vloer.

5) te oordelen naar de aanwezigheid van een 5-tal rood bakstenen tegels op de schoorsteenmantel moeten wij besluiten dat het voorvlak tot aan de zoldering met dergelijke tegels was bekleed geweest;

6) door het gebruik van steenkolen werd een smalle schoorsteenpijp bijgemetseld, hetgeen bewijst dat verwarming met haardvuur als niet-praktisch gold.

VOORZICHT.

GRONDPLAN.

Plaat 5

Haard A in gelagkamer van huis Sleepstraat 107 Gent

Het versieringsmotief van de geglazuurde tegels in de haardruimte toonde een 3-tal symmetrisch geschikte tulpen door 3 accoladecirkels omlijst; zie plaat 6.

Er waren twee soorten tegels: gekleurde en niet gekleurde. Van de tweede soort was het motief volledig in Delfts blauw; van de eerste soort waren de bladeren en bloemen gekleurd (groen, okergeel en ijerviolet) en de omtrekslijnen met hoekvullingen in Delfts blauw. De tegels werden in de bekleding afwisselend verwerkt waardoor de haard een bepaalde voornaamheid verkreeg, te meer daar veelkleurige beschilderde tegels kostbaarder waren.

Plaat 6

Geglazuurde wandtegels in de haardruimte
van haard A, huis Sleepstraat 107, Gent

Foto: H. Van De Cotte

De afmetingen van de tegels bedragen $130 \times 130 \text{ mm} \times 10 \text{ mm}$ dikte met de kleinste horizontale en kleinste vertikale binnen-accolade = 102 mm.

SCHOORSTEEN B, zie plaat 7.

De voutekamer moet met de tijd van bestemming veranderd zijn wat voor gevolg had dat de schoorsteen B werd opgericht. Deze is bepaald van veel latere datum; door zijn Lodewijk-XVI-stijl moet men die situeren in de tweede helft van de 18-de eeuw. De haardruimte met schuine binnenwangen, een typisch kenmerk van deze stijl, was uitgevoerd met grijs-blauwe klompsteentjes.

De voorzijde van de wangen was belegd met een effen houten bekleedsel tot onder de in stuc uitgevoerde kroonlijst waarin houten consoles met het Lodewijk-XVI-kenmerk ingewerkt waren. Deze droegen de van voren gebogen schouwplank. Te oordelen naar de gebogen vorm van het schouwblad ontdekken we hier een van de eerste typen van de Lodewijk-XVI-schoorstenen. Inderdaad, slechts later in de bloeitijd van deze stijl werden de schouwbladen breder en recht om er klokken en kaarsenhouders op te plaatsen.

Het stucwerk op de schoorsteenmantel bestond uit een geprofileerde omlijsting die aan de schouwplank op soubasementjes rustte. Het moulureprofiel was van het bekende Gentse type dat de volksvakterminologie als de « hoere van Gent » betitelde. Soortgelijke mouluren zijn te Gent vanaf de tweede helft van de 17-de tot het einde van de 18-de eeuw overwegend in zwang geweest en we vinden ze terug, zowel in stuc- als in houtuitvoeringen (9).

Met het oprichten van de schoorsteen werd een nieuwe vloer geplaatst. We troffen onder de nieuwe vloer de afgekapte glazuurtegels aan die de vroegere plint vormden, zie afb. 8.

Deze tegels waren van het type « bloempotttegels » waarvan het motief in Delfts blauw uitgevoerd werd; ze hebben $125 \times 125 \text{ mm}$ zijde op 11 mm dikte.

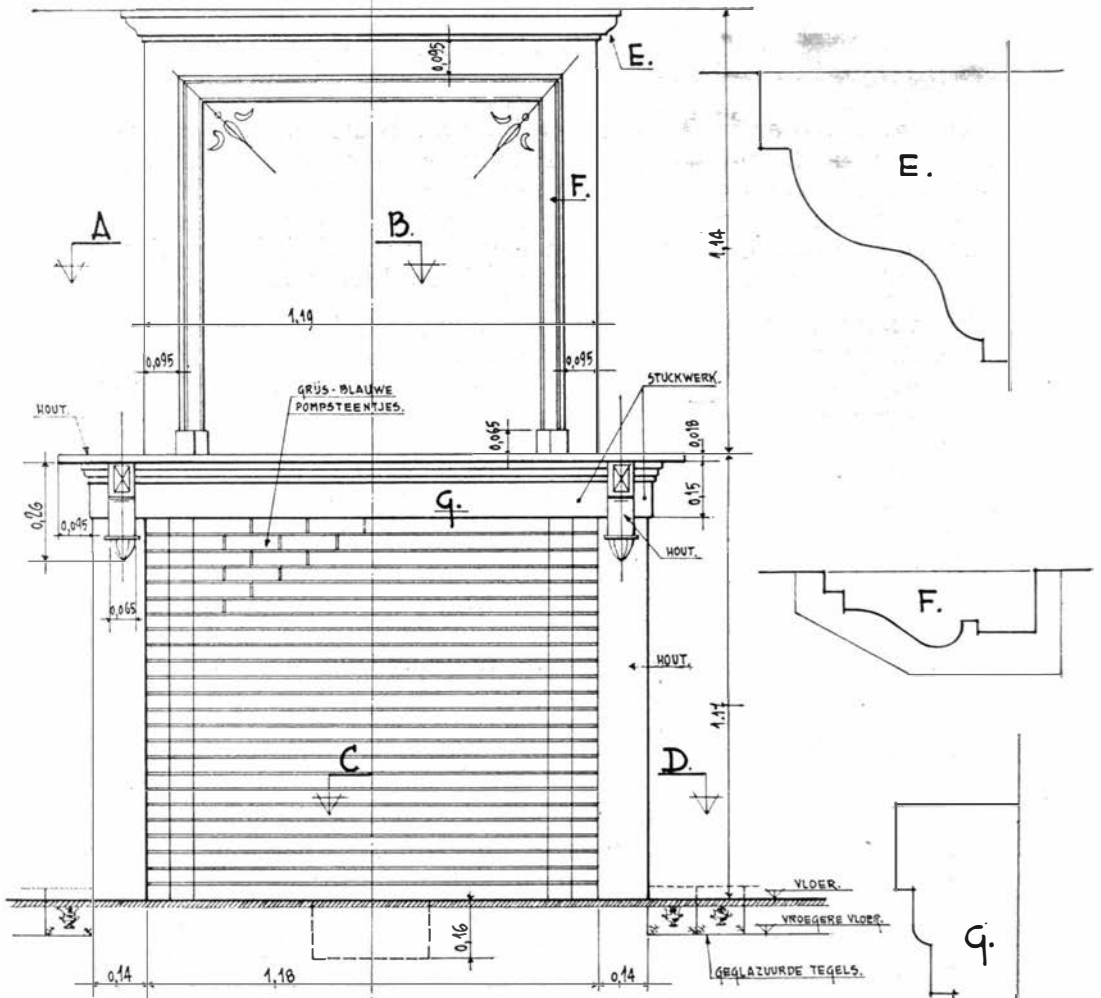
SCHOORSTEEN C

In de keuken troffen we een schoorsteen aan met links een gemetseld komfoortje.

De versiering van de schoorsteenpijp was een typische stucuitvoering en stelde een tabernakel bekroond door een Latijns kruis voor. De met loof- en bloemen versierde voluten langs weerszijden

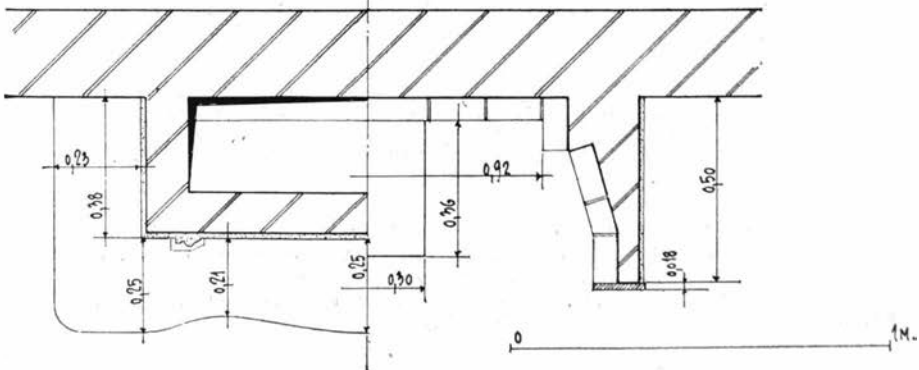
(9) Bij de schrijnwerkers en meubelmakers betekent « een hoere van Gent » een soort lijstschaaf, die in het begin zo algemeen was, dat alle timmerlieden en meubelmakers haar bezigden — zie Gents Woordenboek van Lodewijk Lievevrouw-Coopman, Koninklijke Vlaamse Academie voor Taal- en Letterkunde — Reeks 6 n° 68; Drukkerij Erasmus, 1950 — blz. 537.

VOORZICHT.

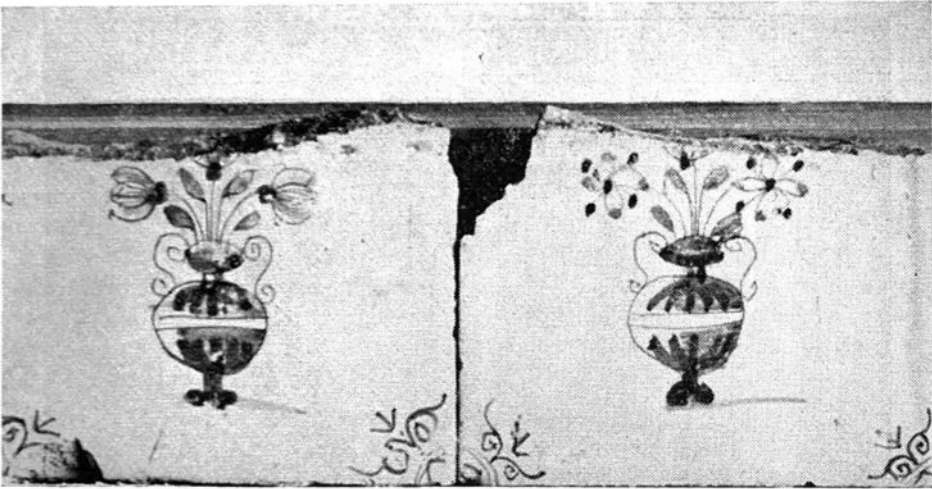
DOORSNEDE A-B.

DOORSNEDE C-D.

Plaat 7

Schoorsteen B in voutekamer van huis Sloopstraat 107, Gent

Afb. 8

Geglazuurde tegels als vloerplint
gebruikt in de voutekamer, huis Sleepstraat 107, Gent.

Foto : H. Van De Cotte

van het tabernakel kenmerkten de Lodewijk-XV-stijl (10), zie afb. 9. De afgeschuinde hoeken van de schoorsteenpijp waren met een geprofileerde omlijsting afgewerkt.

Deze schoorsteen zal men dateren in de eerste helft van de 18-de eeuw; toen waaide er een Franse wind in alle steden en werden van toen af Franse stijlen toegepast, te beginnen met de Lodewijk-XV-stijl. Verder is de schoorsteen nog te beschouwen als het nieuw model, d.w.z. waarvan de fries laag ligt zodat de haardopening geen 1,25 m hoogte overtreft.

De haardruimte en de schoorsteenwangen waren gemetseld met grijs-blauwe klompsteentjes, die met de witte voegjes, aan de schoorsteen een verzorgd uitzicht zullen hebben gegeven. Wellicht zal op het vlak van het tabernakel een schilderij hebben gehangen of op de muur een tafereel geschilderd zijn geweest; de weinige tijd die ons gegund was — want de afbraak moest in een snel tempo gebeuren — heeft ons niet toegelaten de dikke kalklaag volledig af te weken.

(10) In de zaal n° 20 van het Oudheidkundig Museum der Bijloke te Gent, zitkamer in Lodewijk-XIV-stijl, bevindt zich op de schoorsteenpijp een identieke in stuc uitgevoerde versiering. Het voetstuk of tabernakel en de voluten stemmen in vorm volledig overeen met de door ons aangetroffen schoorsteenpijpversiering. Het kruis met zijn omlijsting ontbreekt. De beschadigde en onderbroken onderzijde van de plafondmoulure in 't midden van de schoorsteenpijp toont duidelijk dat het effen bezetwerk tussen tabernakel en plafondmoulure niet het oorspronkelijke is. Met voordeel zou het ontbrekende versieringsmotief, op inspiratie van het door ons ontdekte, kunnen aangevuld worden.

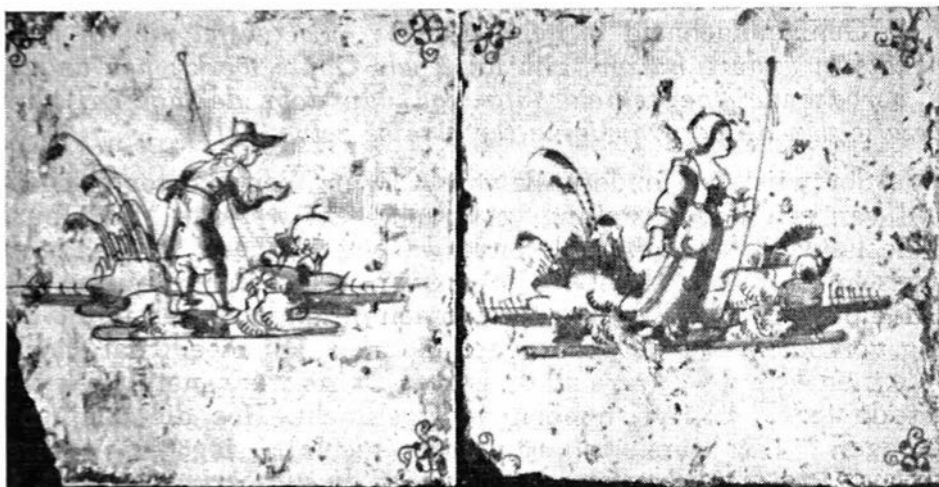
Afb. 9

Schoorsteenmantel van schoorsteen C, huis Sleepstraat 107, Gent
Foto : H. Van De Cotte

Het komfoortje, links van de schoorsteen, was volledig met grijsblauwe klompsteentjes uitgevoerd. Het muurvlak erboven evenals het muurvlak in de diepte van de brandstofruimte waren met glazuurde wandtegels bekleed geweest. Boven het komfoortje waren de tegels reeds vóór ons weggenomen doch enkele nog min of meer gaaf gebleven exemplaren voorhanden in de brandstofruimte verschaffen ons de aanduiding dat de tegels tot de zogezegde « herders » behoorden, zie afb. 10. Hun afmetingen waren 128×128 mm op 8 mm dikte. De beschildering was volledig in Delfts blauw.

NOTA OVER DE GLAZUURTEGELS

Alhoewel, door de band, de ontdekte glazuurtegels onder de algemene naam van « Delftse » worden betiteld, mogen ze wat hun

Afb. 10

Geglazuurde wandtegels aan komfoortje van schoorsteen C,
huis Sleepstraat 107, Gent

Foto : H. Van De Cotte

fabrikaat betreft, niet met zekerheid als Hollands beschouwd worden. Evenals in andere steden zoals Brugge, Brussel, Luik en Kortrijk werd ook te Gent gleiswerk vervaardigd. Deze nijverheid bestaat o.a. onafgebroken van 1654 tot 1823. (11).

Pieter Tobiese Stockhollem, geboortig van Haarlem en het laatst herkomstig van Delft, kwam zich in 1654 te Gent vestigen (12). In 1663-64 leverde hij glazuurtegels voor rekening van de Stad, bestemd voor de keuken van het huis onder het Belfort (11).

Een tweede atelier werd in 1667 door Gilles Van de Vyvere opgericht, een Gentenaar die een tijdlang te Delft heeft verbleven. Zijn gleisbakkerij werd van 1703 tot 1712 voortgezet door zijn weduwe en haar zoon Judocus, die dan alleen gebleven, aan het hoofd van de onderneming optrad. In 1724 werd deze overgenomen door Pieter Maes, filius Jan en zijn weduwe liet het bedrijf in 1794 over aan P.J. Kieckepoost (11).

Uit voorgaande gedeeltelijke en bondige historiek van de gleisnijverheid te Gent, gepreciseerd rond het tijdstip van het bouwen van het huis in kwestie, kunnen we afleiden dat de ontdekte tegels gebeurlijk van Gents fabrikaat kunnen zijn, te meer dat toen in al onze huizen geglazuurde steentjes werden aangetroffen. A. Van Werveke, na een voorbeeld van overvloedig aanwenden van een

(11) *Gents Gleiswerk van de XVIde, de XVIIde, de XVIIIde en de XIXde Eeuw.* door A. Werveke; *Bulletijn der Maatschappij voor Geschied- en Oudheidkunde te Gent*, 9ste jaar, 1901, n° 7; Gent, J. Vuylsteke, uitgever, Koestraat 15, 1901, blz. 269-304.

(12) *De Gentse Aardenpottenbakkers*, door M. Daem; *Oostvlaamsche Zanten*, XXXVI jg., n° 4/1961, blz. 123-135.

tegelsbekleding in het huis op de hoek van de Drapstraat en Koornlei te Gent aangehaald te hebben zegt: « *Ik twijfel niet of hier, evenals in andere huizen, zijn de tegels Gents werk: hoe anders de verbazende hoeveelheid uitgelegd dan door de lage prijs uit oorzaak van de vervaardiging ter plaatse zelve* » (11).

Verder wijst een onderzoek van A. Van Werveke ter gelegenheid van een tentoonstelling van oud Delfts werk te Middelburg in Zeeland uit, dat bijna alle onderwerpen afgebeeld op de muurtegels in de musea, openbare gebouwen en bijzondere huizen van Middelburg en van Vlissingen volkomen dezelfde zijn en in uitvoering volkomen met de onze overeenkomen. Hij meent dat Stockhollem en Van de Vyvere alhier zuiver Delfts werk, natuurlijk ook wat de tegels betreft, hebben voortgebracht. Hoe die gelijkenis uitleggen? « *De versiering van deze (tegels)* », zegt hij, « *zowel voor wat de onderwerpen als voor wat de uitvoering aangaat, is hier evenals elders bij overlevering dezelfde gebleven: de opvolgers van Stockhollem en Van de Vyver hebben, evenals de navolgers van de Delftse meesters, gewerkt uit gewoonte, immer en altijd naar de eerst aangenomen voorbeelden, en zo vindt men in de huizen van Middelburg, bij voorbeeld, evenals in de onze, dezelfde vaas met bloemen, dezelfde reeksen uit het Oud en uit het Nieuw Testament, tot dezelfde eenvoudige hoekversiering toe* » (11).

Door J. Helbig (13) weten we ook dat men hier (te Gent), zoals te Delft, een klei herkomstig van Bruyelles bij Doornik gebruikte en men de Delftse versieringswijze nabootste. Vandaar de schier onoplosbare moeilijkheid het onderscheid te vatten tussen de Noord- en Zuidnederlandse voortbrengst, te meer dat er tot nu toe geen werk met absolute zekerheid van de twee voornoemde Gentse werkhuisen bekend is.

Bloemenmotieven zijn altijd en met voorliefde voor de tegeldecoratie aangewend geworden. In 't begin kwamen de z.g. « bloempottegels » in zwang, d.i. de afbeelding van in een vaas geschikte bloemen. De tegels van afb. 8 uit de voutekamer behoren tot dit type en zijn uit het 2^e kwart van de 17-de eeuw te dateren (14).

Later in de 2de helft van de 17-de eeuw werden merendeels enkelvoudige of alleenstaande bloemenmotieven geschilderd. Inspiratie voor het bloemenmotief werd in « bloemenboeken » gezocht en zo kan het tulpenonderwerp op de door ons ontdekte tegels van plaat 6 uit katalogen voor tulpenhandel geïnspireerd

(13) Wat weten wij over de Belgische keramiek, het gebruiks- en sier-aardewerk uit ons land?, door J. Helbig — ONS HEEM, Mededelingen van het Verbond van Heemkunde, Jg. X, nrs. 3-4, oogstmaand 1952, blz. 53-72.

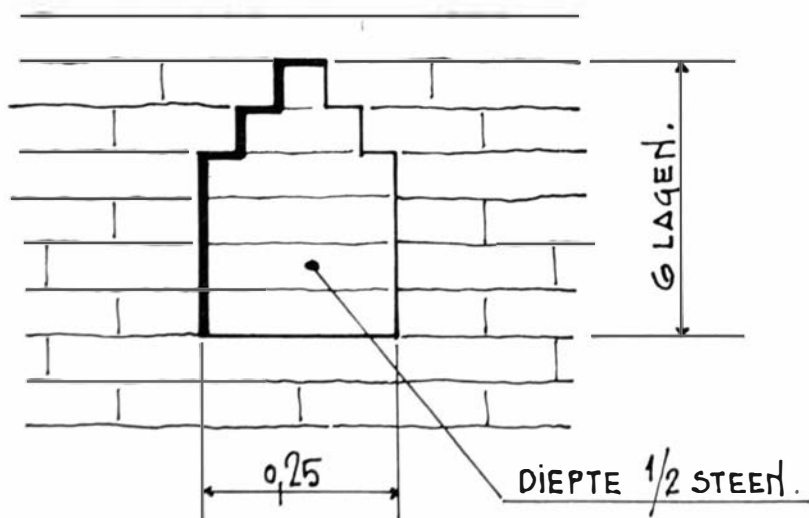
(14) De Rotterdamsche Plaat- en Tegelbakkers en hun produkt 1590-1851, door A. HOYNCK VAN PAPENDRECHT — MCMXX, Boekdrukkerij Wed. Van Waesberge en Zoon, Rotterdam, blz. 94.

zijn (15). Duurdere tegels werden veelkleurig beschilderd. Op dit tijdstip was men nog op een klein aantal kleuren aangewezen, dit in verband met de tegen vuur bestande eigenschappen van de grondstoffen. We treffen in hoofdzaak groen, okergeel en ijzerviolet aan, hetgeen voor onze tegels van plaat 6 het geval is; de bladeren zijn in 't groen, de tulpen gedeeltelijk in okergeel en gedeeltelijk in ijzerviolet gekleurd.

De derde soort tegels, volgens afb. 10, zijn de z.g. « harders » (herders) en komen in de categorie « landschappen » terecht. Dergelijke specimen zien het licht in de 2-de helft van de 17-de eeuw en houden tot het begin van de 19-de eeuw stand (16).

Alle motieven die op tegels voorkomen zijn volledig met de hand geschilderd. Ze tonen aan dat een zekere vrijheid bestond in het afwerken van bepaalde details, dit is duidelijk te merken aan de tulpenblaadjes op plaat 6: we vinden er afgewerkt met streepjes en andere met bolletjes. Vakroutine en geoefende hand van de tekenaar waren vereist, want er was geen mogelijkheid tot verbeteren.

De aangebrachte hoekversieringen hadden tot doel de voegen tussen de tegels te verdoezelen en een elegante afwisseling aan de voorstelling te bezorgen.

Afb. 11

Nissen in afsluitingsmuur, huis Sleepstraat 107, Gent

- (15) — Altholländische Fliesen door EECLLO M. VIS & COMMER DE GEUS, 2 bd.; Verlag von Karl W. Hiersemann, Leipzig, 1933; blz. 46, bd. 2.
 — De tulpwindhandel had in 1636 zijn hoogtepunt = De Kleine W.P. Encyclopaedie, hoofdredactie Mr G.B.J. Hilterman, Amsterdam en Prof. Dr. P. Van de Woestijne, Gent, 1949; Amsterdam ELSEVIER Brussel; blz. 1325.
 (16) Idem als (15), blz. 36, bd. 2.

EIGENDOMSRECHT VAN DE AFSLUITINGSMUUR

In de rechter afsluitingsmuur (zie plaat 2) palend aan het huis 109, troffen wij op min of meer gelijke afstanden, op een 80-tal cm boven het maaiveld van de koer, nissen aan, zie afb. 11.

Ze hadden een 11-tal cm diepte hetgeen overeenkomt met de diepte van een halve baksteen.

Deze nissen, vroeger maziergaten genaamd, waren het teken van eigendomsrecht. Waren de maziergaten slechts aan één zijde van de muur gemetseld zo behoorde hij tot het eigendom van die zijde; waren integendeel de maziergaten aanwezig aan beide zijden, zo was de muur gemene eigendom (17).

Vermits het huis waarover wij het hebben vroeger werd gebouwd dan het aanpalende, is het logisch dat wij de maziergaten aan onze zijde aantreffen.

M. BROECKHOVE.

(17) A. DE COCK, Spreekwoorden en Zegswijzen afkomstig van oude Gebruiken en Volkszeden, tweede, herziene en vermeerderde druk. Gent, 1908 blz. 334.

KONINKLIJKE BOND DER OOSTVLAAMSE VOLKSKUNDIGEN.

Vereniging zonder winstoogmerk

De Bond ondersteunt het Museum voor Volkskunde, geeft sedert 1926 Oostvlaamsche Zanten uit, afzonderlijke Bijdragen en sedert 1957 Mededelingen van de Dienst voor Volkskundige Opzoekingen.

Samen met de Museumkommissie richt hij kosteloze openbare voordrachten, tentoonstellingen en manifestaties in, alsook de tweejaarlijkse wedstrijden van het Alfons De Cock-fonds.

Samen met de Kommissie voor Kulturele Aangelegenheden van het Provinciaal Bestuur richt hij insgelijks « Enquêtes » over volkskundige verschijnselen van de provincie Oost-Vlaanderen in.

De bibliotheek en het archief van de Bond en van het Museum voor Volkskunde berusten in de zetel, Kraanlei 41, Gent.

Een lid van de Bond werkt mede aan de verrijking van het Museum door de studie van de volkskunde in 't algemeen en van het Oostvlaams Volksleven in het bijzonder, ten eigen bate en in dienst van de volksopvoeding. Museum, tentoonstellingen, poppenspel en feesten zijn gratis toegankelijk op vertoon van de lidkaart.

Bestuur van de Bond: Ere-voorzitters: Prof. Em. Dr. P. de Keyser en F. Van Es. Voorzitter: Lic. R. van der Linden. Ondervoorzitters: J. Pieters en Pr. Luyckx. Sekretaris: M. Broeckhove. Penningmeester: R. Depoorter. Archivaris: M. Van Wesemael. Bibliotekaris: Dr. R. Haeseryn. Leden: Lic. H. Arens, J. Boes, Lic. M. Daem, G. Hebbelijnc, Lic. L. Hoste, Dr. Nowé, Fr. Van Bost, R. Vankenhove, G. Van Peteghem, G. Weze.

Dienst voor Volkskundige Opzoekingen: M. Broeckhove, Lic. M. Daem, Prof. Em. Dr. P. de Keyser, J. Pieters, Lic. R. van der Linden, F. Van Es en M. Van Wesemael.

Feestkomitee: onder voorzitterschap van de H. R. Vankenhove, bestaat uit het bestuur van de Bond, met toevoeging van de heren Robert Van Belle en André Verbeke.

HET MUSEUM VOOR VOLKSKUNDE.

Het Museum voor Volkskunde, gesticht door de Bond der Oostvlaamse Volkskundigen in 1927, in het voormalig Museum voor Oudheden, Lange Steenstraat 14, is in 1962 overgebracht naar het Kinderen Alijns-hospitaal, Kraanlei 41, Gent.

De stad Gent heeft het Museum voor Volkskunde overgenomen, bij besluit van 27 september 1931 en plaatste het onder het toezicht van een kommissie met vertegenwoordigers van het Stadsbestuur en de Bond.

Deze kommissie bestaat uit: ere-voorzitter Prof. em. Dr. P. de Keyser. Voorzitter: R. Vankenhove. Sekretaris: M. Broeckhove. Penningmeester: G. Hebbelijnc. Leden zijn de bestuursleden van de Bond en de afgevaardigden van de Stad. Konservator: Lic. L. Hoste.

Doel van de kommissie: Verzamelen, inventariseren en uitstellen van alle stoffelijke getuigen van het vroegere en huidige volksleven. De voorwerpen, dokumenten en inlichtingen betreffende het volksleven hebben betrekking op de woning, de huishoudelijke inrichting, de voeding, de volkskleding, de vervoermiddelen, de verlichting, het straat- en marktlevens, de volkstypen, de familietradities en -gebruiken, de ambachten met de werktuigen, de volksfeesten en -spelen en andere ontspanningen, het volksgeloof, het sociale leven, de volkskennis en volksgeneeskunde, de volksletterkunde en de volkskunst.

Aankoopkommissie: M. Broeckhove, Lic. L. Hoste, Prof. em. Dr. P. de Keyser, Lic. R. van der Linden, R. Vankenhove, M. Van Wesemael.

De museumkommissie houdt zich zeer aanbevolen voor afstand of schenking, zelfs in bruikleen, van voorwerpen en dokumenten. Ze koopt ook voorwerpen en laat die afhalen aan huis. Verzoek te schrijven aan de konservator: L. Hoste, Rooigemlaan 46, Gent. Tel. 26.28.74, of de sekretaris der kommissie: M. Broeckhove, Oscar de Gruyterstr. 36, Gent. Men kan zich ook rechtstreeks naar het Museum wenden: Kraanlei 41, Gent. Tel. 23.13.36.

De V.Z.W.

NOORDSTARFONDS

**steunt bestendig
het kulturele leven in
Vlaanderen.**

**NOORDSTARFONDS is de
kulturele stichting van de
Vlaamse verzekeringsmaatschappij**

DE NOORDSTAR EN BOERHAAVE

Groot-Brittanniëlaan 47, Gent